

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA

RENATA JANKAUSKYTĖ
VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO PROBLEMA PRIEVOLIŲ
UŽTIKRINIME**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Egidijus Baranauskas

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO, KAIP PRIEVOLIŲ ĮVYKDYMO UŽTIKRINIMO BŪDO, TEORINIAI ASPEKTAI	6
1.1. Laidavimas kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas.....	6
1.2. Neprofesionalaus laidavimo samprata, požymiai ir ypatumai	9
1.3. Neprofesionalaus laidavimo atvejai:	16
1.3.1. Laiduotojas – asmuo, kurį su pagrindiniu skolininku sieja artimi ir glaudūs asmeniniai santykiai	16
1.3.2. Laiduotojas – darbuotojas, laiduojantis už savo darbdavį	21
2. NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO PROBLEMATIKA	22
2.1. Neprofesionalaus laiduotojo apsaugos poreikio socialinis ir teisinis pagrindimas ...	22
2.2. Neprofesionalaus laiduotojo teisių ir teisėtų interesų apsauga	26
2.2.1. Bendrieji teisės principai ir sutarčių teisė	27
2.2.2. Vartotojų teisių apsauga	36
2.2.3. Šeimos teisė.....	41
2.2.4. Bankroto teisė.....	45
3. NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO TENDENCIJOS ATEITYJE, GALIMYBĖS TOBULINTI TEISINĮ REGULIAVIMĄ.....	51
IŠVADOS.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	59
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Šiuolaikinė rinkos ekonomika, dinamiška verslo aplinka, augantys žmonių poreikiai, materialinių vertybių troškimas ir kiti ekonominiai, socialiniai veiksniai lemia tai, kad kiekvieną dieną vis daugiau žmonių susiduria su bankais, vis dažniau naudojasi jų teikiamomis paslaugomis. Visuomenės nariai, nepakankamai, o galbūt neprotingai įvertinę prisiimamą finansinę naštą, rizikuoja sužlugdyti ne tik savo, bet ir savo šeimos gyvenimus, be to, tokių neapgalvotų sprendimų pasekmės krenta ant visos visuomenės pečių. Socialinė ir ekonominė rinkos situacija lemia finansų įstaigų vykdomą politiką lygiai taip pat kaip ir finansų įstaigų sektoriaus veiklos principai lemia visuomenės ekonominius sprendimus, t.y. šie du rinkoje funkcionuojantys veiksniai yra priklausomi vienas nuo kito ir glaudžiai susiję. Bankų įgyvendinama skolinimo politika – ypač svarbus ir aktualus valstybės funkcionavimo veiksnys. Kai į banką kreipiasi asmuo, tikėdamasis gauti paskolą savo vykdomos ūkinės, komercinės veiklos finansavimui, t.y. verslo paskolą, bankas suinteresuotas papildoma savo interesų apsauga, todėl pakankamai dažnai reikalauja šią prievolę užtikrinti laidavimo sutartimi. Tokiose situacijose laiduotojais dažnai tampa sutuoktiniai ar kiti artimi šeimos nariai. Veikiami stipraus emocinio ryšio šie asmenys sutinka tapti skolininko laiduotojais dažnai net nesuprasdami, kokią riziką prisiima, o kitais atvejais net ir puikiai suprasdami savo veiksmų galimas pasekmes, jie nusprendžia sudaryti laidavimo sutartį, nes tiesiog nenori trikdyti harmonijos šeimoje, griauti tarpusavio santykius, emocinis artumas verčia neprieštarauti ir padėti skolininkui. Dar vienas atvejis, keliantis sąžiningumo klausimą sudarant laidavimo sutartį, yra situacija, kai darbuotojo yra paprašoma laiduoti už įmonės, kurioje dirbama, paskolą, todėl darbuotojas, norėdamas išsaugoti savo darbo vietą, dažniausiai nedvejodamas sutinka. Šiuo metu su tokiu neprofesionalių laidavimu susijusios problemos daugiau teisės mokslininkų, teoretikų dėmesio susilaukia kitose Europos valstybėse, bet, atsižvelgiant į laidavimo teisinių santykių paplitimą, šiuolaikinio teisės mokslo raidą, nuolatinius pokyčius ekonominėje ir finansinėje srityje, į tai, kad ši tema Lietuvoje dar nenagrinėta, o su ja susijusių teisinių problemų ateityje gali tik daugėti, manytume, kad neprofesionalaus laidavimo problema prievolių užtikrinime yra aktuali ir mūsų valstybėje.

Temos ištirtumas. Iki šiol svarbesnių mokslinių teisinių darbų, kuriuose atsispindėtų su neprofesionalių laidavimu susijusios problemos, Lietuvoje iš viso nėra. Galima būtų paminėti tik Jūratės Kemežytės mokslinį straipsnį tema „Laidavimo sutarties ginčijimas: teorinės ir praktinės problemos“¹, kuriame buvo analizuojami mūsų nagrinėjamai temai aktualūs ir reikšmingi

¹ Kemežytė J. Laidavimo sutarties ginčijimas: teorinės ir praktinės problemos // Socialinių mokslų studijos, 2013, Nr.5(3), P. 905.

klausimai. Tarptautiniu mastu mokslinės literatūros šaltinių taip pat nėra daug. Šia tema yra išleista tik keletas lyginamuoju aspektu parašytų darbų. Paprastai teisininkai teoretikai analizuoja apskritai laidavimą, kaip vieną iš prievolių užtikrinimo būdų, išsamiau nenagrinėdami konkrečių, specifinių laidavimo sutarčių aspektų. Šiuo metu svarbiausi moksliniai darbai neprofesionalaus laidavimo tema yra „Protection of Non- Professional Sureties in Europe: Formal and Substantive Disparity“² bei „Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships“³, išleisti autorių kolektyvo iš skirtingų Europos valstybių. Norėtumėme pažymėti, jog pastarajame darbe yra skyrius, kuriame buvo analizuota laidavimo teisinio reguliavimo situacija ir Lietuvoje⁴. Taip pat norėtumėme paminėti keletą aktualių straipsnių, padėjusių suprasti, kodėl ėmus atidžiau analizuoti neprofesionalaus laidavimo teisinį reguliavimą, neprofesionalaus laidavimo sutarčių sudarymo aplinkybes pradėdame išvelgti tam tikras problemas, t.y. tam tikras teises spragas: „Money and Marriage: Sexually Transmitted Debt in England“⁵ bei „Surety Agreements and the Principle of Accessory – Personal Security in the Light of a European Property Law Principle“⁶.

Tyrimo problema – šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas nepakankamai efektyviai saugo neprofesionalaus laiduotojo teises ir teisėtus interesus tais atvejais, kai bankai, specifiniai verslo srities profesionalai, norėdami apsaugoti savo turtinius interesus, sudaro laidavimo sutartis pasinaudodami tam tikromis ypatingomis aplinkybėmis (stipriu emociniu ryšiu tarp skolininko ir laiduotojo, laiduotojo netinkamu sutartimi prisiimamos rizikos įvertinimu arba apskritai nevertinimu), dėl kurių laiduotojas yra tokioje situacijoje, kai tiesiog negali pasakyti „ne“ ar žinodami / privalėdami žinoti, jog pagrindinis skolininkas jomis naudojasi.

Tyrimo objektas – teisinių santykių, atsirandančių sudarius neprofesionalaus laidavimo sutartį, ypatumai bei teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje, neprofesionalaus laiduotojo teisinė apsauga Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos valstybėse.

Tyrimo tikslas – sistemiškai ir išsamiai išanalizavus neprofesionalaus laidavimo, kaip prievolių užtikrinimo būdo, teorinius ir praktinius aspektus, įvertinti šioje srityje kylančias problemas ir teisinio reguliavimo Lietuvos Respublikoje tobulinimo galimybes.

² Colombi Ciacchi A. Protection of Non-Professional Sureties in Europe: Formal and Substantive Disparity. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2007.

³ Colombi Ciacchi A., Weatherill S. Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships. Oxford University Press, 2010.

Prieiga internete: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559>; prisijungimo laikas: 2013-09-10.

⁴ Smaliukas A., Šulija G. Lithuania // Colombi Ciacchi A., Weatherill S. Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships. Oxford University Press, 2010. Prieiga internete: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559-chapter-17>; prisijungimo laikas: 2013-09-15.

⁵ Fehlberg B. Money and Marriage: Sexually Transmitted Debt in England // International Journal of Law, Policy and the Family, 1997, Nr. 11.

⁶ Van Erp S. Surety Agreements and the Principle of Accessory – Personal Security in the Light of a European Property Law Principle // European Review of Private Law, 2005, Nr. 3 [309-331].

Tyrimo uždaviniai:

1. atskleisti neprofesionalaus laidavimo sampratą, esminius bruožus, subjektų ypatumus, atvejus;
2. remiantis kitų Europos valstybių teisine patirtimi neprofesionalaus laidavimo srityje bei esamais teisinio reguliavimo užsienyje ir Lietuvoje ypatumais, įrodyti neprofesionalaus laiduotojo apsaugos būtinybę, nustatyti, kokio laipsnio apsauga būtų pakankama, atskleisti šios sutarties galiojimo problemas ir įvertinti įvairių teisės šakų normų suteikiamą neprofesionalaus laiduotojo teisių ir teisėtų interesų apsaugą;
3. įvertinti neprofesionalaus laidavimo ateities tendencijas, galimybes ir būtinybę tobulinti teisinį reguliavimą.

Tyrimo hipotezė – siekiant teisinio bei ekonominio stabilumo ir tikrumo, patikimesnės bei efektyvesnės neprofesionalių laiduotojų apsaugos, neprofesionalaus laidavimo teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje turi būti tobulinamas.

Tyrimo metodai: šaltinio turinio analizės, sisteminis, lyginamasis, apibendrinimo. Šaltinio turinio analizės metodo pagalba išanalizuota teisinė mokslinė literatūra, teisės aktai bei teismų praktika. Sisteminiu metodu atskleidžiama šiuolaikinės neprofesionalaus laidavimo sampratos įtaka ir reikšmė prievolių užtikrinimui. Lyginamuoju metodu analizuojami neprofesionalaus laiduotojo statuso, teisinės apsaugos ypatumai ir skirtumai kitose Europos valstybėse. Apibendrinimo metodas daugiausia taikomas sistemiškai pateikiant tyrimo metu išanalizuotą teisinę informaciją bei formuluojant tyrimo išvadas.

Darbo struktūrą nulėmė suformuluoti tyrimo uždaviniai, kiekvienam jų skiriamas atitinkamas skyrius. Visą darbą sudaro trys skyriai ir išvados.

Pirmajame tiriamojo darbo skyriuje analizuojami svarbiausi neprofesionalaus laidavimo teoriniai aspektai: neprofesionalaus laidavimo samprata, esminiai požymiai, subjektų ypatumai. Antrajame skyriuje atkleidžiamos problemos susijusios su neprofesionalaus laidavimo teisiniu reguliavimu, nagrinėjami neprofesionalaus laiduotojo, kaip ypatingos sutarties šalies, teisinės apsaugos ypatumai Lietuvoje ir užsienio valstybėse. Trečiasis skyrius skirtas aptarti galimus neprofesionalaus laidavimo, kaip prievolių užtikrinimo būdo, pokyčius ateityje, raidos tendencijas, teisinio reguliavimo tobulinimo galimybes, galbūt padėsiančias surasti teorinių ir praktinių problemų sprendimo būdus.

1. NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO, KAIP PRIEVOLIŲ ĮVYKDYMO UŽTIKRINIMO BŪDO, TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Laidavimas kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau taip pat CK) 6.1 straipsnyje prievolė yra apibrėžiama kaip teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą⁷. Prievolės sąvoka teisės doktrinoje vartojama jau nuo romėnų laikų. Tik nežymūs šios sampratos pokyčiai bėgant laikui atspindi šios civilinės teisės specialiosios dalies normų reglamentuojamų santykių suvokimo bei traktavimo pastovumą ir svarbumą. Prievolė du subjektus (kreditorių ir skolininką) susieja įsipareigojimais⁸. Šių įsipareigojimų atsiradimo pagrindų spektras labai platus – nuo materialinių ir kitų gėrybių perleidimo, įvairių paslaugų suteikimo, darbų atlikimo iki keleivių ir krovinių vežimo. Tokie civilinėje apyvartoje sudaromi sandoriai gali būti pakankamai sudėtingi ir rizikingi. Siekiant garantuoti, kad kreditoriaus reikalavimas bus patenkintas (prievolė bus įvykdyta), siekiant suteikti papildomą kreditoriaus interesų apsaugą skolininkui nevykdant prisiimtų įsipareigojimų ar negalint jų įvykdyti, įstatymų leidėjai numatė tam tikras priemones. Prievolių užtikrinimo būdai - tai specialiosios priemonės, garantuojančios pagrindinės prievolės įvykdymą ir skatinančios skolininką tinkamai vykdyti savo prievolę⁹. Skolininkui neįvykdžius arba netinkamai įvykdžius prisiimtą prievolę, kreditoriui atsiranda papildoma turtinio pobūdžio priemonė paveikti skolininką ar kitą asmenį, kad jis tinkamai įvykdytų tai, ką skolininkas privalo įvykdyti pagal įstatymą arba sandorį¹⁰. CK 6.70 straipsnyje pateikiamas nebaigtinis tradicinių prievolės užtikrinimo būdų sąrašas, todėl be minėtame straipsnyje vardijamų priemonių, prievolės šalys, siekdamos garantuoti savo interesų apsaugą, turi teisę taikyti ir kitokius, įstatyme nenumatytus prievolės užtikrinimo būdus (neprieštaraujančius imperatyvioms įstatymo normoms, teisės principams, viešajai tvarkai bei gerai moralei). Konkretaus prievolės užtikrinimo būdo pasirinkimas priklauso nuo pagrindinės sutarties pobūdžio. Kadangi mūsų tyrimo tikslas - išanalizavus neprofesionalaus laidavimo, kaip prievolių užtikrinimo būdo,

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁸ Baranauskas E., Kiršienė J., Pakalniškis V. ir kt., / red. V. Pakalniškis ir V. Papirtis. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 100.

⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt., / red. D. Ambrasienė ir E. Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 64.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. gruodžio 29 d. nutarimas civilinėje byloje *AB DNB bankas v. A. J. ir S. J.*, Nr. 3K-P-537/2011.

teorinius ir praktinius aspektus, įvertinti šioje srityje kylančias problemas, kiti prievolių užtikrinimo būdai plačiau nebus analizuojami.

Laidavimas yra asmeninis prievolių užtikrinimo būdas (skirtingai negu daiktinių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų atveju, laidavimas dėl jo asmeninio pobūdžio sieja kreditorių su įsipareigojimą patenkinti laidavimu užtikrintą reikalavimą prisiėmusiu subjektu (laiduotoju), bet ne konkrečiu turtu, o kreditoriaus reikalavimas skolininkui gali būti patenkinamas iš viso laiduotojo turto¹¹) ir iš esmės remiasi gan paprasta idėja – kreditoriaus įsitikinimas apie galimybę išieškoti skolą gerokai padidėja, jei atsakomybė už skolos padengimą tenka ne vienam, bet keliems asmenims¹². Laidavimo esmė nekinta jau ne vieną šimtmetį ir, vargu, ar itin radikalūs pokyčiai šioje srityje būtų įmanomi.

Lietuvos Civiliniame kodekse laidavimo teisinių santykių reglamentavimui yra skirtas 6 knygos 1 dalies 5 skyriaus antrasis skirsnis. Šiame skirsnyje įstatymų leidėjas nustatė, kokiais pagrindais atsiranda laidavimas, kokios prievolės gali būti užtikrintos laidavimu, apibrėžė laidavimo sutarties šalių prisiimamas pareigas ir įgyjamas teises, nustatė kada ir kaip gali baigtis laidavimo teisiniai santykiai.

Lietuvos teisėje laidavimo sutarties apibrėžimas yra pateikiamas CK 6.76 straipsnyje. Laidavimas – tai sutartis, kuria laiduotojas už atlyginimą ar neatlygintinai įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės. Vokietijos civiliniame kodekse laidavimas apibrėžiamas kaip sutartis, kuria laiduotojas įsipareigoja atsakyti skolininko kreditoriui už skolininko prisiimtų įsipareigojimų įvykdymą¹³. Pagal Austrijos civilinio kodekso 1346 straipsnio 1 dalį laidavimu yra vadinama sutartis tarp laiduotojo ir kreditoriaus, kuri skirta užtikrinti, jog pagrindiniam skolininkui neįvykdžius savo įsipareigojimų, prievolę kreditoriui turės įvykdyti laiduotojas¹⁴. Šioje normoje taip pat pabrėžiama, jog skolininkas prievolės neįvykdymo atveju vis dar yra pagrindinis skolininkas, o laiduotojas šiuose teisiniuose santykiuose dalyvauja kaip papildomas „vėlesnis“ skolininkas (vok. als Nachschuldner). Prancūzijos civilinis kodeksas pateikia tokią laiduotojo sąvoką: laiduotojas – tai asmuo, kuris sutinka įvykdyti skolininko prisiimtus įsipareigojimus kreditoriui, jeigu pats skolininkas jų neįvykdys¹⁵. Anglijos teisėje nėra modernios įstatyme įtvirtintos laidavimo sąvokos, tačiau *Statute of Frauds* (1677) pateikiamas toks išsireiškimas: tai

¹¹ Ten pat.

¹² Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. P. 37.

¹³ Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland. Prieiga internete: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_765.html; prisijungimo laikas: 2013-09-10.

¹⁴ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch.

Prieiga internete: http://www.jusline.at/1346_als_B%C3%BCrge_ABGB.html; prisijungimo laikas: 2013-09-10.

¹⁵ Civil Code

<http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>; prisijungimo laikas: 2013-09-10.

specialus pažadas apmokėti kito asmens skolą šiam nevykdant ar negalint įvykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų¹⁶. Vėliau šis išsireiškimas, veikiamas moderniosios teisės, šiek tiek pakito ir dabar yra suprantamas kaip pažadas prisiimti atsakomybę už kito asmens įsipareigojimų - tiek esamų, tiek kiliančių ateityje bei atsirandančių bet kokių teisiniu pagrindu, įvykdymą. Panašiai laidavimas yra suprantamas ir kitose Europos valstybėse.

Visuotinai pripažįstama, jog laidavimo prievolės pagrindinis požymis – akcesoriškumas, t.y. jos priklausomybė nuo užtikrinamos pagrindinės prievolės. Akcesorinė laiduotojo prievolė pasižymi nuspėjamumu, todėl laiduotojo prievolės dydis negali viršyti skolininko, už kurį laiduota, prievolės dydžio¹⁷. Laiduotojas prieš kreditorių atsakys taip pat ir tokiu pačiu mastu kaip ir įsipareigojimų neįvykdęs skolininkas, nebent laidavimo sutartimi būtų nustatyta dalinė laiduotojo atsakomybė už skolininką. Laidavimo prievolės akcesoriškumas pasireiškia ir tuo, jog pasibaigus pagrindinei prievolei arba pripažinus ją negaliojančia, pasibaigia ir laidavimas (CK 6.76). Taigi, matome, jog akcesoriškumas ne veltui teisės doktrinoje yra laikomas viena iš teisinių priemonių, saugančių laiduotojo teisėtus interesus. Laiduotojo interesų apsaugą numatančios teisės normos neprieštarauja kreditoriaus interesų apsaugos principams. CK 6.81 straipsnyje įstatymų leidėjas apibrėždamas laiduotojo atsakomybę nustatė, kad prievolės neįvykdymo atveju skolininkas ir laiduotojas kreditoriui atsako kaip solidariąją prievolę turintys bendraskoliai, jeigu ko kita nenustato laidavimo sutartis. Laidavimo teisinių santykių grindimas solidariosios skolininkų pareigos prezumpcija leidžia apsaugoti kreditoriaus teisėtus interesus ir suteikia kreditoriui teisę reikalauti iš laiduotojo to, ko pagal pagrindinę prievolę kreditorius turėjo teisę reikalauti iš skolininko. Įgyvendinat dispozityvumo ir sutarčių laisvės principus, Civilinis kodeksas sutarties šalims suteikia teisę nustatyti, jog laiduotojo atsakomybė yra subsidiari, t.y. laiduotojas atsakys kreditoriui tik ta dalimi, kurios neįvykdys skolininkas¹⁸. Kadangi solidarioji laiduotojo atsakomybė kreditoriui, jo interesų patenkinimui yra palankesnė, kreditoriai, siekdami užsitikrinti, jog skolininko prisiimti įsipareigojimai bus įvykdyti, dažniausiai laidavimo sutartyse nustato taisykles, reiškiančias laiduotojo solidariosios atsakomybės sąlygas. Tačiau kitose Europos valstybėse paprastai manoma, jog laiduotojo atsakomybė visgi yra subsidiarioji¹⁹.

¹⁶ The Statute of Frauds (1677). Prieiga internete: <http://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/29/3>; prisijungimo laikas: 2013-09-20.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. gruodžio 29 d. nutarimas civilinėje byloje *AB DNB bankas v. A. J. Ir S. J.*, Nr. 3K-P-537/2011.

¹⁸ Juodka R., *supra* note 12, P. 40.

¹⁹ Anglijos teisėje bendroji taisyklė yra ta, jog laiduotojas yra subsidiariai atsakingas kreditoriui. Vokietijos civilinio kodekso (*Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland*) 771 straipsnyje numatyta, kad laiduotojas turi teisę atsakyti mokėti kreditoriui tol, kol pastarasis dar turi teisinių galimybių išsireikalauti, jog pagrindinis skolininkas įvykdytų savo prisiimtus įsipareigojimus. Be to, norėtumėme atkreipti dėmesį į tai, jog Vokietija iš kitų valstybių išsiskiria tuo, kad ten nekomerciniuose santykiuose įprasta naudoti ne tik laidavimą siaurąja prasme, bet ir *joint loan agreement* (kai paskolos sutartį pasirašo abu sutuoktiniai, tačiau tik vienas iš jų turi tiesioginį ekonominį

Aksesoriškumas ir solidariosios atsakomybės principų taikymas ne tik padaro laidavimą, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo vieną iš būdų, savitą, bet gali būti laikomi ypač svarbiais veiksniais, padedančiais kreditoriui ir laiduotojui apsispręsti, sudaryti laidavimo sutartį ar ne (kreditorius nusprendžia, ar laidavimo sutartis yra veiksmingiausias ir naudingiausias būdas apsaugoti jo teises, o laiduotojas privalo įvertinti, ar jis tikrai yra finansiškai pajėgus prisiimti įsipareigojimus, kylančius iš solidariosios prievolės su skolininku).

1.2. Neprofesionalaus laidavimo samprata, požymiai ir ypatumai

Neprofesionalaus laidavimo sąvokos nei Lietuvos CK, nei kiti įstatymai, nei teisės doktrina ar teismų praktika nepateikia. Tad kyla elementarūs klausimai, kas, kaip ir kodėl ėmė šį terminą naudoti tarptautinėje erdvėje?

Taigi, sąvoką „neprofesionalus laidavimas“ pradėjo naudoti teisės mokslininkai, dalyvavę lyginamosios teisės projekte „Apsauga nuo nesąžiningo laidavimo Europos Sąjungoje“. Šiam projektui, prasidėjusiam 2004 metais, vadovavo ir svarbiausius klausimus koordinavo Brėmeno universiteto Europos teisės ir politikos centras. Stengiantis rasti atsakymus į išsikeltus klausimus, Brėmeno universitetui padėjo Oksfordo universiteto Europos ir lyginamosios teisės institutas. Projekte dalyvavo teisės mokslininkai iš įvairių Europos valstybių. Dalydamiesi patirtimi, aptardami buvusį ir esamą teisinį reguliavimą, jie mėgino atsakyti į tokius klausimus kaip: koks laiduotojo teisių apsaugos lygis būtų pakankamas? Galbūt per aukšti apsaugos standartai neigiamai paveiktų vartotojų, šeimų ar mažų / vidutinių įmonių galimybę gauti paskolą? Kokiomis priemonėmis galima pasiekti adekvatų neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos lygį?

Tad, kodėl buvo pasirinktos būtent „neprofesionalaus laidavimo“, „neprofesionalaus laiduotojo“ sąvokos? Atrodo, jog šių sąvokų savotiškas nekonkretumas, neapibrėžtumas galėtų sukelti tam tikrų neaiškumų, abejonių, ar konkrečioje situacijoje asmenį turėtumėme traktuoti kaip neprofesionalų laiduotoją, o galbūt jis visgi nepatenka į šią kategoriją? Galbūt turėtumėme vartoti artimesnę, lyg ir geriau mums suprantamą sąvoką „vartotojų laidavimas“? Atsakymą, paaiškinantį kodėl buvo pasirinktas „neprofesionalaus laiduotojo“ terminas, pateikė patys projekte dalyvavę teisininkai²⁰: pirma, nebuvo galima pasirinkti sąvokos „vartotojų laidavimas“, nes Europos Sąjungos teisė yra taikoma tik tais atvejais, kai vartotojas laiduoja už vartojimo tikslais paimtos paskolos ar kredito grąžinimą. Šiuo projektu buvo siekiama išanalizuoti visus neprofesionalaus laidavimo atvejus, įskaitant ir tokias situacijas, kai laidavimu yra užtikrinamas

interesą sudaryti minėtą susitarimą). Pastaruoju atveju jau yra taikomi ne subsidiariosios, bet solidariosios atsakomybės principai, nors praktikoje skirtumas tarp šių dviejų sutarčių yra ganėtinai neaiškus.

²⁰ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2, P. 19.

verslo paskolos grąžinimas (užsienio literatūroje tokios paskolos dar yra vadinamos profesionaliomis paskolomis). Antra, Europos Sąjungos valstybių narių privatinės teisės nevienodumas lemia ir sąvokos „vartotojų laidavimas“ nevienareikšmišką supratimą (vienur laiduotoju laikomas tik fizinis asmuo, o kitur juo gali būti ir juridinis asmuo). Tik kelių valstybių teisinėse sistemose neprofesionalus laidavimas verslo paskolos atveju vienareikšmiškai yra prilyginamas vartotojų laidavimui su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis (tokiems laiduotojams taikomos vartotojų teisių apsaugos nuostatos). Trečia, neprofesionalūs laiduotojai, sutikdami laiduoti, nesiekia pirmiausia gauti vienokios ar kitokios ekonominės naudos. Jie dažnai sutinka prisiimti itin rizikingus, finansiškai nepakeliamus įsipareigojimus veikiami noro išreikšti savo solidarumą skolininkui. Tokie neprofesionalių laiduotojų sutarties sudarymo tikslai „iškrenta“ iš vartotojo sampratos logikos, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 dalį, vartotoju yra laikomas fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti²¹. Ketvirta, projektu buvo siekiama parodyti, jog neprofesionalių laiduotojų kategorijai priklausantys asmenys gali būti taip pat ar net dar labiau pažeidžiami nei būna vartotojai piktnaudžiavimo sutarčių laisvės principu ar ekonominio pranašumo atvejais, tačiau jie, deja, retai kada gali pasinaudoti vartotojų teisių apsaugos principais.

Nors Lietuvoje konkrečiai apie neprofesionalų laidavimą, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdą (išskiriant jį iš bendros laidavimo sampratos), išsamiau nebuvo kalbama, tačiau teisinėje literatūroje galime surasti keletą darbų, kuriuose naudojama sąvoka „neprofesionalus laiduotojas“²². Taigi, tam, kad galėtumėme apibrėžti, kas yra neprofesionalus laidavimas, visų pirma, turime išsiaiškinti, kas gi yra neprofesionalus laiduotojas, nes būtent laidavimo sutarties šalies specifika yra vienas iš esminių požymių, išskiriančių neprofesionalų laidavimą iš CK 6. 76 str. pateikiamos bendros laidavimo sampratos.

Doktrinoje pripažįstama, jog didesnės teisinės apsaugos poreikis gali kilti ir smulkiems ar vidutiniams juridiniams asmenims susidūrus su stambiais ir ekonomiškai pajėgesniais rinkos dalyviais (nelygiavertė derybinė galia, finansinis pranašumas), tačiau mūsų analizuotos bylos, teisinė doktrina rodo, jog kalbėdami apie neprofesionalius laiduotojus, paprastai kalbame apie fizinius asmenis. Galima tik svarstyti, kodėl Lietuvos teismai, nagrinėdami bylas, vengia vartoti neprofesionalaus laiduotojo sąvoką. Tokią poziciją galbūt galėtumėme paaiškinti tuo, jog teismams ėmus nuosekliai apibrėžti tam tikrus laidavimo teisinius santykius kaip neprofesionalų laidavimą, įstatymų leidėjas būtų spaudžiamas tikslinti teisinį reguliavimą, o toks žingsnis

²¹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 94-1833.

²² Neprofesionalaus laiduotojo sąvoką galime surasti, pavyzdžiui, Jūratės Kemežytės straipsnyje „Laidavimo sutarties ginčijimas: teorinės ir praktinės problemos“ (Socialinių mokslų studijos, 2013, Nr. 5(3), P. 903-926).

visuomenėje galėtų sukelti tam tikrą chaosą²³. Tačiau, kitose Europos valstybėse jau kuris laikas yra pripažįstama būtinybė sukurti tokį teisinį reguliavimą, kuris garantuotų neprofesionalių laiduotojų teisių užtikrinimą ir gynimą. Autorės nuomone, apie tokį teisinį reguliavimą jau turėtumėme kalbėti ir Lietuvoje. Tai, kad teismai faktiškai laikosi vienos pozicijos nagrinėdami bylas, kuriose neprofesionalūs laiduotojai mėgina ginčyti laidavimo sutarties galiojimą, dar nereiškia, kad ši pozicija yra vienareikšmiškai teisinga ir nekelianti abejonių. Teisinės literatūros šia tema stoka, nepakankamo dėmesio jai skyrimas tik užmaskuoja problemas, kurios realiai egzistuoja netinkamai įvertinus iš neprofesionalaus laidavimo teisinių santykių galinčias kilti finansines bei teisines pasekmes tam tikros kategorijos asmenims tam tikromis aplinkybėmis.

Sutarčių teisė yra dinamiška, visada besivystanti ir reaguodama į problemas, su kuriomis susiduria teismai, į pokyčius visuomenėje nuolatos besikeičianti²⁴. Palyginus (ekonominiu, komerciniu aspektu) šiuo metu esančią situaciją mūsų valstybėje su ta, kurią analizavo A. Smaliukas ir G. Šulija, matome, jog jos ganėtinai skiriasi. Minėtų autorių atliktas tyrimas buvo orientuotas į bendros situacijos Lietuvoje (iki 2010 m.) pristatymą ir, atsižvelgiant į tuo metu buvusį menką laidavimo sutarčių ginčijimą, negalėjo būti labai išsamaus²⁵. Tačiau šiandieninė situacija šioje srityje gerokai pasikeitusi, o teisės normos liko tos pačios. Atsižvelgiant į teismuose nagrinėjamų bylų, susijusių su laidavimo sutarčių galiojimo ginčijimu, augantį skaičių, į tai, kad fizinių asmenų ieškiniai paprastai netenkinami, į vis dažniau pasireiškiančius probleminius šio instituto aspektus, manytume, kad pokyčiai, prasidedantys nuo išsamesnės neprofesionalaus laidavimo sampratos analizės, šioje srityje yra būtini.

Neprofesionaliais laiduotojais teisės doktrinoje paprastai yra laikomi fiziniai asmenys, kurių sutikimą sudaryti laidavimo sutartį nulemia tai, kad jie yra artimi skolininko šeimos nariai, giminės arba darbuotojai, laiduojantys už savo darbdavį (paprastai įsipareigojama atsakyti kreditoriui, jeigu pats juridinis asmuo nepajėgs įvykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų). Remiantis tuo, neprofesionalų laidavimą galėtume apibrėžti kaip teisinius santykius, kurie atsiranda neprofesionaliam laiduotojui laidavimo sutartimi neatlygintinai įsipareigojant atsakyti kito asmens kreditoriui, jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo

²³ Kalbame apie chaosą paskolų suteikimo srityje. Imperatyviomis normomis nustačius tam tikrus griežtus įpareigojimus bankams (pavyzdžiui, įpareigojimas garantuoti, jog prieš sudarydamas laidavimo sutartį neprofesionalus laiduotojas konsultavosi su nešališku teisininku dėl šios sutarties esmės, ja prisiimamų įsipareigojimų apimties bei rizikos, beje, kai kuriose valstybėse toks reikalavimas jau yra nustatytas), galbūt sumažėtų su neprofesionaliais laiduotojais sudaromų laidavimo sutarčių skaičius, o tai paskatintų bankus rečiau suteikti paskolas. Tokia bankų politika galėtų smarkiai pakoreguoti situaciją ekonomikos rinkoje. Paskolos negavimas daugeliu atveju galėtų lemti verslo subjekto pasitraukimą iš rinkos. Kitas scenarijus, kurį galbūt nulemtų griežtų reikalavimų bankams nustatymas - užuot reikalavę sudaryti laidavimo sutartis, jie tiesiog dažniau naudotųsi kitais, paprastesniais interesų apsaugos būdais.

²⁴ Beale H.G., Bishop W.D., Furmston M.P. Contract. Cases and Materials. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 8.

²⁵ Kemežytė J., *supra* note 1, P. 905.

prievolės. Taigi, esminis neprofesionalaus laidavimo požymis²⁶ - laidavimo teisinių santykių dalyvių specifiškumas. Būtent pagal šių teisinių santykių subjektus, specifines sutarties sudarymo aplinkybes ir yra skiriami du neprofesionalaus laidavimo atvejai, kurie nuodugniau bus analizuojami I skyriaus III poskyryje. Norėtumėme pastebėti, jog neprofesionalaus laidavimo teisiniai santykiai, atsiradę pažeidžiant tokių laiduotojų teises ir teisėtus interesus, iš esmės dažniausiai apima tas pačias situacijas, kurios kai kurių užsienio autorių dar yra įvardijamos kaip „nesąžiningas laidavimas“²⁷.

Dabar norėtumėme atskleisti tam tikrus neprofesionalaus laidavimo, kaip prievolių užtikrinimo būdo, ypatumus. Nors CK 6.77 straipsnyje yra nurodoma, jog laidavimas atsiranda sudarius laidavimo sutartį arba įstatymų ar teismo sprendimo pagrindu, visų mūsų analizuotų bylų atveju laidavimas atsirado tik sutarties pagrindu, todėl kaip vieną iš neprofesionalaus laidavimo ypatybių galėtumėme išskirti teisinių santykių atsiradimą sutarties pagrindu. Nors, kaip jau buvo minėta anksčiau, laidavimo sutartimi yra sukuriama akcesorinė prievolė, kuri yra priklausoma nuo pagrindinės prievolės likimo, norime pažymėti, jog ši papildoma prievolė dažniausiai yra sukuriama atskira, savarankiška, lygiavertę pagrindinei sutarčiai teisinę galią turinčia sutartimi, kuriai yra taikomos bendrosios sutarčių teisės nuostatos. Pagal CK 6.154 straipsnį, sutartis yra apibrėžiama kaip dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę²⁸. Tačiau neginčijama, jog laidavimo prievolė gali kilti ne tik iš atskiros sutarties, sudarytos tarp kreditoriaus ir laiduotojo. Kartais patogiau laidavimo nuostatas įtraukti į pagrindinę sutartį. Tuomet pagrindinė sutartis yra pasirašoma skolininko, kreditoriaus ir laiduotojo. Įstatymas taip pat nedraudžia laidavimo sutartį sudaryti tarp skolininko ir laiduotojo ir tik po to apie ją informuoti kreditorius. Kadangi neprofesionalaus laidavimo atveju kreditorius paprastai yra bankas, kuris, stengdamasi sumažinti paskolos negrąžinimo riziką, visada yra suinteresuotas savo interesų apsauga, todėl skolindamas pinigines lėšas dažnai pasinaudoja kuriuo nors vienu ar net keliais prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais. Tokiu atveju kreditorius nuo pat pagrindinės sutarties sudarymo momento yra tiesiogiai suinteresuotas konkreto asmens

²⁶ Požymis – žymė, pagal kurią galima atskirti, savybė (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // <http://dz.lki.lt/search/>).

²⁷ Heine K., Janal R. Suretyships and Consumer Protection in the European Union through the Glasses of Law and Economics // Colombi Ciacchi A., Weatherill S. Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships. Oxford University Press, 2010.

Prieiga internete: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559-chapter-2>; prisijungimo laikas: 2013-10-10.

Laidavimas yra pripažįstamas nesąžiningu tose situacijose, kai vartotojas, negaudamas jokios finansinės naudos, prisiimdamas riziką išskolinti visam gyvenimui, riziką patirti finansinių praradimų (pavyzdžiui, prarasti namus), sutinka tapti laiduotoju vedamas tik artimų asmeninių ar darbo santykių su pagrindiniu skolininku.

²⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7.

- laiduotojo - pasirinkimu. Būtent šioje stadijoje galėtų būti numatyti tam tikri griežtesni teisiniai saugikliai, kurie padėtų užtikrinti, jog laiduotoju taptų tik toks asmuo, kuris yra finansiškai pajėgus prisiimti atitinkamus įsipareigojimus.

CK 6.79 straipsnyje nustatyta, jog laidavimo sutartis turi būti rašytinė. Tai yra imperatyvi norma, todėl jos nepaisymas lemia laidavimo sutarties negaliojimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1995 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 18 išaiškino, jog laidavimo sutartys gali būti įforminamos atskiru dokumentu (kreditoriaus ir laiduotojo susitarimas) arba bendroje paskolos sutartyje (mūsų jau minėtas atvejis, kuomet pagrindinę sutartį pasirašo visos šalys)²⁹. Minėta norma yra aiški ir tiksli. Visų mūsų analizuotų bylų atvejais neprofesionalūs laiduotojai ginčijo laidavimo sutarties galiojimą bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais³⁰ ir nė karto nebuvo prašoma pripažinti sutartį negaliojančia dėl jos formos nesilaikymo. Rašytinės sutarties formos reikalavimas yra viena iš teisinių priemonių (šios priemonės bus analizuojamos antrame mūsų tyrimo skyriuje), kuriomis yra siekiama tinkamai apsaugoti neprofesionalių laiduotojų interesus. Galėtumėme pritarti nuomonei, jog rašytinės formos reikalavimas yra seniausias laiduotojų interesus nekomerciniuose santykiuose saugantis instrumentas³¹. Kitų valstybių teisė ne tik įtvirtina reikalavimą, jog laidavimo sutartis turi būti rašytinė, bet numato, jog tam tikros sutarties sąlygos turi būti būtinai rašytos ranka. Pastarasis teisinio reguliavimo variantas padeda (galėtų padėti ir Lietuvoje) garantuoti kuo aukštesnį neprofesionalių laiduotojų apsaugos lygį (kartu su kitomis priemonėmis), mat tokiu būdu stengiamasi užtikrinti aukščiausią laiduotojo atidumo laipsnį³².

Mokslinėje doktrinoje nurodoma, kad esminės laidavimo sutarties sąlygos yra dvi: laidavimu užtikrintos prievolės nurodymas bei kreditoriaus ir laiduotojo nurodymas³³. Neprofesionalaus laidavimo atveju dažniausiai užtikrinamas paskolos ar kredito sutarties pagrindu atsirandančių įsipareigojimų įgyvendinimas. CK 6.870 str. 1 d. nustatyta, jog paskolos

²⁹ Lietuvos teismų praktika: apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai, nutartys: civilinė teisė ir civilinis procesas, 1991 01 17 – 2000 06 16 / - 3-asis papild. Leid. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000. P. 143.

³⁰ Pavyzdžiui, CK 1.80 str. remtasi šiose bylose: Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Kredito unija „Motery taupa“ v. M. R., A. N. ir A. B.*, Nr. 2A-1036-413/2011, Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *AS „Parex banka“ v. A. L.*, Nr. 2A-551/2010; CK 1.90 str. remtasi, pavyzdžiui, šiose bylose: Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *J. Z., D. Z., V. Z. ir V. Z. v. AB bankas „Snoras“*, Nr. 2A-634/2010, Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Danske Bank A/S*, Nr. 2A-443/2012; CK 1.91 str. buvo nurodomas kaip pagrindas pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia, pavyzdžiui, šiose bylose: Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. v. S. K. ir AB Ūkio bankas*, Nr. 2A-309/2012, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. v. Danske Bank A/S*, Nr. 3K-3-258/2011.

³¹ Rott P. Germany // Colombi Ciacchi A., Weatherill S. *Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships*. Oxford University Press, 2010.

Prieiga internete: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559-chapter-11>; jungimosi laikas: 2013-11-15.

³² Reikalavimas, jog laidavimo sutartis turi būti rašyta ranka, pavyzdžiui, yra įtvirtintas Prancūzijos teisėje (*Consumer Code*).

³³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2003. Kn. 6, T. 1. P. 118.

sutartimi viena šalis (paskolos davėjas) perduoda kitos šalies (paskolos gavėjo) nuosavybėn pinigų arba rūšies požymiais apibūdintus suvartojamuosius daiktus, o paskolos gavėjas įsipareigoja grąžinti paskolos davėjui tokią pat pinigų sumą (paskolos sumą) arba tokį pat kiekį tokios pat rūšies ir kokybės kitų daiktų bei mokėti palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita³⁴. Be abejo, mums aktualus yra tik pinigų perdavimas. CK 6.881 str. 1 dalyje pateikiama tokia kreditavimo sutarties samprata: kreditavimo sutartimi bankas ar kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytais sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas³⁵. Iš pateiktų apibrėžimų matome, jog kreditavimo sutartis neabejotinai yra giminiška paskolos sutarčiai, netgi laikoma savarankišku paskolos sutarties porūšiu³⁶. Toliau analizuojant šią temą neprofesionalaus laidavimo teisinių santykių dalyvių ratą galėtumėme apibrėžti taip: kreditoriumi mūsų analizuojamos sutarties atveju bus įvardijamas bankas, kuris veikia kaip profesionalus rinkos dalyvis su visomis iš to išplaukiančiomis pareigomis ir pasekmėmis, bet tai nereiškia, jog neprofesionalaus laidavimo sutartis negali būti sudaroma su kitokia paskolas ar kreditus išduodančia institucija; pagrindinis skolininkas, turintis tiesioginį ekonominį interesą; neprofesionalus laiduotojas, kuris iš sudarytos sutarties negauna jokios ekonominės naudos, tačiau sutinka prisiimti įsipareigojimus veikiamas priešasčių, kurias lemia tarpusavio santykiai su skolininku. Verslo praktikoje yra įprasta naudoti įvairius prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus. Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog laidavimo sutartis yra įprasta bankų išduotų paskolų / kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonė³⁷. Bankų vykdomos veiklos specifika, noras kiek įmanoma labiau užtikrinti veiklos stabilumą bei siekis sumažinti riziką dėl galimų nuostolių lemia tai, kad bankų praktikoje yra įprasta prievolių įvykdymą garantuoti kombinuojant laidavimą su įkeitimu (hipoteka)³⁸. Tokia praktika kelia dar didesnę pavojų neprofesionaliems laiduotojams, nes neapdairiai prisiimdami įsipareigojimus, kuriuos vargu ar kada nors pajėgs įgyvendinti, jie papildomai rizikuoja prarasti ir namus, o tai kelia pavojų visos šeimos socialinei gerovei.

Neprofesionalaus laiduotojo kaip laidavimo sutarties šalies ypatumai bus analizuojami 1-mo skyriaus 3-iame poskyryje. Norėtumėme atkreipti dėmesį, jog remiantis vien fundamentaliaisiais teisės principais dažnai atvejais galėtumėme reikšti pagrįstas abejones dėl neprofesionalaus laidavimo sutarčių galiojimo, abejones, ar konkrečiu atveju yra pasiekiamas

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt., *supra* note 9.

³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje AS „Parex banka“ v. A. L., Nr. 2A-551/2010; Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje J. Z., D. Z., V. Z. ir V. Z. v. AB bankas „Snoras“, Nr. 2A-634/2010; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje E. M. v. BAB bankas „Snoras“, Nr. 2A-1415/2013.

³⁸ Smaliukas A., Šulija G. Lithuania, *supra* note 4.

laidavimo, kaip vieno iš prievolių įvykdymo užtikrinimo būdo, tikslas. Kreditorius turėtų būti suinteresuotas, kad laiduotoju taptų tik patikimas ir mokus asmuo, todėl finansinis pajėgumas turėtų būti vienas iš esminių veiksnių, lemiančių, jog konkretus asmuo yra pasirenkamas kaip garantas, suteikiantis tvirtą tikėjimą, kad ir skolininkui nevykdant savo prisiimtų sutartinių pareigų, kreditoriaus reikalavimas galiausiai vis tiek bus patenkintas. Kreditoriaus suinteresuotumas laiduotojo finansiniu stabilumu ir realiu galėjimu įgyvendinti įsipareigojimus neturėtų būti vienpusis. Pats skolininkas, laikydamasis sąžiningumo reikalavimų, turėtų būti suinteresuotas laiduotoju pasiūlyti tokį asmenį, kuris turi pakankamai turto prievolei įvykdyti. Elementari sąžiningumo stoka dažnai lemia tokių situacijų atsiradimą, kuomet be teismo įsikišimo į šalių sutartinius santykius jau yra nebeišsiverčiama. Netinkamas laiduotojo pasirinkimas, galbūt reikėtų sakyti, netinkamas jo gebėjimo įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus įvertinimas, gali sukelti gana skaudžias pasekmes finansiškai pažeidžiamam asmeniui arba lemti kreditoriaus reikalavimo nepatenkinimą.

Dar viena neprofesionalaus laidavimo teisinių santykių ypatybė - neatlygintinumas. Visų mūsų analizuotų bylų atvejais laiduotojai neatlygintinai sutikdavo atsakyti kreditoriui, jei asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys savo prisiimtų įsipareigojimų. Neatlygintinumo faktas yra viena iš neprofesionalaus laidavimo sutarties savybių, dėl kurių ši sutartis negali būti laikoma komercine sutartimi. Būtent tai, jog neprofesionalus laiduotojas sutinka atsakyti kreditoriui solidariai su skolininku nesiekdamas / negaudamas ekonominės naudos, o verčiamas tam tikrų asmeninių santykių su skolininku ar baimės atsisakymo atveju prarasti darbą, leidžia neprofesionalaus laidavimo atvejus išskirti iš laidavimo santykių visumos. Nors pagal sutartį laiduotojas už laidavimą ir negauna jokio atlyginimo, visgi tam tikrais atvejais kyla pagrįstas klausimas, ar tam tikrose situacijose ekonominės naudos nebuvimo faktas negali būti paneigtas. Mes kalbame apie atvejus, kuomet vyras (skolininkas) iš banko gauna kreditą verslui, o už jo įsipareigojimo grąžinti paskolintas lėšas bankui (kreditoriui) įvykdymą laiduoja sutuoktinė (neprofesionali laiduotoja). Ar šioje situacijoje iš tikrųjų negalėtumėme išvelgti tiesioginės naudos, kurią gaus sutuoktinė, jeigu bankas patenkins vyro prašymą suteikti kreditą ir jis bus sėkmingai panaudotas, pavyzdžiui, verslo plėtrai (geresni veiklos rezultatai tiesiogiai paveiks ir šeimos finansinį pajėgumą, materialinį aprūpinimą)? Tokia pati tiesioginė interesų priklausomybė galėtų būti pastebima ir tada, kuomet darbuotojai laiduoja už darbdavio prisiimtų įsipareigojimų įvykdymą. Sėkmingai ekonomikos rinkoje funkcionuojanti įmonė darbuotojams garantuoja pastovų ir sąžiningą atlyginimą, t.y. ekonominę naudą.

Aptarti neprofesionalaus laidavimo požymiai ir ypatumai ne tik padeda suprasti, kokiomis aplinkybėmis yra sudaromos šios sutartys, kokiais motyvais vadovaudamiesi laiduotojai nusprendžia sudaryti tokius sandorius, dėl kokių priežasčių ateityje dažnai kyla

nesutarimai dėl jų galiojimo, bet ir parodo, kaip sudėtinga pasiekti pagrindinį laidavimo sutarties tikslą – užtikrinti kreditoriaus interesų apsaugą nepažeidžiant neprofesionalaus laiduotojo teisėtų interesų.

1.3. Neprofesionalaus laidavimo atvejai:

1.3.1. Laiduotojas – asmuo, kurį su pagrindiniu skolininku sieja artimi ir glaudūs asmeniniai santykiai

Daugelyje Europos valstybių fiziniai asmenys dažnai tampa laidavimo teisinių santykių dalyviais (neprofesionaliais laiduotojais) tada, kai skolininkai yra jų šeimos nariai, draugai ar darbdaviai, o kreditorius yra paskolą suteikęs bankas³⁹. Kaip sutarties sudarymo aspektus, kurie dažniausiai lemia problemas susijusias su neprofesionalių laiduotojų interesų pažeidimais, būtų galima įvardinti šiuos: pirma, laiduotojo dalyvavimo pasirengimo sudaryti sutartį, sutarties sudarymo stadijose aktyvumas; antra, laiduotojo sudaromos sutarties esmės ir reikšmės suvokimas; trečia, pasirinkimo galimybė (sudaryti ar nesudaryti sutartį); ketvirta, potenciali nauda, kurią gauna arba tikisi gauti laiduotojas, sutikdamas sudaryti laidavimo sutartį⁴⁰.

Darbdavio – darbuotojo santykių aspektai, kiek tai susiję su neprofesionalaus laidavimo teisiniu reguliavimu ir iš to kylančiomis problemomis, bus apžvelgiami kitoje šio poskyrio dalyje.

Taigi, norime konstatuoti, jog praktikoje labiausiai paplitę atvejai, kai pagrindinis skolininkas ir laiduotojas yra sutuoktiniai. Anglijoje šiai situacijai, kai vienas sutuoktinis (paprastai žmona) laiduoja už kito sutuoktinio (paprastai vyro) verslo paskolą, apibūdinti yra vartojamas netgi specialus terminas – *sexually transmitted debt*. Taip pat neretai pasitaiko atvejų, kai sutuoktinis yra įmonės, kurios interesais yra paimama paskola ar kreditas, akcininkas, o už jo

³⁹ Colombi Ciacchi A., Weatherill S., *supra* note 3. Prisijungimo laikas 2013-10-10.

⁴⁰ Neprofesionalus laiduotojas paprastai nedalyvauja pasirengimo sudaryti sutartį stadijoje, kadangi bankai, įstaigos dažniausiai naudoja standartines sutarties sąlygas. Taigi, laiduotojas su laidavimo sutarties sąlygomis iš esmės yra supažindinamas tik pačią sutarties pasirašymo dieną. Atsižvelgiant į šių asmenų žinių ir patirties tokiuose santykiuose stoką, kreditorius galėtų būti įpareigojamas pasirūpinti, jog laiduotojas iš tiesų suprastų, kokią sutartį pasirašo ir kokias pasekmes ji gali sukelti. Ši pareiga turėtų būti nustatyta būtent kreditoriui, nes pagrindinis skolininkas su laiduotoju yra susijęs tam tikrais glaudžiais santykiais, kurie lemia laiduotojo priklausomybę nuo skolininko. Pakankamai sudėtinga teismams tokiose bylose nustatyti, ar pasirašant sutartį laiduotojas veikė nepriklausomai ir iš tikrųjų turėjo pasirinkimo laivę sudaryti ar nesudaryti sutartį. Lojalumas, pasitikėjimas, baimė sugriauti harmoniją šeimoje, baimė prarasti darbą dažnai neleidžia šiems asmenims priimti racionalių sprendimų. Nauda, kurią laiduotojai gauna sudarę tokį susitarimą, paprastai yra tik emocinė ir finansiniu požiūriu dažnai būna tik netiesioginė.

įsipareigojimų įvykdymą laiduoja jo žmona⁴¹. Šioje situacijoje žmonos netiesioginis ekonominis interesas ar racionalus pagrindas sutikti sudaryti tokią sutartį yra dar sunkiau įžvelgiami.

Priežastis, kodėl šeimos nariai sutinka prisiimti neretai gana didelius įsipareigojimus galima padalinti į dvi grupes: į pirmąją patenka tos priežastys, kurias nulemia aplinkybės, dėl kurių laiduotojas netinkamai įvertina laidavimo finansinę riziką. Tai yra žinių ar patirties stoka. Antrajai grupei priklauso vidiniai asmens motyvai, skatinantys jį sudaryti tokią sutartį, pavyzdžiui, glaudūs emociniai ryšiai su skolininku, noras jam padėti, noras išlaikyti harmoniją šeimoje. Taip yra užmerkiamos akys prieš akivaizdžiai rizikingų ir nenaudingų įsipareigojimų prisiėmimą. Vokietijos teisėje galioja nuostata, kad net verslo santykiuose patirties turintis asmuo, vedamas tam tikrų emocinių paskatų, gali priimti neprotingus sprendimus, todėl verslo patirties turėjimas tam tikrais atvejais (pagal Vokietijos Civilinį kodeksą, kai yra nustatomas neproporcingumas tarp sumos už kurią laiduojama ir laiduotojo pajamų ar turto, bei artimi asmeniniai ryšiai tarp skolininko ir laiduotojo) gali neturėti įtakos pripažįstant laidavimo sutartį negaliojančia.

Taigi, neprofesionalūs laiduotojai, susidūrę su pasirinkimu tarp galimo emocinių santykių žlugimo ir finansinio nemokumo rizikos, dažnai renkasi pastarąjį variantą⁴². Taip laidavimo sutartys yra sudaromos tokioje situacijoje, kurios ypatumai verčia kelti klausimą dėl sutarties šalių autonomiškumo, dėl sutarčių laisvės ir sąžiningumo principų pažeidimo.

Ką reiškia sutarties šalių autonomiškumas? Autonomiškumas pasireiškia tuomet, kuomet sutarties šalis niekieno nekontroliuojama ir neveikiama sudaro ir įgyvendina sutartį⁴³. Akivaizdu, neprofesionalaus laidavimo atveju kyla rimtų abejonių dėl to, ar neprofesionalus laiduotojas, sutikdamas sudaryti laidavimo sutartį, iš tiesų veikia autonomiškai, t.y. nepriklausomai nuo pagrindinio skolininko. Vargu, ar visiškas autonomiškumas situacijoje, kai už pagrindinį skolininką laiduoja jo žmona, apskritai yra įmanomas. Tokiu atveju kyla klausimas, kas turėtų būti įpareigojamas rūpintis, kad toks susitarimas būtų teisėtas, kad būtų laikomasi visų pagrindinių teisės principų? Pagrindinio skolininko tiesioginio ekonominio intereso buvimas lemia tai, kad pagrindinis jo tikslas - paskolos gavimas. Tai, kad skolininkas, prašydamas žmonos, kito šeimos nario ar artimo giminaičio laiduoti už jį, elgiasi su jais galbūt ne visai sąžiningai, galbūt nutyli kai kurias esmines sudaromos sutarties aplinkybes, paprastai jau nekelia didelio moralinio rūpesčio. Neprofesionalus laiduotojas, pasitikėdamas skolininku, laidavimo sutartimi prisiima įsipareigojimus visiškai nesvarstydamas, ar jis bus pajėgus juos

⁴¹ Situacija, kai už verslo tikslais paimtos paskolos grąžinimą savo asmeniniu turto laidavo įmonės akcininkai ir jų sutuoktinės, buvo nagrinėjama, pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. civilinėje byloje *J. Z., D. Z., V. Z. ir V. Z. v. AB bankas „Snoras“*, Nr. 2A-634/2010.

⁴² Colombi Ciacchi A., *supra* note 2, P. 15.

⁴³ Howells G., Janssen A., Schulze R. *Information Rights and Obligations: A Challenge for Party Autonomy and Transactional Fairness*. Ashgate, 2005. P. 2.

įgyvendinti. Nors patirties ir žinių stoka yra akivaizdi, artimi ryšiai su skolininku neleidžia kilti abejonėms dėl sudaromos sutarties esmės, prisiimamos rizikos apimties, galimų teisiųjų pasekmių. Banko interesas šioje situacijoje, kaip ir skolininko atveju, taip pat neginčijamas. Kreditoriui svarbiausia garantuoti savo interesų apsaugą, todėl tai, kad skolininkas su laiduotoju elgėsi galbūt ne visai sąžiningai, jam greičiausiai nelabai svarbu. Jau anksčiau buvome minėję, jog neprofesionalaus laidavimo atveju yra laikoma, kad laiduotojas šia sutartimi iš esmės negauna jokios ekonominės naudos. Tačiau situacijoje, kai laiduotojas ir skolininkas yra sutuoktiniai (laidavimu užtikrinamas verslo paskolos gražinimas), minėtas teiginys kai kuriems teisininkams kelia rimtų abejonių: žmona padeda savo vyrui gauti paskolą, pavyzdžiui, verslo plėtra → sėkmingas verslas (pelningumas) → ekonominė nauda visai šeimai (laidavimo sutarties netiesioginis ekonominis interesas). Taigi, kyla klausimas, kodėl žmona neturėtų prisiimti verslo rizikos kartu su sėkmės galimybe? Autorės nuomone, nors tokios abejonės formaliai žiūrint galėtų būti pagrįstos, tačiau paisant teisingumo ir sąžiningumo principų, derėtų sutikti su tuo, kad ir kokią naudą gautų žmona, ji vis tiek nebus tokia, kokią patirs kitos sutarties šalys: vyras ir bankas⁴⁴. Būdama visiškai nesusijusi su savo sutuoktinio verslu, žmona negali daryti jokios įtakos jo sėkmei ar nesėkmei, be to, nauda, kurią ji gauna iš savo sutuoktinio verslo, yra tiesiogiai priklausoma nuo santuokos tęstinumo, kai tuo tarpu, laidavimo sutartimi prisiimama atsakomybė skyrybų atveju automatiškai nenustoja galioti.

Teisingumu grindžiamoje visuomenėje privalo būti garantuojama, jog bus paisoma visų sutarties šalių teisėtų, teisingų ir protingų interesų. Teisingumas negali egzistuoti be sąžiningumo, tačiau kas turėtų užtikrinti, kad kiekvienoje situacijoje būtų paisoma šių pagrindinių teisės principų? Visų pirma, būtinas tinkamas teisinis reguliavimas. Atsižvelgiant į neprofesionalaus laidavimo sutarties sudarymo aplinkybes, į sutartį sudarančių šalių interesus, tikėtina, kad nesilaikant teisės principų, teisės normų sudaryta sutartis labiausiai pažeis laiduotojo interesus. Tad laiduotojas neprofesionalaus laidavimo sutarties atveju gali būti laikomas silpnesniąja sutarties šalimi. Pagrindinės teisinės problemos, kylančios dėl neprofesionalaus laidavimo, iš esmės yra susijusios su tuo, kad nepakanka teisiųjų priemonių apsaugoti šią silpnesniąją šalį nuo nesąžiningų kitų sutarties šalių veiksmų arba nors tų teisiųjų priemonių teoriškai ir yra pakankamai, tačiau praktiškai jos visiškai pamiršamos. Norėtumėme dar kartelį atkreipti dėmesį, jog ilgą laiką Lietuvoje šios problemos apskritai buvo nematomos, tačiau viliamės, jog sekdami kitų Europos valstybių pavyzdžiu, mūsų teismai bei teisės teoretikai pakankamai kritiškai ir atidžiai pažvelgs į dabar egzistuojančią neprofesionalaus laidavimo teisiųjų santykių situaciją, į būtinybę garantuoti adekvačią teisėtų interesų apsaugą ne tik kreditoriams, bet ir neprofesionaliems laiduotojams.

⁴⁴ Fehlbeg B., *supra* note 5, P. 320-343.

Teisės doktrinoje yra išskiriamos dvi paradigmos, iš kurių gali būti kildinami laidavimo teisės principai, susiję su laiduotojo statusu: liberalioji ir paternalistinė⁴⁵. Liberalioji paradigma pripažįsta, jog laiduotojas yra racionaliai besielgiantis asmuo, todėl esamas teisinis reguliavimas yra visiškai pakankamas. Remiantis paternalistine paradigma, yra pripažįstama, jog laiduotojai yra įpareigojami elgtis racionaliai, tačiau visgi jie privalo būti teisinėmis priemonėmis saugomi nuo galimo neracionalaus elgesio. Manytumėme, kad Lietuvoje egzistuojančią situaciją, susijusią su neprofesionalių laidavimu, galėtumėme įvertinti kaip teikiančią pirmenybę liberaliajai paradigmai. Kylančios abejonės dėl tokio požiūrio teisingumo verčia mus iš naujo pažvelgti į teismų formuojamą bylą, susijusią su neprofesionalių laidavimu, nagrinėjimo kryptį.

Vienoje Klaipėdos apygardos teismo nagrinėtoje byloje atsakovė, norėdama pagrįsti savo reikalavimą pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia, apeliaciniame skunde teigė, jog laiduotoju turėtų būti pasirenkamas tas asmuo, kuris turi pakankamai turto ir pagal savo turtinę padėtį gali įvykdyti prievolę už pagrindinį skolininką, tačiau šiuo atveju atsakovė objektyviai neturėjo pakankamai turto užtikrinti atsakovo (savo sutuoktinio) prisiimtus įsipareigojimus⁴⁶. Laiduotojos teigimu, neracionalus kreditoriaus sprendimas (neapdairus, nerūpestingas laiduotojo pasirinkimas) lėmė nuostolių atsiradimą. Šioje situacijoje laiduotoja kaip teisinį pagrindą, leidžiantį pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia, nurodė CK 1.91 straipsnį – esą trūksta vieno būtinojo sutarties sudarymo elemento – valios (dėl sutarties sudarymo metu kreditoriaus panaudoto grasinimo). Teismas įvertinęs sutarties sudarymo aplinkybes, atsižvelgęs į teismų praktikoje nusistovėjusias taisykles⁴⁷ bei laiduotojos amžių, finansinę ir ekonominę būklę, veiksmų pobūdį bei kitus reikšmingus faktus, pripažino, jog kreditoriaus darbuotojų pasiūlymas sudaryti laidavimo sutartį sutuoktiniui, kai šeimos atsiskaitymai su banku pagal kreditavimo sutartis yra sutrikę, negali būti vertinamas kaip grasinimas ar ekonominis spaudimas⁴⁸. Apskritai, ginčijant laidavimo sutarties galiojimą (nesvarbu, ar tai būtų profesionalus, ar neprofesionalus laidavimas) CK 1.91 straipsnis labai dažnai nurodomas kaip tokio veiksmo teisinis pagrindas⁴⁹, tačiau manome, kad realios praktinės naudos, siekiant apsaugoti neprofesionalių laiduotojų interesus, jis neturi.

⁴⁵ Heine K., Janal R., *supra* note 27.

⁴⁶ Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje „*Swedbank*“, AB v. V. A. ir O. A., Nr. 2A-1288-524/2012.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nustatęs, jog tam, kad ginčijama laidavimo sutartis būtų pripažinta negaliojančia CK 1.91 straipsnio pagrindu, byloje reikia nustatyti šias aplinkybes: 1) atsakovei buvo grasinama; 2) grasinimas buvo realus; 3) sutartį ji sudarė dėl grasinimo.

⁴⁸ Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje „*Swedbank*“, AB v. V. A. ir O. A., Nr. 2A-1288-524/2012.

⁴⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje AS „*Parex bankas*“ v. A. L., Nr. 2A-551/2010; Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje G. P., D. V. ir K. D. v. AB DnB *NORD bankas*, Nr. 2A-428/2011; Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje J. Z., D. Z., V. Z. ir V. Z. v. AB *bankas Snoras*, Nr. 2A-634/2010; Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Kredito unija „Moteryų taupa“* v. M. R., A. N. ir A. B., Nr. 2A-1036-413/2011.

Laiduotojų mėginimai, pasiekti laidavimo sutarties pripažinimą negaliojančia, baigiasi nesėkme ir tada, kai teigiama, jog laidavimo sutartis buvo pasirašyta tik dėl kreditoriaus darbuotojų pasakytų tam tikrų frazių, pavyzdžiui, šio sandorio pasirašymas – tai formalumas, kuris nesukels teisinių pasekmių⁵⁰. Kitoje byloje, kurioje laiduotojas, kaip jau yra tapę įprasta, bandė pasiekti laidavimo sutarties pripažinimą negaliojančia remiantis CK 1.91. str. teismas pažymėjo, kad kaip teisingai nurodoma apeliaciniame skunde, *Finansų įstaigų įstatymo 31 straipsnio 3 dalies 2 punkte nurodyta, kad finansų įstaiga privalo įsitikinti, jog kliento finansinė bei ekonominė būklė ir jos prognozės leidžia tikėtis, kad klientas sugebės įvykdyti įsipareigojimus. Tačiau teisėjų kolegija pabrėžia, kad patys paskoliniai santykiai savo esme visada yra siejami su tam tikra ne tik Banko, kuris vertina kliento kreditingumą, bet ir kredito gavėjo, ir asmenų, kurie imasi užtikrinti kredito grąžinimą (laidavimas, garantija, hipoteka ir t.t.) rizika. Akivaizdu, jog kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl kredito gavimo/suteikimo, aktyviai veikia ne tik Bankas, bet ir pats kreditą siekiantis gauti asmuo*⁵¹. Vadinasi, tais atvejais, kai laiduotojas sutinka prisiimti neproporcingus savo finansinėms galimybėms įsipareigojimus, visa su tuo susijusi rizika bei atsakomybė krenta ant jo paties pečių arba geriausiu atveju, skolininko. Visgi teismų praktikoje pasitaiko retų atvejų, kai laiduotojams pavyksta pasiekti skolininkų atsakomybės sumažinimą dėl kreditoriaus nerūpestingo elgesio. Vienoje byloje teismas konstatavo, jog *veikla, vykdoma prisiimant su ja susijusią riziką, įpareigoja verslo subjektą būti ypatingai atidžiu ir rūpestingu, o esant nesėkmei ar nuostoliams reiškia, kad verslo subjektui tenka nepasisekimo, nuostolių atsiradimo ar jų padidėjimo našta* <...> *Užtikrinant privačiu kapitalu ir privačia iniciatyva paremtos ekonominės sistemos ir civilinės apyvartos stabilumą, bankų veikla grindžiama stabilumo, patikimumo, efektyvumo ir saugumo principais (LR Bankų įstatymo 1 str.)*⁵².

Taigi, situacija teismų praktikoje gana aiški. Mes nenorime kvestionuoti teismų sprendimų, tiesiog stengiamės atskleisti platesnį tokių laidavimo sutarčių sudarymo kontekstą. Žinoma, gana dažnai laiduotojai kreipiasi į teismą tiesiog stengdamiesi išvengti jiems gresiančių įsipareigojimų, tačiau yra situacijų, kuomet tokios laidavimo sutartys iš tiesų yra sudaromos pasinaudojant tam tikromis ypatingomis aplinkybėmis. Jeigu valstybėje veiktų atitinkamas teisinis mechanizmas, kurio dėka neprofesionalūs laiduotojai nuo pat pradžių būtų saugomi nuo neracionalių, vien emocijomis pagrįstų sandorių sudarymo, t.y. jau prieš sudarant sutartį (derybų

⁵⁰; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicinos bankas“ v. T. V., G. V., H. V. ir V. D.*, Nr. 2A-870/2013; Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Danske Bank A/S*, Nr. 2A-443/2012.

⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicinos bankas“ v. T. V., G. V., H. V. ir V. D.*, Nr. 2A-870/2013.

⁵² Kauno apygardos teismo 2009 m. vasario 11 d. sprendimas civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. UAB „Jundos plokštė“*, *T. V. ir I. V.*, Nr. 2-677-527/2010.

stadijoje) būtų imamasi visų galimų teisinių priemonių, galbūt pavyktų užtikrinti, kad laidavimo sutartis sudarytų tik tokios šalys, kurios puikiai suvokia ir tinkamai vertina visą situaciją bei apskritai yra pajėgios vykdyti prisiimamus įsipareigojimus.

1.3.2. Laiduotojas – darbuotojas, laiduojantis už savo darbdavį

Darbuotojo, kuris įsipareigoja atsakyti kreditoriui, jeigu pagrindinis skolininkas neįvykdys savo prisiimtų įsipareigojimų, padėtis teisiniu požiūriu nėra tokia pati kaip laiduotojo, kurį su pagrindiniu skolininku sieja artimi asmeniniai santykiai. Be abejo, darbdavį ir darbuotoją sieja tam tikri ryšiai, tačiau šie ryšiai, skirtingai nei pirmuoju atveju, yra grindžiami ekonominiais interesais. Darbuotojas laidavimo sutartį kartais gali sudaryti skatinamas tik baimės, jog atsisakymas gali lemti nesutarimus su darbdaviu, darbo sąlygų pablogėjimą arba apskritai darbo netekimą. Ne tik sutarties sudarymo motyvai skiria darbuotojus nuo 1.3.1. poskyryje aptartų neprofesionalių laiduotojų, bet ir tai, kad darbuotojas, prašydamas pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia kai pagrindinis skolininkas yra jo darbdavys, ne visada galės remtis tuo, kad jis neva dėl žinių ir patirties trūkumo negalėjo tinkamai įvertinti sudaromos sutarties reikšmės, negalėjo suprasti, kokio masto įsipareigojimus jis prisiima. Įmonės teisininkas, vadybininkas ar finansininkas greičiausiai priklausytų asmenų ratui, kurie, vargu ar galėtų pasiekti laidavimo sutarties nuginkėjimą teikdami, kad nebuvo galima tinkamai įvertinti laidavimo sutartimi prisiimamos rizikos. Taigi, asmenų, kurie galėtų remtis tuo, jog negalėjo suprasti savo atliekamų veiksmų reikšmės (finansinės svarbos, galimo socialinio žalingumo), kategorija turėtų būti išskiriama pagal galimybę įvertinti darbdavio mokumą, finansinę padėtį (tai lemia prisiimamų įsipareigojimų rizikingumą), o tokia galimybė priklauso nuo atliekamų darbo funkcijų. Darbuotojams įrodyti, jog laidavimo sutartis buvo sudaryta nesąžiningai, nes darbdavys pasinaudojo savo santykių su darbuotoju specifiškumu, būtų pakankamai sudėtinga. Tačiau atsižvelgiant į darbuotojo atžvilgiu riboto pasirinkimo (laiduoti ar nelaiduoti) faktorių⁵³, į tai, kad darbuotojas negauna jokios finansinės naudos, t.y. iš tiesų neturi jokio tiesioginio ekonominio intereso sudaryti laidavimo sutartį, ir šiems civilinės teisės subjektas yra reikalinga tam tikra teisinė apsauga. Atsižvelgus į darbuotojo – darbdavio, kaip laiduotojo ir skolininko, santykių ypatybes, į sutarties sudarymo aplinkybes, manytume, jog yra sąžininga ir teisinga tam tikrus darbuotojus, laiduojančius už savo darbdavį, priskirti neprofesionalių laiduotojų kategorijai.

⁵³ Žvelgiant iš darbuotojo pozicijos, iš tiesų gali atrodyti, jog pasirinkimas situacijoje, kai darbdavys kreipiasi į darbuotoją su prašymu laiduoti už jo prisiimamus įsipareigojimus, yra ribotas. Rizika netekti darbo esant tokiai sudėtingai ekonomikos situacijai gąsdina labiau nei tikimybė, jog kada nors ateityje gali tecti įvykdyti dabar prisiimamus darbdavio įsipareigojimus.

2. NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO PROBLEMATIKA

2.1. Neprofesionalaus laiduotojo apsaugos poreikio socialinis ir teisinis pagrindimas

Europoje visuotinai pripažįstama laidavimo tiesioginė priklausomybė nuo socialinių ir ekonominių aspektų šalyje⁵⁴. Laidavimo sutarčių skaičius Lietuvoje ėmė staigiai augti likus keletui metų iki pasaulinės ekonomikos krizės pradžios 2008 metais. Tuomet bankų vykdoma paskolų suteikimo politika buvo labai „draugiška“ praktiškai visiems išreiškusiems norą skolintis. Tačiau prasidėjusi ekonominė krizė situaciją finansų sektoriuje pakeitė gana kardinaliai. Bankrotas, nedarbas, infliacija – krizės padariniai, privertę keisti ir skolinimosi politiką. 2011 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos bankas, siekdamas skatinti atsakingą kredito įstaigų skolinimo praktiką, rinkos drausmę ir veiklos skaidrumą, siekdamas sumažinti kredito įstaigų sektoriaus sistemine riziką bei norėdamas apsaugoti vartotojus nuo per didelės finansinių įsipareigojimų naštos ir ugdyti atsakingo skolinimosi įpročius, priėmė Atsakingojo skolinimo nuostatus⁵⁵. Nuostatų 6 punktą nustato, jog atsakinguoju skolinimu yra laikoma tokia kredito įstaigų skolinimo veiklos plėtra, kai teikiant kreditus laikomasi tam tikrų nuostatų, sudarančių prielaidas tinkamai įvertinti kredito gavėjo mokumą ir užkertančių galimybę prisiimti pernelyg didelę kredito riziką⁵⁶. Taigi, šiandien į skolinimą yra žiūrima kur kas atsakingiau, taip stengiantis užkirsti kelią galimiems teisiniams ginčams ateityje. Tačiau minėtų nuostatų taikymas neišsprendė visų problemų, susijusių su valstybėje įgyvendinamos skolinimo politikos tendencijomis. Pirmiausia norime atkreipti dėmesį į tai, jog Atsakingojo skolinimo nuostatai yra taikomi kreditams, suteikiamiems fiziniams asmenims (namų ūkiams)⁵⁷, todėl tais atvejais, kai kalbame apie verslo paskolas, jie nėra taikomi. Žinoma, egzistuoja tam tikros taisyklės, principai, kuriais kiekvieną kartą vadovaujamosi svarstant, ar asmeniui gali būti suteikiama verslo paskola, tačiau mums kyla elementarus klausimas, kuo vadovaujasi bankas ar kita kredito įstaiga konkrečiu atveju priimdama tam tikro asmens laidavimą kaip verslo paskolos grąžinimo užtikrinimą? Kas turi prisiimti atsakomybę tais atvejais, kai laiduotoju tampa asmuo, kuris nuo pat laidavimo sutarties sudarymo pradžios buvo finansiškai visiškai nepajėgus prisiimti tokius įsipareigojimus? Ar šiuo atveju iš tiesų kaltas vien tik pats neprofesionalus laiduotojas? Ar valstybė neturėtų įpareigoti bankus, profesionalius rinkos veikėjus, imtis griežtesnių atidumo, rūpestingumo ir protingumo priemonių kaskart sprendžiant, ar asmuo apskritai gali būti

⁵⁴ Smaliukas A., Šulija G. Lithuania, *supra* note 4.

⁵⁵ Lietuvos banko valdybos 2011 m. rugsėjo 1 d. nutarimas Nr. 03-144 „Dėl atsakingojo skolinimo nuostatų“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 111-5262.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Ten pat.

laiduotoju toje konkrečioje situacijoje? Jeigu taip, kokios tos priemonės turėtų būti? II-jame šio tyrimo skyriuje pabandysime surasti atsakymus į šiuos klausimus.

Prasidėjusi ekonominė krizė atnešė ne tik finansines problemas, bet ir daugybę papildomo darbo teismams. Staiga padidėjus nemokių ir nebegalinčių vykdyti savo įsipareigojimų skolininkų skaičiui, kaip tiesioginė to pasekmė prasidėjo vis dažnesnės diskusijos, susijusios su nesąžiningu laidavimu. Nebeįstengdami vykdyti priimtų įsipareigojimų, laiduotojai ėmė įvairiais pagrindais ginčyti laidavimo sutarčių galiojimą. Kadangi, kaip jau minėjome anksčiau, neprofesionaliais laiduotojais laikome tik fizinius asmenis, galime daryti išvadą, jog nė vieno neprofesionalaus laiduotojo ieškinys ar priešieškinis mūsų analizuotų bylų atvejais nebuvo patenkintas. Tad kyla klausimas, ar iš tiesų mūsų teisinis reguliavimas yra toks nepriekaištingas (finansų įstaigų skolinimo politika sąžininga ir atsakinga; neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos poreikis visiškai patenkinamas), jog visi laiduotojų bandymai nugincyti laidavimo sutartis yra tik piktnaudžiavimas savo turimomis teisėmis? Norėdami atsakyti į šį klausimą, pirmiausia turime išanalizuoti įvairių teisės šakų normas ir įvertinti, ar jų suteikiama apsauga neprofesionaliems laiduotojams yra pakankama, tačiau prieš tai norime pažymėti, jog neprofesionalių laiduotojų apsauga ne tik teisiniu, finansiniu, bet ir socialiniu požiūriu yra ypač svarbi.

Prieš pat paskolų bumą Lietuvoje neprofesionalus laidavimas, kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, nebuvo labai populiarus ar dažnas⁵⁸. Kreditorius, norėdamas apsaugoti savo interesus, dažniausiai naudodavosi daiktiniu prievolių įvykdymo užtikrinimo būdu, pavyzdžiui, įkeitimu (hipoteka), o neprofesionalus laidavimas buvo pasitelkiamas kaip papildoma apsaugos priemonė tais atvejais, kai įkeitimo sandoris buvo sudaromas su vienu iš sutuoktinių⁵⁹. Nepasitikėjimas neprofesionalaus laidavimo institutu komerciniuose santykiuose ėmė mažėti po 2000 metų. Pasikeitus, t.y. sušvelnėjus bankų skolinimo politikai, neprofesionalus laidavimas ėmė įgauti pagreitį, kol 2008 m. atveju, kai paskolos / kredito grąžinimas būdavo užtikrinamas neprofesionalaus laidavimo sutartimi vėl ėmė mažėti – dėl pasikeitusios skolinimo politikos sumažėjo asmenų, siekiančių bei gaunančių banko paskolas. Visiems – įstatymų leidžiamosios valdžios organams, bankų, kredito įstaigų veiklą prižiūrinčioms institucijoms, patiems laiduotojams ir visiems su tuo susiduriantiems asmenims bei įstaigoms būtina suvokti, jog

⁵⁸ Tuometinė situacija lėmė tai, jog bankams ir kitoms kredito įstaigoms tuo metu buvo labai sunku įvertinti skolininko ekonominę - finansinę situaciją, todėl paskolos grąžinimo užtikrinimas vien neprofesionaliu laidavimu buvo pasirenkamas tik išskirtinėmis aplinkybėmis. Be to, šeimyniniais santykiais pagrįsto laidavimo atvejais finansų įstaigos vengė rizikos, jog laiduotojas vėliau gali bandyti nugincyti laidavimo sutartį remdamasis tinkamo sutikimo nebuvimo aplinkybėmis. Neprofesionalaus laidavimo vengimą lėmė ir tokios priežastys, kaip nestabilumas, nesaugumas (finansų, ekonomikos sektoriuose) žlugus sovietiniam režimui, baimė, jog neprofesionalus laiduotojas mėgindamas išvengti pareigos įvykdyti skolininko neįvykdytus įsipareigojimus gali mėginti nuslėpti savo turtą, iš kurio gali būti vykdomas išieškojimas, baimė, jog įsiskolinimas bus toks, jog laiduotojas taip ir nesugebės gauti pakankamai oficialių pajamų, todėl kreditorius taip ir neatgaus paskolintos sumos.

⁵⁹ Smaliukas A., Šulija G. Lithuania, *supra* note 4.

nesąžiningas, neprotingas laidavimas įstumia neprofesionalių laiduotojų į įsiskolinimo visam gyvenimui gniaužtus, kas reiškia ne tik socialinę prazūtį minėtiems asmenims, bet kartu tai neigiamai paveikia visą ekonomikos rinką – dėl finansinio neįgalumo jie tampa našta savo valstybei, užuot kūrę tam tikrą pridėtinę vertę ir skatinę BVP⁶⁰ augimą.

Problemų, susijusių su neprofesionalaus laidavimo teisiniais santykiais, socialinis aspektas pasireiškia per civilinės teisės subjektų tarpusavio priklausomybę. Asmeniniai santykiai „suvaidina“ lemiamą vaidmenį priimant labai svarbius (teisiniu, finansiniu požiūriu) sprendimus. Vienoje žymiausių su neprofesionalių laidavimu susijusių bylų Anglijos Lordų Rūmai pažymėjo, jog *daugelyje šeimų yra įprasta, kai sprendamos su verslu susijusias klausimus, žmonos visiškai pasitiki savo sutuoktiniais*⁶¹. Todėl Anglijos teismai, nagrinėdami vadinamąsias „*sexually transmitted debt*“ bylas, pirmiausiai įvertina tai, kas, bankas ar sutuoktinis (pagrindinis skolininkas), yra atsakingas dėl tam tikrų teisei prieštaraujančių, su laidavimo sutarties sudarymu susijusių veiksmų atlikimo. Jeigu paaiškėja, kad greičiausiai yra kaltas sutuoktinis, tuomet teismai turi įvertinti, ar bankas taip pat gali būti laikomas atsakingu už tokį elgesį. Anglijos teisėje yra laikomasi pozicijos, kad bankas gali būti laikomas atsakingu, jeigu jis tiesiog įpareigojo sutuoktinį informuoti žmoną apie visas sutarties (laidavimo) detales, užuot pasirūpinęs, kad ji gautų nešališką nepriklausomo teisininko patarimą dėl laidavimo sutarties reikšmės, ja prisiimamos rizikos ir kitų esminių sutarties sąlygų⁶². Šiuo atveju banko elgesys prasilenkia su sąžiningumo principo paisymu, nes pareiga, kuria turėtų būti siekiama garantuoti, jog sudarant susitarimą buvo laikomasi visų teisės principų, yra perduodama asmeniui, kurio suinteresuotumas gauti paskolą verslui greičiausiai yra didesnis nei siekis užtikrinti, jog laidavimo sutartis būtų sudaryta tinkamai įvertinus prisiimamų pareigų mastą.

Ieškant būdų ir galimybių apsaugoti neprofesionalių laiduotojų, išitraukiančių į rizikingus teisinius santykius su finansiškai stipresniu subjektu, teises, negalima pamiršti sutarčių laisvės principo. Moderni sutarčių teisė pripažįsta, jog sutarčių laisvės principas vaidina pagrindinį vaidmenį sutarties sudarymo procese⁶³. Klasikinio sutarčių laisvės principo esmė ta, jog sutarties šalys yra laisvos sudaryti kokią tik nori sutartį, o valstybės ar teismų kišimasis į šalių asmeninius sutartinius santykius turi būti minimalus⁶⁴. Tačiau negalime pamiršti to, jog nė vienas teisės principas nėra absoliutus, ten, kur baigiasi vieno principo riba, prasideda kito

⁶⁰ Bendrasis vidaus produktas – tai vienas iš svarbiausių rodiklių, atspindinčių valstybės ūkio augimą.

⁶¹ *Barclays Bank v O'Brien* [1994] 1 AC 180.

⁶² Fehlberg B., *supra* note 5, P. 320-343.

⁶³ Carter JW. *The Construction of Commercial Contracts*. Oxford and Portland, Oregon: HART PUBLISHING, 2013. P. 3.

⁶⁴ Duxbury R. *Contract Law. Sweet & Maxwell's Textbook Series*. 1st edition. Sweet & Maxwell, 2008. P. 2.

principo veikimo sfera, ir jie privalo būti derinami⁶⁵. Taigi, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintas asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos principas veikia kartu su Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtinta civilinių teisinių santykių subjektų, realizuojančių savo subjekto teises, pareiga nepažeisti kitų asmenų teisių.

Lietuvoje sutarčių laisvės principas yra įtvirtintas 6.156 straipsnyje: šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. Taigi, sutarčių laisvės principas lemia: subjekto pasirinkimo laisvę, sutarties turinio nustatymo laisvę bei sutarties formos laisvę⁶⁶. Sutarčių laisvės principas veikia drauge su *pacta sunt servanda* principu, todėl šaliai įsitraukus į sutartinius santykius, ji negali atsisakyti sutarties paaiškėjus, jog vienai sutarties šaliai ji mažiau naudinga nei kitai. Teisės paskirtis nėra apsaugoti sutarties šalį nuo nenaudingo, „blogo“ susitarimo pasekmių⁶⁷. Kiekvienas asmuo sudarydamas sutartį turi elgtis rūpestingai ir apdairiai, tinkamai įvertinti savo pajėgumą įvykdyti prisiimamus įsipareigojimus. Kartais objektyviam situacijos įvertinimui trukdo tai, jog kita šalis, pasinaudodama savo ekonomine, finansine padėtimi, piktnaudžiaudama didesne derybine galia, gali paveikti / iškreipti kitos šalies valią sudaryti sutartį. Taigi, daugybė žmonių sudaro įvairias sutartis būdami silpnesnės ir labiau pažeidžiamos sutarties šalies pozicijoje (vartotojai, darbuotojai), todėl teisė privalo imtis svarbaus vaidmens saugant minėtų asmenų interesus⁶⁸. Tokios apsaugos numatymas patvirtina, jog sutarčių laisvės principas nėra absoliutus. Nagrinėdami mūsų temą ir kalbėdami apie sutarčių laisvės principą, negalime nepaminėti 1993 m. spalio 19 d. Vokietijos Konstitucinio teismo sprendimo, kuriuo buvo nustatyta, jog sutarčių laisvė gali egzistuoti tik tuomet, kai abi sutarties šalys turi panašią derybinę galią, todėl sudarydamos sutartį abi elgiasi nepriklausomai viena nuo kitos⁶⁹. Todėl, jei viena šalis pasinaudoja kitos šalies nepalankia

⁶⁵ Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 17.

⁶⁶ Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis / red. V. Mizaras. Vilnius: Justitia, 2009. P.33.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Vokietijos Konstitucinio Teismo (Bundesverfassungsgericht) 1993 m. spalio 19 d. sprendimas. Šis sprendimas buvo išdava dviejų Vokietijos Aukščiausiojo teismo senatų nesutarimo dėl sutarčių laisvės principo. Devintasis senatas sutarčių laisvės principą traktavo labai formaliai ir laikėsi tokios nuomonės, jog atsižvelgus į tai, kad visi pilnamečiai asmenys yra teisiškai vienodi, jie turi būti laikomi lygiai taip pat vienodai atsakingais už savo veiksmus. Remiantis šiuo požiūriu, manyta, kad sutartis gali būti pripažinta negaliojančia tik labai išskirtinėmis aplinkybėmis. Vienuoliktasis senatas laikėsi visiškai kitokios pozicijos. Jo nuomone, derybinė galia yra lemiamas veiksnys sprendžiant klausimą, ar nebuvo pažeistas sutarčių laisvės principas sudarant sutartį. Teismas laikėsi nuostatos, kad tais atvejais, kai žmonos laiduoja už savo sutuoktinius (arba jauni, nepatyrę vaikai už savo tėvus) vienodos derėjimosi galios paprastai nėra. Šioje byloje 21 metų moteris, neturinti nei atitinkamo išsilavinimo nei patirties, dirbanti žuvies fabrike ir gaunanti labai mažą atlyginimą, sutiko tapti savo tėvo verslo paskolos laiduotoja. Ji tokį sprendimą priėmė po to, kai banko darbuotojai pasakė, kad jos parašas yra tik formalumas („just for file“). Konstitucinis Teismas nusprendė, kad šiuo atveju buvo pažeistos moters fundamentaliosios teisės ir nuo to laiko civiliniai Vokietijos teismai buvo įpareigoti rūpintis silpnesniųjų sutarties šalių teise į sutarčių laisvę ne formaliaja, bet tikrąja prasme.

padėti, esančia sutarties sudarymo metu, sutarčių laisvės ir šalių autonomiškumo principai yra apribojami⁷⁰. Įrodyti, kad pasinaudojus subjektyviais emociniais veiksniais buvo pažeistas sutarčių laisvės principas, gali būti labai sudėtinga. Todėl daugelyje teisinių sistemų laidavimo sutarties nesąžiningumas yra įrodomas pasitelkus tokius objektyvius kriterijus kaip akivaizdus neproporcingumas tarp laidavimo sutartimi prisiimamų įsipareigojimų apimtys (sumos) ir laiduotojo gaunamų pajamų bei turimo turto, savarankiško laiduotojo ekonominio intereso, pagrindžiančio laidavimo sutarties sudarymą, nebuvimas⁷¹. Taigi, pripažinus, jog neprofesionalūs laiduotojai taip pat yra silpnesnė sutarties šalis palyginti su kreditoriumi bei skolininku, pripažinus papildomos jų teisių ir teisėtų interesų apsaugos poreikį, įstatymų leidėjas teisinio reguliavimo pagalba turi teisę įsikišti į neprofesionalaus laidavimo teisinius santykius, o teismai negali užmerkti akių prieš situacijas, kai derėtų konkrečią situaciją pradėti traktuoti kitaip, nei yra įprasta nusistovėjusioje teismų praktikoje.

2.2. Neprofesionalaus laiduotojo teisių ir teisėtų interesų apsauga

Sudėtinga ekonominė situacija, finansinių įsipareigojimų našta vis dažniau verčia neprofesionalius laiduotojus ginčyti laidavimo sutarties galiojimą, nors dėl pagrindinių sutarčių, kurių atžvilgiu laidavimo sutartis sukuria šalutinę prievolę, galiojimo paprastai klausimų nekyla. Net jei laidavimo nuostatos yra įtrauktos į pagrindinės sutarties turinį, laiduotojas neprivalo ginčyti visos sutarties. Gali būti kvestionuojamas tik nuostatų, susijusių su laidavimo teisiniais santykiais, galiojimas. Svarbu pažymėti, jog laidavimo prievolės akcesoriškumas, jos tarpusavio santykis su laidavimu užtikrinama pagrindine sutartimi lemia tai, kad pagrindinės sutarties negaliojimas *per se* reiškia ir papildomos (laidavimo sutarties) negaliojimą, tačiau pripažinus laidavimo sutarties ar laidavimo nuostatų, įtrauktų į pagrindinę sutartį, negaliojimą, tai neturi jokios įtakos pagrindinės sutarties likimui. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai pagrindine priežastimi netenkinti laiduotojo ieškinio tampa pagrindinės sutarties neginčijimas⁷². Autorės nuomone, tokia praktika yra abejotina ir prasilenkianti su pagrindiniais teisės principais bei nuostatomis. Nei Lietuvos pozityvioji teisė, nei teismų praktika, priešingai nei kitose Europos valstybėse, nėra įtvirtinusi jokių specialių laidavimo sutarties ginčijimo pagrindų. Apskritai, Lietuvos teisinis reguliavimas nenumato jokių specialių teisės normų, skirtų neprofesionalių laiduotojų interesų apsaugai. Laidavimo sutarties sudarymas reiškia visų įtraukiamų šalių konkuruojančių interesų susidūrimą. Kadangi neprofesionalūs laiduotojai dėl anksčiau minėtų

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Colombi Ciacchi A., Weatherill S., *supra* note 3. Prisijungimo laikas: 2013-11-10.

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje J. K. v. S. K. ir AB Ūkio bankas, Nr. 2A-309/2012; Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje L. K v. Danske Bank A/S, Nr. 2A-443/2012.

aplinkybių patenka į kategoriją asmenų, kuriems apsauga yra būtina, šiame poskyryje sieksime išanalizuoti įvairių teisės šakų normas, kurios suteikia ar galėtų suteikti tam tikrą apsaugą minėtiems asmenims santykiuose su nesąžiningais pagrindiniais skolininkais ar kreditoriais.

2.2.1. Bendrieji teisės principai ir sutarčių teisė

Laidavimo sutartis, kaip ir bet kuri kita sutartis, privalo būti sudaroma ir įgyvendinama laikantis bendrųjų teisės principų bei sutarčių teisės reikalavimų. Lietuvos Civiliniame kodekse numatyta, jog civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus (CK 1.5, 6.158 str.). Kadangi sąžiningumas, teisingumas ir protingumas yra ne tik teisinės, bet ir moralinės kategorijos, įstatymų leidėjas nepateikė konkrečių šių principų sąvokų, todėl jų taikymo apimtis gali kisti priklausomai nuo konkrečios situacijos aplinkybių. Nenorime sumažinti nei teisingumo ar protingumo principų svarbos, bet atsižvelgiant į tai, jog neprofesionalaus laidavimo sutarčių galiojimas dažnai yra kvestionuojamas būtent remiantis sąžiningumo principo pažeidimu, šį principą norėtumėme išanalizuoti išsamiau, žinoma nepamirštant šių principų tarpusavio koreliacijos. Bendriausia prasme sąžiningumas gali būti apibrėžiamas kaip dorovinis atsakingumo jausmas už savo paties poelgius, paties žmogaus gebėjimas vertinti savo poelgius pagal moralės reikalavimus.⁷³ UNIDROIT principuose reikalavimas elgtis sąžiningai yra įtvirtintas 1.7 straipsnyje, o šio straipsnio komentare yra pabrėžiama, jog sąžiningumas yra viena iš fundamentalių idėjų, kuriomis apskritai yra grindžiami UNIDROIT principai⁷⁴. PECL principuose sąžiningumo reikalavimas yra nustatytas 1:201 straipsnyje.

Profesorius V. Mikelėnas CK komentare nurodo, jog CK 6.228 (esminė šalių nelygybė⁷⁵) straipsnio tikslas yra užtikrinti sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų laikymąsi⁷⁶. Minėtame straipsnyje nustatyta, jog šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos

⁷³ Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis / red. V. Mizaras, *supra* note 66, P. 31.

⁷⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 2010. 1.7 straipsnio komentaras. Prieiga internete:

<http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/414-chapter-1-general-provisions/869-article-1-7-good-faith-and-fair-dealing>; prisijungimo laikas: 2013-11-14.

⁷⁵ Esminės šalių nelygybės taisyklė taip pat įtvirtinta: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 2010 3.2.7 straipsnis. Prieiga internete: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/396-chapter-3-validity-section-2-grounds-for-avoidance/921-article-3-2-7-gross-disparity>; prisijungimo laikas: 2013-11-14; Principles of European Contract Law (Parts I, II and III). 2002. 4. 109 straipsnis. Prieiga internete:

<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-11-14;

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, *supra* note 33, P. 304.

sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą⁷⁷. Sutarties šalis gali pasinaudoti šio straipsnio suteikiama teise tik tuomet, kai tas pranašumas yra išties didžiulis, netgi šokiruojantis (protingas žmogus sutarties tokiomis sąlygomis niekada nebūtų sudaręs). Be to, svarbu pažymėti, jog šis esminis tarpusavio prievolių neatitikimas turi būti jau sudarant sutartį. Jeigu pasikeitus aplinkybėmis prievolių neproporcingumas atsiranda jau sudarius sutartį, tuomet taikomas CK 6.204 straipsnis.

Taigi, esant sutarties šalies prašymui, teismas turi teisę peržiūrėti sutarties sąlygas ir visą sutartį arba atskiras jos sąlygas pripažinti negaliojančiomis dėl jų prieštaravimo sąžiningumo reikalavimams. CK 6.228 str. 1 dalis numato aplinkybes, kurias teismas turi įvertinti siekdamas nustatyti, ar konkrečioje situacijoje iš tiesų yra pažeistos vienos sutarties šalių teisės sukuriant neadekvatų ir nepateisinamą pranašumą kitai šaliai. Remdamasis šiuo straipsniu, teismas gali ne tik pripažinti sutartį negaliojančia, bet ir pakeisti teisės reikalavimų neatitinkančias sąlygas taip išsaugodamas tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius. A. Smaliuko ir G. Šulijos nuomone, remiantis būtent šiuo straipsniu neprofesionaliems laiduotojams galėtų būti suteikiama efektyviausia teisių ir teisėtų interesų apsauga.⁷⁸ Mums nepavyko rasti nei vienos bylos, kurioje remiantis CK 6.228 straipsniu neprofesionalaus laidavimo sutartis ar atskiros jos sąlygos būtų pripažintos negaliojančiomis dėl jų nesąžiningumo. Vienos Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtos bylos atveju sprendžiant tarp šalių kilusį ginčą apeliaciniame skunde buvo prašoma modifikuoti tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius pasinaudojant CK 6.223 ar 6.228 straipsniais, tačiau teismas pripažino, jog šioje situacijoje nėra pagrindo taikyti minėtus straipsnius⁷⁹. Šiuo atveju teismas pažymėjo tai, jog, *jei laidavimui pasibaigti pakaktų tik to, kad dėl kažkokių pasikeitusių aplinkybių laiduotojas nėra suinteresuotas ir nebenori toliau laiduoti, laidavimas prarastų savo kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonės prasmę, todėl tai, kad nagrinėjamu atveju apeliante laidavo neatlygintinai, perleido skolininko akcijas ir apie tai informavo kreditorių, taip pat laiduotojų tarpusavio santykiai neturi jokios įtakos jos laidavimo galiojimui*⁸⁰. Taigi, praktikoje Lietuvos teismai, pripažįstant sutartis negaliojančiomis, labiau linkę pasitikėti bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais nei naudoti abstrakčias sąvokas, tokias kaip sąžiningumas, teisių ir interesų pusiausvyra ar proporcingumas.

Norėtumėme pažymėti, jog, pavyzdžiui, Anglijos teisėje, skirtingai nei civilinės teisės tradicijos Europos valstybėse, šalių pareiga elgtis sąžiningai sudarant ir vykdant sutartis

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7.

⁷⁸ Smaliukas A., Šulija G. Lithuania, *supra* note 4.

⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *Swedbank, AB v. UAB „Solorano“*, N.T. ir S.U., Nr. 2A-339/2011.

⁸⁰ Ten pat.

nelaikoma bendruoju teisės principu⁸¹. Neprofesionalūs laiduotojai siekdami apsaugoti savo interesus gali naudotis įvairiomis kitomis teisinėmis priemonėmis. Beje, sąžiningumo doktrinos kaip tokios nebuvimas neužkirto kelio Anglijai daug anksčiau nei Lietuvai pripažinti, jog poreikis saugoti neprofesionalių laiduotojų interesus tikrai egzistuoja.

Prancūzijos civiliniame kodekse sąžiningumo principas yra įtvirtintas 1134 straipsnio 3 dalyje⁸². Esmine problema kalbant apie sąžiningumo principo įgyvendinimą (laidavimo santykių kontekste) šioje valstybėje buvo laikoma tai, jog laidavimo sutarties buvimas vienašale sutartimi lemia situaciją, kai laiduotojas įsipareigoja kreditoriui, o kreditorius realiai neturi jokių priešpriešinių pareigų neprofesionaliam laiduotojui. Dėl šios priežasties sąžiningumo principo laikymasis buvo glaudžiai siejamas su žalos atlyginimo principais⁸³. Kaltė laidavimo santykių kontekste buvo suprantama kaip tokie banko ar kitos kredito institucijos veiksmai, kai ji, žinodama apie pagrindinio skolininko blogą kreditingumą⁸⁴, suteikė jam pernelyg didelę paskolą, savo interesus apsaugodama sudarant laidavimo sutartį. Laiduotojas, norėdamas panaikinti tokią laidavimo sutartį, privalėjo įrodyti dviejų aplinkybių buvimą: pirma, jis turėjo įrodyti, jog kredito institucija iš tiesų žinojo apie pagrindinio skolininko nekreditingumą; antra, laiduotojas turėjo įrodyti, jog jis nežinojo ir negalėjo žinoti tikros pagrindinio skolininko finansinės padėties.⁸⁵ Taigi, antroji sąlyga iš esmės apribojo asmenų ratą, galinčių tikėtis žalos atlyginimo. Buvo keletas bylų, kai laiduotojams pavyko įrodyti kreditorių kaltę⁸⁶, tačiau dažniausiai buvo pripažįstama, jog kreditoriai nėra atsakingi laiduotojams dėl jų patirtos žalos. Visa tai ėmė veikti Prancūzijos kredito institucijų sektorių, mat imta baimintis, jog suteikus paskolą verslui, vėliau ji teismo gali būti pripažinta per didelę. Stengdamasi išsaugoti ir skatinti verslo plėtrą Prancūzijos įstatymų leidžiamoji valdžia nusprendė pakeisti iki tol buvusią padėtį ir priimti teisės normas, kurios atleidžia kredito institucijas nuo atsakomybės, kai paskola yra suteikiama įmonei, turinčiai finansinių sunkumų. Tai buvo nuspręsta padaryti skatinant bankus ir kitas kredito institucijas remti verslą, atsidūrusį sunkioje finansinėje padėtyje⁸⁷. Be abejo, baiminantis piktnaudžiavimų buvo nustatyti tam tikri teisiniai saugikliai: kredito institucija bus laikoma atsakinga apgaulės,

⁸¹ McMeel G. *The Construction of Contracts. Interpretation, Implication, and Rectification*. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 199.

⁸² Code Civil des Français, *supra* note 15. Prisijungimo laikas: 2013-11-10. 1134 str. 3 d.: Sutartys turi būti vykdomos sąžiningai.

⁸³ *Ibid.* 1382 str.: Kiekvienas, dėl kurio kaltės atsirado žalos kitam, privalo ją atlyginti.

⁸⁴ Kreditingumas – skolininkui suteikiamas statusas, kuris rodo, jog jo kredito reitingas yra priimtinas tam, kad jis galėtų gauti paskolas ar imti kreditus. Prieiga internete: <http://www.investorwords.com/7094/creditworthy.html>; prisijungimo laikas: 2013-12-17.

⁸⁵ Barthez A-Z., Family R., Vigneron S. France // Colombi Ciacchi A., Weatherill S. *Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships*. Oxford University Press, 2010. Prieiga internete: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559-chapter-10>; prisijungimo laikas: 2013-12-17.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

kišimosi į įmonės valdymą bei ne proporcingumo tarp laiduotojo pajamų / turto ir sumos, už kurią laiduojama, atvejais⁸⁸.

Lietuvoje neprofesionalūs laiduotojai, prašydami pripažinti laidavimo sutartis negaliojančiomis, dažniausiai remiasi šiais Civilinio kodekso straipsniais: 1.80, 1.81, 1.90, 1.91.

CK 1.80 straipsnis numato, jog imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja⁸⁹. Išanalizavus teismų praktiką, matome, jog neprofesionalūs laiduotojai šiuo pagrindu rėmėsi neretai⁹⁰, tačiau nė karto jiems nepavyko įrodyti laidavimo sutarties prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms. CK 1.80 straipsnis kaip ir CK 1.81⁹¹ straipsnis nėra labai palankūs nei savo tikslu, nei savo esme ginčyti laidavimo sutarties galiojimą, jeigu yra siekiama tam tikros apsaugos atsižvelgiant būtent į neprofesionalių laiduotojų, kaip civilinių teisinių santykių subjektų, ypatumus bei šios specifinės laidavimo sutarties sudarymo aplinkybes.

Vokietijoje didelę įtaką reguliuojant neprofesionalaus laidavimo teisinius santykius padarė jau minėtas Vokietijos Konstitucinio teismo sprendimas. Apibrėžus sutarčių laisvės principo ribas, kartu buvo apibrėžtos ir situacijos, kuomet reikalinga papildoma teisinė apsauga silpnesniajai sutarties šaliai. Vokietijoje tokia apsauga yra suteikiama remiantis civiliniame kodekse įtvirtintu reikalavimu laikytis viešosios tvarkos, moralės normų (138 straipsnis) ir sąžiningumo principo (242 straipsnis)⁹². Tam, kad teismas galėtų įvertinti, ar sutartis buvo sudaryta nepažeidžiant sutarčių laisvės principo, reikia nustatyti, ar suma, už kurią laiduojama, yra proporcinga laiduotojo gaunamoms pajamoms ar turimam turtui. Jeigu neproporcingumas yra didžiulis, o pagrindinį skolininką ir laiduotoją sieja artimi ryšiai, tuomet yra pripažįstamas 138 straipsnio pažeidimas. Toks sprendimas yra paaiškinamas tuo, kad paprastai tokiomis aplinkybėmis sudaryta sutartis yra sudaroma tik dėl to, jog viena sutarties šalis piktnaudžiauja

⁸⁸ Code de commerce (Prancūzijos prekybos kodeksas). L650-1.

Prieiga internete: <http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>; prisijungimo laikas: 2013-12-13.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7.

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *AS „Parex banka“ v. A. L.*, Nr. 2A-551/2010; Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. sprendimas civilinėje byloje *bankrutavusi žemės ūkio kooperatinė bendrovė „Pamario paukštynas“ v. AB Šiaulių bankas*, Nr. 2A-212/2011; Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *A. J., D. J. v. BAB „Snoras“, BUAB „Dairūna“*, Nr. 2A-2272/2012; Vilniaus apygardos teismo 2010 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Escala“ v. D. M.*, Nr. 2A-921-464/2010.

⁹¹ Lietuvos Apeliacinio teismo byloje Nr. 2A-551/2010 teismo buvo prašoma pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia ne tik dėl prieštaravimo viešai tvarkai ir gerai moralei, bet ir kaip prieštaraujančią imperatyvioms įstatymo normoms bei pasirašytą dėl kitos sutarties šalies naudoto ekonominio spaudimo ir susiklosčiusių sunkių aplinkybių. Nors buvo bandoma nuginčyti laidavimo sutartį naudojantis net trimis pagrindais, visgi teismas šioje situacijoje neįžvelgė jokių teisės pažeidimų.

⁹² Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik:

138 str. Prieiga internete: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_138.html; prisijungimo laikas: 2013-12-7.

242 str. Prieiga internete: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_242.html; prisijungimo laikas: 2013-12-7.

tu, jog ją su kita sutarties šalimi sieja artimi emociniai ryšiai⁹³. Laidavimo suma bus laikoma neproporcinga tada, kai jau iš anksto yra aišku, jog laiduotojas negalės įvykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų. Vokietijos Civiliniame kodekse yra įtvirtinta norma, pagal kurią laiduotojas kreditoriui pirmiausia turi sumokėti nustatytas palūkanas bei kitas išlaidas ir tik po to sumokėti pagrindinę skolą kreditoriui⁹⁴. Taigi, laiduotojas gali patekti į tokią situaciją, kai jam mokant tam tikras sumas kreditoriui (pavyzdžiui, palūkanas), pagrindinė skola nemažės. Siekiant padėti laiduotojams tinkamai įvertinti situaciją, t.y. jų prisiimamų įsipareigojimų apimtį, numatyta, jog palūkanos turi būti įtraukiamos į sumą, už kurią laiduojama. Ganėtinau nemažai problemų taip pat kelia tai, kad norint įvertinti laiduotojo pajamas ir turtą, reikia prognozuoti į ateitį, o tai sudėtinga ir kelia daug abejonių. Vokietijos teisė dideliu neproporcingumu nelaiko tokių situacijų, kai laiduotojo turimo turto, pavyzdžiui, gyvenamojo namo, pakanka padengti sumai, už kurią laiduojama, ir jis tą turtą (gyvenamąjį namą) praranda. Dėl antros sąlygos, reikalingos 138 straipsnio taikymui, pažymėtina, jog Vokietijos teismai taiko artimų santykių prezumpciją trim atvejais: tarp sutuoktinių, tarp nesusituokusių porų bei tarp tėvų ir vaikų. Be to, pripažįstama, jog gali būti nustatyti artimi ryšiai ir tarp kitų giminių ar draugų. Yra nustatytos trys grupės aplinkybių, kuriomis remiantis minėtos artimų santykių prezumpcijos gali būti paneigtos. Pirmiausia yra išskiriamas žinių trūkumas, t.y. kreditorius nežinojo apie neproporcingumą tarp laiduojamos sumos ir gaunamų pajamų. Nustatant, ar yra aplinkybės, kuriomis būtų galima remtis norint paneigti minėtą prezumpciją, privalo būti laikomasi banko praktikoje įprastų taisyklių. Todėl kreditoriaus nežinojimas bus reikšmingas tik tokiu atveju, jeigu laiduotojas pateikė klaidingą informaciją apie gaunamas pajamas ir turimą turtą. Artimų santykių prezumpciją (o kartu ir 138 straipsnio taikymą) taip pat gali paneigti laiduotojo turimas savarankiškas ekonominis interesas dėl sudaromos pagrindinės sutarties. Tačiau kriterijai, kuriais remiantis tai turi būti įvertinama, labai prieštaringi. Pavyzdžiui, Vokietijos Aukščiausiasis teismas reikalauja, jog laiduotojo ekonominis interesas būtų tiesioginis. Pripažįstama, jog prezumpcija taip pat bus paneigta, jeigu bus įrodyta, jog laidavimo sutartis buvo sudaryta tam, jog būtų užkirstas kelias galimam kredito \ paskolos ar jų dėka įsigyto turto perdavimui kitiems asmenims.

Vokietijos teisė taip pat nustato tam tikras papildomas aplinkybes, kurioms egzistuojant, net ir tada, kai nėra neproporcingumo, laidavimo sutartis gali būti pripažinta prieštaraujančia geros moralės normoms. Tos aplinkybės yra: apgaulingas rizikos sumažinimas (pažeidžiama banko pareiga suteikti išsamią informaciją prieš pasirašant sutartį; kreditoriaus (banko) darbuotojų naudojamos tokias frazės kaip „tai tik formalumas“, „tai neturi didelės reikšmės“),

⁹³ Rott P., *supra* note 31.

⁹⁴ Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, *supra* note 13, 367 straipsnis. Prisijungimo laikas: 2013-12-20.

siurprizinių sutarties sąlygų naudojimas, piktnaudžiavimas laiduotojo nepatyrimu verslo santykiuose, pagrindinio skolininko taikomas spaudimas laiduotojui ir kreditoriaus žinojimas apie tai. Norėtumėme atkreipti dėmesį į tai, jog analizuodami mūsų teismų praktiką susidūrėme su keliais atvejais, kai laiduotojai teigė, kad laidavimo sutartį sudarė tik todėl, jog buvo apgauti banko darbuotojų, mat jų pasakytos frazės neleido tinkamai įvertinti sudaromos sutarties reikšmės, sutrukdė atidžiai išnagrinėti sutarties sąlygas⁹⁵. Tačiau visais šiais atvejais teismas nusprendė, jog laidavimo sutartis su visomis iš jos kylančiomis pasekmėmis yra galiojanti, o kreditoriaus veiksmai, elgesys sutarties sudarymo metu buvo tinkamas ir neprieštaraujantis teisės normoms.

Beje, norime pažymėti tai, jog šiuo metu Vokietijoje geros moralės normų taikymas jau yra išplėstas ir tų laidavimo sutarčių atveju, kai įmonės direktoriai ar akcininkai laiduoja už įmonės skolas.

A. Smaliuko ir G. Šulijos nuomone, CK 1.90 ir 1.91 straipsniai yra daug naudingesni ir palankesni neprofesionaliam laiduotojui, siekiančiam nuginčyti laidavimo sutartį⁹⁶, nei CK 1.80 ar 1.81 straipsniai. Manytumėme, jog tokiai nuomonei iš tiesų derėtų pritarti. Šie du straipsniai apima praktiškai visus atvejus, kai yra abejojama laidavimo sutarties sąžiningumu.

Remiantis pagrindiniais teisės principais pripažįstama, jog sandoris yra teisėtas ir vykdytinas tik tuomet, kai abiejų sandorio šalių išreikštas sutikimas sudaryti sandorį yra teisiškai galiojantis. Sutikimą sudaryti sandorį paversti negaliojančiu ar niekiniu gali tokios aplinkybės kaip kitos sandorio šalies panaudotas smurtas, suklaidinimas dėl tam tikrų sandoriui reikšmingų aplinkybių ar paties asmens klaida. CK 1.90 straipsnyje numatyta, jog iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį⁹⁷. Šis straipsnis taip pat nustato, kas yra laikoma suklydimu ir kada tas suklydimas yra esminis, reiškiantis teismo teisę pripažinti sandorį negaliojančiu. Toks sandoris yra laikomas ydingu dėl sandorio šalies valios trūkumų. Teismas vertindamas, ar konkrečioje situacijoje yra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu, šalies, teigiančios, kad ji sandorį sudarė tik dėl suklydimo, elgesį vertina atsižvelgdama į apdairaus, atidaus asmens elgesį tokiomis pačiomis aplinkybėmis⁹⁸. Tinkamam šalies įvertinimui yra svarbios tokios aplinkybės kaip sandorio šalies amžius, išsimokslinimas, sveikatos būklė, paties sandorio sudarymo aplinkybės. Kai tas suklydimas yra tik pačios šalies nerūpestingo ir neatidaus elgesio bei neapgalvotos rizikos rezultatas, tuomet nėra teisinio pagrindo tokį sandorį pripažinti negaliojančiu, nes toks šalies

⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Danske Bank A/S*, Nr. 2A-443/2012; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicinos bankas“ v. T. V., G. V., H. V. ir V. D.*, Nr. 2A-870/2013.

⁹⁶ Smaliukas A., Šulija G. Lithuania, *supra* note 4.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7.

⁹⁸ Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis / red. V. Mizaras, *supra* note 66, p. 357.

elgesys civilinių teisinių santykių srityje yra nepateisinamas (šioje situacijoje sandorio pripažinimas negaliojančiu nepagrįstai pažeistų kitos sandorio šalies interesus (teisėtų lūkesčių principą)). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas bylas, susijusias su sandorio šalies suklydimu, yra išsakęs tokią poziciją: *remiantis protingumo principu yra pripažįstama, jog, esant sutarties laisvei ir asmenų lygiateisiškumui, kiekvienas asmuo privalo pats rūpintis savo teisėmis ir interesais. Prieš atlikdamas bet kokią veiksmą, asmuo turi apsvarstyti galimus to veiksmo teisinius padarinius. Protingumas reikalauja, kad asmuo, abejojantis dėl savo atliekamo veiksmo teisinės reikšmės ir jo galimų teisinių padarinių, prieš atlikdamas tą veiksmą, pasikonsultuotų su teisininku arba iš viso susilaikytų nuo tokio veiksmo atlikimo*⁹⁹. Beje, norėtumėme atkreipti dėmesį į tai, jog galiojantis teisinis reguliavimas bei šiuo metu aktuali teismų praktika numato, kad sandorio pripažinimui negaliojančiu sandorio sudarymo motyvai neturi visiškai jokios reikšmės, nors neprofesionalūs laiduotojai dažnai norėtų remtis suklydimu būtent dėl motyvų.

Prancūzijos Civilinio kodekso 1110 straipsnyje nustatyta, jog suklydimas gali būti pagrindas panaikinti sandorį tik tuomet, kai tas suklydimas yra esminis¹⁰⁰. Tokia teismo pozicija šiuo aspektu logiška ir suprantama. Tačiau *Cour de cassation* (Prancūzijos Aukščiausiasis Civilinis teismas) gana ribotai interpretuoja suklydimą nagrinėdamas bylas, susijusias su laidavimo teisiniais santykiais¹⁰¹. Pirmiausia norime atkreipti dėmesį į tai, jog Prancūzijos teismas yra pažymėjęs, kad suklydimas dėl laidavimo esmės negali būti pripažįstamas esminiu, kadangi tai (laidavimo sutarties esmė) turi būti suprantama kiekvienam vidutinio apdairumo, protingumo ir rūpestingumo asmeniui nuo to laiko, kai šis institutas egzistuoja daugybėje skirtingų valstybių ir kultūrų (tačiau suklydimu pripažįstamos situacijos, kai laiduotojas suklysta dėl savo prisiimamų įsipareigojimų apimties)¹⁰². *Cour de cassation* taip pat buvo nusprendęs, kad laidavimo sutartis gali būti pripažinta negaliojančia kaip sudaryta suklydus tik aiškiai nustačius, jog pagrindinio skolininko kreditingumas (pajėgumas įvykdyti įsipareigojimus kreditoriui) buvo priežastis, dėl kurios laiduotojas sutiko sudaryti sutartį¹⁰³. Tačiau po kurio laiko teismas šią savo poziciją sušvelnino. Dabar manoma, jog laiduotojas suklydo, jeigu neteisingai įvertino savo pareigos įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus kreditoriui potencialumą, t.y. kalbama apie šios pareigos atsiradimą kaip apie faktą, o ne kaip potencialią galimybę (laidavimo sutarties sudarymo metu jau yra aišku, jog pagrindinis skolininkas bus nepajėgus mokėti kreditoriui). Be abejo, teismas kitaip traktuoja situacijas, kai laiduotojas yra, pavyzdžiui, įmonės (pagrindinio skolininko) vadovas ar kito atitinkamo lygio darbuotojas, turintis visas priemones ir galimybes

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. S. D., Nr. 3K-3-514/2005.

¹⁰⁰ Code Civil des Français, *supra* note 15. Prisijungimo laikas: 2014-01-10. 1110 straipsnis.

¹⁰¹ Barthez A-Z., Family R., Vigneron S., *supra* note 85.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

susižinoti įmonės kreditingumą¹⁰⁴. Nepaisant viso to, pripažįstama, kad ieškiniai grindžiami laiduotojo suklydimu labai retai būna sėkmingi, be to, daug veiksmingesnes laiduotojų teisių apsaugos priemonės galima surasti analizuojant Prancūzijos vartotojų teisių apsaugos normas.

Anglijos teisėje suklydimas yra skirstomas į tris rūšis: visų pirma, bendrasis suklydimas (*common mistake*), kai abi sandorio šalys suklysta dėl to paties dalyko; abipusis suklydimas (*mutual mistake*), kai suklysta abi sutarties šalys, tačiau dėl skirtingų sutarties aspektų; vienašalis suklydimas (*unilateral mistake*), kai klysta tik viena sandorio šalis¹⁰⁵. Nors Lietuvos teisės doktrina tokios griežtos klasifikacijos ir nepateikia, tačiau nagrinėjant bylas visuomet yra atsižvelgiama į tai, suklydo viena ar abi šalys. Nustačius, jog klydo abi sandorio šalys, toks sandoris vienareikšmiškai ir be jokių didesnių svarstymų gali būti pripažįstamas negaliojančiu. Tačiau neprofesionalaus laidavimo atveju sunku įsivaizduoti situaciją, kai visos sutarties šalys suklystų ir laidavimo sutartį be jokių didesnių problemų būtų galima pripažinti negaliojančia.

Anglijos teisėje be suklydimų / klaidos doktrinos atskirai dar išskiriama *non es factum* doktrina. *Non es factum* doktrina taikoma tuomet, kai asmuo suklysta būtent dėl pasirašomo dokumento esmės¹⁰⁶. Kad sutartis būtų pripažinta negaliojančia remiantis šiuo institutu, privalo būti patenkintos trys sąlygos¹⁰⁷: pirma, asmuo, pasirašydamas sutartį, dėl aklumo ar neraštingumo negalėjo jos perskaityti ir buvo priklausomas nuo kito asmens pasakymo, ką jis pasirašo arba ne dėl savo kaltės negalėjo suprasti pasirašomos sutarties esmės ar reikšmingumo; antra, asmuo turi įrodyti, jog jo pasirašyto dokumento reikšmė radikaliai skiriasi nuo to, kurį jis manė pasirašantis; trečia, dokumento neperskaitymas ar jos reikšmės nesupratimas negali būti asmens nerūpestingumo bei neatidumo rezultatas. Taigi, matome, jog šios doktrinos sąlygos ganėtinai griežtos ir greičiausiai galėtų būti įrodomos tik išskirtinėmis sandorio sudarymo aplinkybėmis, todėl vargu, ar galėtų padėti neprofesionaliam laiduotojui pasiekti laidavimo sutarties pripažinimą negaliojančia.

Toliau analizuojant tam tikrus Anglijos teisės aspektus, norėtumėme atkreipti dėmesį į tai, jog šioje valstybėje moralinio ar fizinio spaudimo naudojimas sutartiniuose santykiuose yra reguliuojamas remiantis dvejomis doktrinomis - prievartos ir pasinaudojimo turima įtaka. Prievartos doktrinos kertinis akmuo - „neteisėto kitos šalies spaudimo“ koncepcija¹⁰⁸. Pernelyg didelės įtakos naudojimas paprastai įmanomas, kai sudaromos sutartys, kurioms didelę įtaką daro

¹⁰⁴ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2, P. 106.

¹⁰⁵ Clarke P., Clarke J., Zhou M. Contract law. Commentaries, Cases and Perspectives. Australia & New Zealand: Oxford University, 2007. P. 306, 320, 322.

¹⁰⁶ McMeel G., *supra* note 78, P. 295.

¹⁰⁷ Clarke P., Clarke J., Zhou M., *supra* note 103, P. 332.

¹⁰⁸ Fox O'Mahony L., Devenney J. Kenny M. England and Wales // Colombi Ciacchi A., Weatherill S. Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships. Oxford University Press, 2010. Prieiga internete: <http://m.oxfordscholarship.com/mobile/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559-chapter-7>; prisijungimo laikas: 2013-12-14.

sutarties šalių asmeniniai santykiai. Daugybę metų buvo įprasta išskirti situacijas, kuomet pasinaudojimas turima įtaka buvo faktinis ir kuomet tik numanomas. Tokia praktika atsirado dėka Lordų Rūmų priimto sprendimo byloje *Barclays Bank plc v O'Brien*¹⁰⁹. Remiantis minėtoje byloje išsakytais teiginiais, buvo suformuluota tokia prezumpcija: pernelyg didelė įtaka bus tuomet, kuomet: 1) tarp šalių egzistuoja pasitikėjimu grindžiami santykiai; 2) šalys sudarė tokią sutartį, kuri buvo akivaizdžiai nenaudinga vienai iš jų. Šios prezumpcijos atsiradimas palengvino pasinaudojimo turima įtaka doktrinos taikymą praktikoje. Norėtumėme pažymėti, jog nors pasinaudojimo turima didele įtaka prezumpcija, pavyzdžiui, yra taikoma tėvų ir neemancipuotų vaikų santykiuose, vyro ir žmonos santykiuose ši prezumpcija negalioja. Egzistuojantis besąlyginis pasitikėjimas tarp sutuoktinių privalo būti įrodomas atskirai kiekvienoje byloje. Anglijos teisė vienareikšmiškai pripažįsta, jog, kai laidavimo sutartis buvo sudaryta kreditoriui panaudojant spaudimą ar pasinaudojus galimybe pasinaudoti pernelyg didele įtaka, tokia sutartis privalo būti pripažinta negaliojančia. Sudėtingiau yra tuomet, kai minėtus veiksmus atlieka skolininkas. Tokiu atveju teismas patenka į situaciją, kai ginčą reikia išspręsti išlaikant balansą tarp neprofesionalaus laiduotojo ir kreditoriaus interesų. Teismas šią problemą bandė išspręsti jau minėtoje *Barclays Bank plc v O'Brien*¹¹⁰ byloje nustatydamas, jog tam, kad laiduotojo prašymu dėl skolininko spaudimo ar pernelyg didelės įtakos būtų galima pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia, būtina nustatyti kreditoriaus žinojimą ar numanymą dėl netinkamo skolininko elgesio. Taigi, Anglijos teisė, saugodama neprofesionalių laiduotojus nuo tokių situacijų, kai laidavimo sutartys yra sudaromos vienai iš šalių pasinaudojus turima įtaka, nustato tam tikras atitinkamas pareigas įstaigoms, teikiančioms paskolas ar kreditus.

Lietuvos CK 1.91 str. numatyta, jog dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo arba dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytas sandoris, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį¹¹¹. Apgaulė (suklaidinimas) gali būti apibrėžiama kaip vienos sutarties šalies klaidingas tvirtinimas dėl tam tikrų su sudaroma sutartimi susijusių faktų, paskatinantis kitą sutarties šalį sudaryti sutartį¹¹². Teisiškai reikšmingas yra tik toks suklaidinimas, būtent dėl kurio suklaidintas asmuo iš tikrųjų ir sudarė sutartį. O Anglijos teisėje suklaidinimas yra apibrėžiamas kaip nedviprasmiškas klaidingas tvirtinimas dėl tam tikrų faktų egzistavimo, dėl kurių kita sandorio šalis sutinka sudaryti tą sandorį¹¹³. Kadangi Anglijoje laidavimo sutartys nėra

¹⁰⁹ *Barclays Bank v O'Brien*, supra note 61.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, supra note 7.

¹¹² Duxbury R., supra note 62, P. 239.

¹¹³ Chen-Wishart M. Contract Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 195.

laikomos *uberrimae fidei*¹¹⁴ sutartimis, kreditoriui nėra taikomas reikalavimas atskleisti visą jam žinomą informaciją¹¹⁵. Tačiau šio reikalavimo netaikymas nėra absoliutus ir tam tikrais atvejais kreditoriaus elgesys rinkoje yra varžomas informacijos atskleidimo pareigos. Pirmiausia, kreditorius privalo atskleisti neįprastas sudaromos sutarties aplinkybes ir antra, kreditorius negali leisti, kad informacijos neatskleidimas virstų kitos sandorio šalies suklaudinimu. Šios valstybės įstatymų leidžiamoji valdžia numatė, jog jei laiduotojas buvo suklaidintas kreditoriaus, tuomet jis gali reikalauti, jog laidavimo sutartis būtų pripažinta negaliojančia, bet jei suklaudinimą lėmė skolininko elgesys, tuomet laidavimo sutartį bus galima pripažinti negaliojančia tik tuomet, jei kreditorius žinojo ar numanė apie netinkamą pagrindinio skolininko elgesį, tačiau nesiėmė jokių veiksmų, jog būtų išvengta valios ydų turinčio sandorio sudarymo (lygiai taip pat kaip ir situacijose, kai susiduriame su spaudimu sudaryti sutartį ar pasinaudojimu turima pernelyg didele įtaka laiduotojui). Labai panašiai suklaudinimas yra apibrėžiamas bei vertinamas ir Prancūzijos teisėje¹¹⁶. Taigi, jeigu laiduotojas pasitikėdamas pagrindiniu skolininku suklysta vertindamas jo kreditingumą, jis negali prašyti pripažinti laidavimo sutartį negaliojančia, kadangi jis buvo suklaidintas skolininko, o pastarasis yra trečioji sutarties šalis. Situacijų, kai laiduotoją suklaidintų kreditorius, mūsų analizuojamos situacijos atveju – kredito institucija, pasitaiko labai retai, o ir tuo atveju, kai kreditorius neįvykdo savo įsipareigojimų, pavyzdžiui, neatskleidžia visos reikalingos informacijos, tai dažniausiai nėra vertinama kaip suklaudinimas. Tačiau, pavyzdžiui, Prancūzijoje tokia situacija galėtų būti traktuojama kaip Vartotojų kodekso normų pažeidimas.

2.2.2. Vartotojų teisių apsauga

Lietuvos teisės doktrinoje nėra skiriama pakankamai dėmesio takoskyros tarp civilinių teisinių santykių, atsiradusių komercinio laidavimo ir ne komercinio laidavimo pagrindu, analizavimui. Komercinio laidavimo atveju sutarties šalims nėra taikomos jokios specialios taisyklės. Tokia privatinės teisės pozicija logiška ir suprantama. Civiliniai teisiniai santykiai atsiranda tarp asmenų, kurie veikia tikslais, susijusiais su prekyba, verslu ar profesija (šie asmenys laikomi verslininkais). Vertimasis ūkine komercine ar profesine veikla turi būti nuolatinis ir susijęs su pelno siekimu. Verslininkai veikia rinkoje prisiimdami visą su jų veikla susijusią riziką, kadangi jiems yra taikomas padidinto atidumo, rūpestingumo reikalavimas.

¹¹⁴ Didžiausio pasitikėjimo reikalaujantis.

¹¹⁵ Fox O'Mahony L., Devenney J. Kenny M., *supra* note 108.

¹¹⁶ Prancūzijos Civilinio kodekso (Code Civil des Français) 1116 straipsnyje suklaudinimas yra apibrėžiamas kaip sutarties panaikinimo pagrindas tuomet, kai viena sutarties šalis naudoja tokias priemones, imasi tokių veiksmų, kuomet akivaizdu, kad jų nesant kita šalis nebūtų sudariusi sutarties. Be to pabrėžiama, kad tokių aplinkybių buvimas turi būti įrodytas.

O kaip yra neprofesionalaus laidavimo atveju? Pagrindinė sutartis – verslo sutartis, bet laiduotojas laidavimo sutartį sudaro veikiamas ne komercinių tikslų, o vadovaudamasis asmeniniais motyvais, pagrįstais tam tikrų santykių su skolininku buvimu. Taigi, vienoje sutarties pusėje turime verslininką, o kitoje – fizinį asmenį, nevykdančią jokios komercinės, ūkinės veiklos. Nors skolininkas taip pat verslininkas, tai nekeičia neprofesionalaus laiduotojo teisinio statuso ir padėties. Tokie santykiai negali būti laikomi atsirandantys komercinės sutarties pagrindu. Neatlygintinumas – dar vienas neprofesionalaus laidavimo sutarties pripažinimo nekomercine sutartimi įrodymas.

Šiuolaikinė sutarčių teisė, reaguodama į situaciją civilinėje rinkoje, įtvirtino silpnesnės šalies apsaugos principą, nustatydamą tam tikras teisės subjektų grupes, kurios, atitinkančios nustatytus požymius, laikomos silpnesniąja šalimi. Kaip atskirų subjektų grupė, laikoma silpnesniąja šalimi, buvo išskirti vartotojai. Lietuvos teisėje vartotoju yra laikomas fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti¹¹⁷. Taigi, tam, kad asmuo galėtų naudotis vartotojų teisės suteikiama apsauga, jis turi: pirma, būti fizinis asmuo; antra, atlikti tam tikrus veiksmus – pareikšti norą pirkti, pirkti ir naudoti prekes ar paslaugas; trečia, šio asmens perkama ir naudojama prekė turi būti skirta tenkinti vartotojo asmeninius, šeimos ar namų ūkio poreikius, nesusijusius su verslu ar profesija; ketvirta, kita teisinio santykio šalis turi būti asmuo, užsiimantis profesine ar komercine veikla¹¹⁸. Nors Europos Sąjungos teisėje yra išvystyta sava vartotojo koncepcija, kuri aiškinama autonomiškai nuo nacionalinės teisės, tačiau savo esme ji yra labai panaši (pasirinkta taip pat siaura¹¹⁹ vartotojo samprata). Norėtumėme pažymėti, jog nors Europos Sąjungos Teisingumo Teismas savo praktikoje nėra linkęs vartotojams numatytos apsaugos išplėsti tiems asmenims, kuriems ji nėra skirta¹²⁰, tačiau teisės normų turinį stengiamasi aiškinti taip, kad atitinkamų teisinių santykių priskyrimas vartojimo santykiams reikštų ekonomiškai silpnesnės ir mažiau patyrusios sutarties šalies interesų apsaugą. Nepaisant to, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, jog Europos Sąjungos vartotojų teisių apsaugos normos nėra taikomos laidavimo teisiniuose santykiuose (nors autorės nuomone, neprofesionalus laiduotojas turėtų būti laikomas silpnesniąja sutarties šalimi). Pirmiausia, *Dietzinger* byloje buvo pažymėta, jog laiduotojas gali naudotis

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios // 2007, Nr. 12 - 488.

¹¹⁸ Novikovienė L. Kai kurie vartotojų sampratos aspektai // Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje. Konferencijos mokslo darbų rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 31.

¹¹⁹ Europos Sąjungos teisės aktuose vartotoju taip pat yra laikomas tik fizinis asmuo.

¹²⁰ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. VĮ Registrų centras, 2009. P.119.

Direktyvos 85/577/EEB¹²¹ suteikiamomis teisėmis tik tuomet, kai ir laiduotojas, ir pagrindinis skolininkas sudarydami atitinkamą sutartį veikia už savo verslo ar profesijos ribų, t.y. abu veikia kaip vartotojai¹²². O vėlesnėje *Berliner Kindl* byloje Teisingumo Teismas jau aiškiai pasisakė, jog Direktyva 87/102/EEB¹²³ netaikoma laidavimo teisiniams santykiams¹²⁴. Lietuvoje taip pat laikomasi pozicijos, jog laidavimo teisiniams santykiams nėra taikomos vartotojų teises reglamentuojančios teisės normos. Nepaisant to, jog neprofesionalaus laidavimo sutarties pagrindu atsirandantys santykiai pasižymi tam tikrais ypatumais, vis tik, jokie vartotojams numatyti jų teisių apsaugos mechanizmai negali būti taikomi neprofesionaliems laiduotojams. Tokios taisyklės laikymasis reiškia, jog neprofesionalus laiduotojas negali tikėtis, jog jo pasirašytos sutarties sąlygos galėtų būti pripažintos nesąžiningomis pagal CK 6.188 straipsnį (Vartojimo sutarčių sąlygų ypatumai). Taigi, nors ir atrodo, jog neprofesionalus laiduotojas turėtų būti laikomas silpnesniąja laidavimo sutarties šalimi, bet egzistuojantis teisinis reguliavimas neleidžia jam taikyti jokių vartotojų teisių apsaugos principų.

Vokietijos teismai, sekdami Europos Sąjungos Teisingumo Teismo formuojamą praktiką, taip pat laikosi pozicijos, jog laidavimo teisiniams santykiams nėra taikomos, pavyzdžiui, vartojimo kredito teisinius santykius reglamentuojančios normos¹²⁵ (daromas aiškus skirtumas tarp laidavimo, kai pagrindinė sutartis sudaroma siekiant patenkinti asmeninius, šeimos ar namų ūkio poreikius ir laidavimo teisinių santykių, kurie atsiranda, kai pagrindinė sutartis sudaroma veikiant verslo tikslais). Tačiau, pavyzdžiui, Prancūzijos teisė pasuko kiek kitokia kryptimi. Devinto dešimtmečio pabaigoje Prancūzijoje buvo priimti vartotojų teisių apsaugai skirti įstatymai, kurie vėliau buvo inkorporuoti į specialų teisės aktą, reglamentuojantį Prancūzijos vartotojų teisių apsaugą (*Consumer Code*). Šiais teisės aktais buvo siekiama apsaugoti laiduotojus, laiduojančius už vartojimo kredito grąžinimą. Vėliau, 1993 m., buvo priimtas dar vienas teisės aktas, kuriuo laiduotojų teisių apsauga buvo išplėsta ir verslo (profesionalių) paskolų atžvilgiu. Prancūzijoje veikiantis ganėtinai detalus ir formalizuotas reguliavimas verčia mus atidžiau pažvelgti į šios šalies teisės normų kuriamą ryšį tarp vartotojų teisių apsaugos ir laidavimo teisinių santykių.

Prancūzijos vartotojų teisių apsaugos normomis suteikiama apsauga laiduotojų teisėms ir teisėtiems interesams yra įgyvendinama iš esmės dviem būdais: pirmiausia numatyta pareiga

¹²¹ Tarybos 1985 m. gruodžio 20 d. direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. OL L 372, 31/12/1985, P. 31-33.

¹²² ETT 1998 m. kovo 17 d. Sprendimas *Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG prieš Edgard Dietzinger*, C-45/96, Rink. p. I-01199.

¹²³ Tarybos 1986 m. gruodžio 22 d. direktyva 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo. OL L42,12/02/1987, P. 48-53.

¹²⁴ ETT 2000 m. kovo 23 d. Sprendimas *Berliner Kindl Brauerei AG prieš Andreas Siepert*, C-208/98, Rink. p. I-01741.

¹²⁵ Tačiau visiškai kitaip yra mūsų minėtų „altruistic joint loan“ atvejais. Papildomas skolininkas, remdamasis vartotojų teisės normomis, turi teisę atsisakyti sudarytos sutarties bei gauti visą ten numatytą privalomą informaciją.

tinkamai informuoti laiduotoją apie jo prisiimamų įsipareigojimų apimtį bei pareiga atsakingai ir tinkamai įvertinti proporcingumą tarp laiduotojo laidavimo sutartimi prisiimamų įsipareigojimų ir gebėjimo tuos įsipareigojimus įgyvendinti, t.y. įvertinti asmens gaunamas pajamas, turimą turtą. Vadovaujantis Prancūzijos teisės normomis, informavimo pareiga turi būti įgyvendinama prieš pasirašant laidavimo sutartį ir viso sutarties galiojimo metu, t.y. laiduotojas privalo būti informuojamas kaip yra vykdoma pagrindinė sutartis. Kaip informavimas turi būti vykdomas, Prancūzijos teisė reglamentuoja gana išsamiai (laiduotojui yra nusiunčiamos tiek laidavimo sutarties, tiek pagrindinės sutarties kopijos dar prieš pasirašant laidavimo sutartį; gavus minėtas kopijas laiduotojui yra suteikiamas atitinkamas laiko tarpas įvertinti būsimus savo įsipareigojimus; Vartotojų kodeksas (L. 313-7) labai tiksliai nurodo, ką kiekvienas laiduotojas privalo ranka įrašyti į sudaromą laidavimo sutartį¹²⁶). Tokiu konkretumu bei detaliu reglamentavimu yra siekiama apsaugoti neapdairius, pernelyg nerūpestingus būsimus laiduotojus. Reikalavimas, jog laiduotojas ranka parašytą minėtą laidavimo susitarimo sakinį garantuoja, jog bus išvengta tokių situacijų, kai asmuo pasirašo dokumentus jų netgi neskaitęs. O tai, kad į sumą, už kurią laiduojama, yra įtraukiama ne tik pagrindinė skola, bet ir palūkanos bei delspinigiai, suteikia aiškumo ir tikrumo (laiduotojas žino maksimalią sumą (savo įsipareigojimų apimtį), kurią jam gali tekti sumokėti kreditoriui, jeigu pagrindinis skolininkas nesugebės įvykdyti savo įsipareigojimų). Taigi, kilus klausimui dėl sutarties turinio, Prancūzijos teisė pirmenybę teikia formalizmui. Jeigu sutarties tekstas pažodžiui neatitinka tam tikrų Vartotojų kodekso normų, tokia sutartis yra pripažįstama negaliojančia. Minėta Vartotojų kodekso norma (L. 313-7) iš pradžių nebuvo taikoma neprofesionaliems laiduotojams, laiduojantiems už profesionalių (verslo) paskolų grąžinimą. Šiuo atveju laiduotojų teisės buvo saugomos pasitelkiant civilinės teisės normas. Vėliau Prancūzijos Parlamentas, siekdamas užtikrinti didesnę laiduotojų teisių apsaugą, išplėtė Vartotojų kodekso L. 313-7 dalies taikymą visiems fiziniams asmenims, sudarantiems laidavimo sutartis (L. 341-2)¹²⁷. Vartotojų kodekso L. 341-2 dalis yra iš esmės identiška L. 313-7, bet taikoma profesionalių paskolų atveju. Atsižvelgiant į galimas finansines grėsmes laiduotojams, įvedant šį naują punktą į Vartotojų kodeksą buvo pasekta ankstesne patirtimi ir įvestas analogiškas reikalavimas kaip ir L. 313-7 dalyje – reikalavimas nustatyti sumą, už kurią laiduojama. Šis sprendimas turėjo pakeisti iki tol paplitusią praktiką, kai profesionalių paskolų atveju pasitelkus prievolių užtikrinimo priemonės suma nebūdavo tiksliai apibrėžiama (neįtraukiamos palūkanos bei delspinigiai ar baudos). Tačiau, žvelgdami iš bankų, kitų paskolas, kreditus teikiančių institucijų perspektyvos, turime pastebėti

¹²⁶ „Aš ... laiduodamas už X, kai laiduojama ... suma apima pagrindinę skolą, palūkanas bei atitinkamai delspinigius ar baudas, įsipareigoju ... (trukmė) savo pajamomis ir turtu atsakyti kreditoriui minėta suma, jeigu X neįvykdys savo įsipareigojimų.“ Šį laidavimo sutarties sakinį galėtumėme vadinti esminiu. Juo įvardijamas laiduotojas ir asmuo už kurį laiduojama, visa laidavimo suma bei trukmė.

¹²⁷ Barthez A-Z., Family R., Vigneron S., *supra* note 85.

tai, kad Prancūzijos teisė joms užkrauna didžiulę atsakomybę sudarant laidavimo sutartis su neprofesionaliais laiduotojais. Kilus teisiniams ginčams jos privalo įrodyti, jog laiduotojas, sudarydamas sutartį, teisingai suprato jos esmę ir prisiimamų įsipareigojimų apimtį.

Pareiga informuoti laiduotoją, kaip buvo minėta anksčiau, nesibaigia pasirašius laidavimo sutartį. Teisės normos įpareigoja kreditorių pranešti laiduotojui, kai pagrindinis skolininkas pirmą kartą laiku nesumoka įmokos¹²⁸. Tokio pranešimo laiduotojui tikslas – suteikti galimybę jam pačiam kreiptis į skolininką ir paraginti įvykdyti savo įsipareigojimus. Laiduotojas privalo būti informuojamas visada (tiek vartojimo kredito, tiek verslo paskolos atveju). Jeigu laiduotojas visgi nebūna informuojamas apie tai, tokiu atveju jis yra atleidžiamas nuo baudų ar palūkanų mokėjimo už laikotarpį nuo įmokos nesumokėjimo kreditoriui iki jo informavimo apie minėtą įvykį. Lietuvos CK taip pat yra numatyta kreditoriaus pareiga informuoti laiduotoją apie pagrindinės sutarties vykdymą¹²⁹.

Proporcingumas – veiksnys, mūsų nuomone, turintis nulemti laidavimo sutarties sudarymą. Prancūzijos teisė¹³⁰ įpareigoja kredito institucijas nepiktnaudžiauti savo padėtimi ir tinkamai įvertinti laiduotojo pajėgumą įvykdyti pagrindinio skolininko prievolę, t.y. nesudaryti laidavimo sutarties tada, kai neproporcingumas tarp laiduotojo prisiimamų įsipareigojimų ir turimo turto / pajamų yra akivaizdus. Akivaizdumas turi būti toks, jog jau sudarant sutartį yra aišku, jog laiduotojas yra visiškai nepajėgus mokėti (nesant tvirtų įrodymų yra neprotinga tiesiog tikėtis, jog neprofesionalaus laiduotojo finansinė padėti ateityje pagerės).

Pripažįstama, jog Prancūzijoje būtent galimo neproporcingumo kontrolė geriausiai apsaugo laiduotojų interesus¹³¹. Diskusijos paprastai kyla dėl paties proporcingumo nustatymo. Neaiškumų atsiranda, nes kol kas nėra konkrečių kriterijų, kaip tas proporcingumas / neproporcingumas turi būti nustatytas, pavyzdžiui, kokio laikotarpio laiduotojo pajamos turėtų būti vertinamos. Įvairių interpretacijų išvengimas padėtų užtikrinti stabilumą ir teisinį tikrumą stengiantis apsaugoti neprofesionalių laiduotojų teises ir interesus.

¹²⁸ Code de commerce (Prancūzijos prekybos kodeksas), *supra* note 84, L.313-9, L.341-1.

Prisijungimo laikas: 2014-01-05.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. 6.80 str. 1 dalis.

¹³⁰ *Consumer Code* L.313-10. Tačiau šis straipsnis yra taikomas tik vartojimo kredito atvejais. Laiduotojai, laiduojantys už profesionalių (verslo) paskolų grąžinimą, negalėjo pasinaudoti šiuo straipsniu. Taigi, klausimas, ką daryti, kai neproporcingumas tarp prisiimamų įsipareigojimų ir turto / pajamų yra akivaizdus, tačiau laiduotojas laiduoja už profesionalios (verslo) paskolos grąžinimą, liko atviras. Vienos bylos atveju (*Macron* byla) teismas nusprendė, jog pats kreditorius yra kaltas, jog sutiko sudaryti laidavimo sutartį, kai laiduotojo negalimumas įgyvendinti savo įsipareigojimus buvo akivaizdus. Kitu atveju (*Nahoum* byla) teismas pažymėjo, jog laiduotoja negali grįsti savo įsipareigojimų nevykdymo tuo, jog laidavimas buvo akivaizdžiai neproporcingas, mat ji buvo įmonės vadovo žmona, todėl įmonės situacija, pajėgumas grąžinti skolas jai turėjo būti žinomas. Visgi buvo nuspręsta, jog asmenys, laiduojantys už profesionalių (verslo) paskolų grąžinimą, nusipelnė tokios pat apsaugos kaip ir vartotojai. 2003 metais buvo priimtas įstatymas (*Dutreuil* Act), kuriame pripažįstamas proporcingumo principo taikymas ir profesionalių (verslo) paskolų atvejais. Dabar tai numatyta *Consumer Code* L.341-4 straipsnyje.

¹³¹ Barthez A-Z., Family R., Vigneron S., *supra* note 85.

Autorės nuomone, Prancūzijos teisės numatyta neprofesionalių laiduotojų apsauga remiantis proporcingumo kontrole galėtų tapti išties sektinu pavyzdžiu stengiantis užtikrinti geresnę šių asmenų teisių apsaugą ir Lietuvoje. Apskritai, tokie vartotojų teisių apsaugos aspektai kaip teisė į išsamią informaciją, silpnesnės sutarties šalies statusas galėtų palengvinti neprofesionalių laiduotojų, susidūrusių su kreditoriaus ar / ir skolininko nesąžiningumu, padėti. Žinoma, sunku įsivaizduoti, jog sudarant neprofesionalaus laidavimo sutartis būtų taikomos konkrečios, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme numatytos normos. Taigi, kalbant apie vartotojų teisių apsaugos įtaką neprofesionalaus laidavimo teisiniams santykiams, manytume, kad tam tikro realaus ryšio tarp šių teisės sričių šiuo metu išvelgti negalėtumėme, tačiau, autorės nuomone, „pasiskolinus“ pagrindinius vartotojų teisių apsaugos principus kaip tokius (nesiejant su konkrečiomis teisės normomis) būtų galima garantuoti tam tikrą neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos stabilumą ir užtikrintumą.

2.2.3. Šeimos teisė

Su neprofesionalių laidavimu dažniausiai susiduriama būtent tada, kai laiduotojas yra pagrindinio skolininko šeimos narys. Daugelio Europos valstybių teisės doktrinoje bei teismų praktikoje pripažįstama, jog neprofesionalus laidavimas, kai laiduojama už savo šeimos narį, dažnai gali reikšti tam tikrą spaudimą, pavyzdžiui, kai beviltiškoje padėtyje esančiai skolininko įmonei atitinkama paskola / kreditas bus suteikti tik tuomet, kai kreditoriaus interesai bus atitinkamai apsaugoti, pavyzdžiui, pasirašius laidavimo sutartį¹³². Tokių situacijų metu stengdamiesi padėti savo artimiesiems, asmenys dažniausiai net nesvarstydami sutinka prisiimti tam tikrus įsipareigojimus ir tik vėliau ima suvokti potencialiai žalingą tokios sutarties efektą jų turtiniams interesams. Tokiose situacijose surasti pusiausvyrą tarp kreditoriaus teisių ir šeimos interesų labai sudėtinga.

Pagrindiniam skolininkui neįvykdžius ar negalint įvykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų, laiduotojas atsiduria tokioje padėtyje, kai gali prarasti visą savo turtą, savo šeimos turtą. Be abejo, stengiantis apsaugoti tokių asmenų teises ir teisėtus interesus, valstybėje veikianti teisinė sistema privalo numatyti vienokius ar kitokius saugiklius, todėl dabar norėtumėme išanalizuoti, kokios Lietuvos šeimos teisės normos galėtų mums pasitarnauti nagrinėjant neprofesionalaus laidavimo pagrindu susiklostančius teisinius santykius.

Santuoka – juridinis faktas, sukeliantis tam tikrus teisinius padarinius¹³³. Mūsų nagrinėjamai temai aktualiausi santuokos sudarymu sukelti teisiniai padariniai - turtiniai teisiniai

¹³² Smaliukas A., Šulija G. Lithuania, *supra* note 4.

¹³³ Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009. P. 165.

padariniai tiek patiems sutuoktiniams, tiek jų santykiams su trečiaisiais asmenimis. Kadangi sudarius santuoką pradeda galioti šeimos turto institutas, sutuoktinis nebegali laisvai disponuoti savo turtu, kuris vadovaujantis teisės normomis yra priskiriamas prie šeimos turto¹³⁴. Lietuvos CK 3.84 str. 1 d. numatyta, jog šeimos turtas turi būti naudojamas tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti¹³⁵. CK 3.96 str. 1 d. nustato, jog sandoriai, sudaryti be kito sutuoktinio sutikimo ir vėliau jo nepatvirtinti, gali būti nuginkčyti pagal sutikimo nedavusio sutuoktinio ieškinį per vienerius metus nuo tos dienos, kai jis sužinojo apie tokį sandorį, jeigu įrodoma, kad kita sandorio šalis buvo nesąžininga¹³⁶. Minėto straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog sandoriai, kuriems sudaryti buvo būtinas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas arba kurie galėjo būti sudaryti tik abiejų sutuoktinių (šio kodekso 3.92 straipsnio 4 dalis), gali būti pripažinti negaliojančiais, nesvarbu, ar kita sandorio šalis yra sąžininga ar nesąžininga, išskyrus atvejus, kai vienas arba abu sutuoktiniai, sudarydami sandorį, panaudojo apgaulę arba kai jie valstybės registrus tvarkančioms ar kitoms institucijoms, ar pareigūnams suteikė neteisingų duomenų¹³⁷. Šios CK normos turėtų apsaugoti laiduotojo sutuoktinio turtinius interesus ir būtų naudingos tuomet, kai vienas sutuoktinis sudaro laidavimo sutartį be kito sutuoktinio sutikimo (laiduojama šeimos turtu). Tačiau su laidavimo teisiniais santykiais susijusios problemos dažniausiai slypi ne tame, kad asmuo laidavo be sutuoktinio sutikimo, ne kitos sandorio šalies galimo nesąžiningumo nustatyme, bet tame, kad laiduotojas pats sutinka prisiimti tam tikrus įsipareigojimus nesuprasdamas jų esmės ar suprasdamas ne visiškai bei nesuvokdamas, kokią žalą tokie veiksmai gali padaryti visai šeimai.

Šeimos teisė nenumato jokių specialių teisės normų, kurios galėtų padėti apsaugoti šeimos interesus tuomet, kai laiduotoju tampa skolininko sutuoktinis. CK 3.27 str. 1 d. numatyta, jog sutuoktiniai privalo būti vienas kitam lojalūs ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti moraliai bei materialiai ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo¹³⁸. Kartais asmenys pernelyg stengdamiesi vykdyti šias pareigas, moralinę gerovę ir vienovę pastato virš racionalaus ir adekvataus sprendimo priėmimo. Tai, kad toks asmuo, sudarydamas neprofesionalaus laidavimo sutartį, sutiko prisiimti tam tikrus įsipareigojimus verčiamas sudėtingų aplinkybių, artimų santykių su skolininku pobūdžio ar sutuoktinio moralinio spaudimo, šeimos teisės požiūriu nėra reikšminga. Tokią laidavimo sutartį tuomet galima ginčyti tik mūsų jau ankstesniuose skyriuose analizuotais pagrindais.

Taip pat norėtumėme atkreipti dėmesį, jog būtina skirti situacijas, kai sutuoktinis iš tiesų tampa savo sutuoktinio laiduotoju (su visomis iš laidavimo teisinių santykių kylančiomis

¹³⁴ *Ibid.*, P. 169.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7.

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Ten pat.

teisinėmis pasekmėmis) nuo situacijų, kai abu sutuoktiniai kartu paėmę paskolą ar kreditą tampa bendraskoliais (nėra jokių laidavimo elementų). Teismų praktikoje kvalifikuojant tarp asmenų susidariusius santykius atsižvelgiama į tikrąją šalių valią ir tikslą sudarant sutartį: „*Vertinant atsakovo – skolininko pagal kreditavimo ir kredito vartojimo sutartis – bei kasatorės ketinimus sudarant kreditavimo ir laidavimo sutartis matyti, kad iš esmės atsakovų valia buvo tokia pat, t. y. bendra – gauti kreditus, už kuriuos jie galėtų kaip sutuoktiniai bendrosios jungtinės nuosavybės teise įsigyti gyvenamąją patalpą ir ją susitvarkyti taip, kad galėtų tinkamai joje gyventi, t. y. ją pagerinti. Taigi, pasirašydami sutartinius dokumentus (tiek kreditavimo, tiek laidavimo sutartis) atsakovai išreiškė bendrą, vieną ir tą patį norą, todėl laikytina, kad jie abu bendrai vienos iš sutarties šalių pusėje (kredito gavėjo pusėje) sudarė kreditavimo ir kredito vartojimo sutartis ir tapo kredito davėjo bendraskoliais pagal iš nurodytų sutarčių atsiradusią prievolę grąžinti kreditus. Šiuo atveju neturi reikšmės tai, kad kasatorės pasirašytos sutartys pavadintos laidavimo sutartimis, nes sudarytos sutartys iš esmės atitinka kreditavimo sutartims būdingus elementus – jomis kasatorė išreiškė tikrąją valią ne laiduoti už savo sutuoktinio prievolę, bet prisiimti jo prievolę, t. y. joje dalyvauti kaip pagrindinė skolininkė bendrai su atsakovu (kitu pagrindiniu skolininku), bet ne kaip šalutinė, papildoma skolininkė pagal akcesorinę (šalutinę) laidavimo prievolę“¹³⁹.*

Taigi, egzistuoja tam tikros teisės normos, nors ir nelabai veiksmingos, tam, kad apsaugotų šeimos turtą / pajamas nuo pernelyg didelių įsipareigojimų, atsirandančių sudarius laidavimo sutartį (kai laiduotoju tampa be sutuoktinio sutikimo). Tačiau tokios normos paprastai liečia tik susituokusias poras. Nenumatyta jokios konkrečios ar ypatingos teisės apsaugos jauno amžiaus asmenims tampančiais laiduotojais už savo tėvų skolas. Jų jaunas amžius, tėvų įtaka priimant sprendimą tapti laiduotoju neturi jokios teisės reikšmės vertinat laidavimo sutarties galiojimą. Be abejo, mes nekalbame apie situacijas, kuomet galima remtis CK 1.91 straipsniu. Prancūzijoje taip pat laikomasi pozicijos, jog bus pripažįstama, kad vaiko sutikimas laiduoti buvo gautas panaudojus prievartą tik tais atvejais, kai kalbame apie fizinį smurtą ar ypač stiprų moralinį piktnaudžiavimą¹⁴⁰.

Prancūzijos šeimos teisės normos skirtingai reguliuoja situaciją laidavimo santykių kontekste, priklausomai nuo to, kokią ikivedybinę sutartį sutuoktiniai yra sudarę bei nuo to, ar pareiga įgyvendinti laidavimo sutartimi prisiimtus įsipareigojimus kyla kai asmenys tebėra susituokę, ar kai jau reikia kalbėti apie skyrybų padarytą įtaką šių asmenų teisėms ir pareigoms. Kalbant apie susituokusius asmenis, svarbu paminėti, jog jeigu asmuo sutinka tapti laiduotoju be savo sutuoktinio sutikimo, tuomet kreditorius gali reikšti pretenzijas tik į jo asmeninį turtą bei

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje „Swedbank“, AB v. P. B., D. B., Nr. 3K-7-229/2009.

¹⁴⁰ Smaliukas A., Šulija G., *supra* note 4.

pajamas¹⁴¹ (kaip ir Lietuvoje). 2003 m. *Cour de cassation* nusprendė, jog kreditorius turi teisę pasinaudoti turto sulaikymo teise kalbant apie tas laiduotojo pajamas, kurios buvo padėtos į paprastą banko sąskaitą, bet tuo atveju, kai tam tikros lėšos buvo padėtos į taupomąją sąskaitą (finansinės naudos gavimas), tuomet tai tampa investicija ir turi būti laikoma šeimos turtu¹⁴². Tuo atveju, kai vienas sutuoktinis tampa laiduotoju, o kitas tam pritaria, laikoma, kad laiduojama šeimos turtu ir pajamomis, o asmeninė sutuoktinio, kuris nėra laiduotojas, nuosavybė yra neliečiama. Kokiu būdu minėtas pritarimas turi būti duotas nustato teisės normos. Visiškai kitaip reguliuojamos situacijos, kai sutuoktiniai yra sudarę tokią ikivedybinę sutartį, pagal kurią kiekvienas sutuoktinis turi savo asmeninę nuosavybę ir jokio šeimos turto (bendros nuosavybės) nėra. Pastaruoju atveju kiekvienas iš jų gali tapti laiduotoju įsipareigodamas reikalui esant perduoti tik savo asmenines pajamas bei asmeninį turtą.

Po skyrybų laiduotojo atsakomybė išlieka nepaisant to, kada kreditorius gali pareikšti reikalavimą mokėti. Prancūzijoje šiuo atveju reguliavimas, kaip minėjome anksčiau, priklauso nuo ikivedybinės sutarties rūšies. Vienu atveju skyrybos neturi jokio poveikio laidavimo susitarimui (kai kiekvienas sutuoktinis turi asmeninę nuosavybę ir jokios bendros nuosavybės nėra). Kitu atveju kalbame apie bendrosios nuosavybės – šeimos turto padalijimą ir tris galimas situacijas, kurias lemia tai, buvo laiduota su kito sutuoktinio sutikimu ar be jo¹⁴³. 2005 m. Prancūzijos Parlamentas priėmė gana nemažai kritikos susilaukusią teisės normą, kuria buvo siekta apsaugoti išsiskyrusius asmenis, kurie laidavo už profesionalios (verslo) paskolos ar kredito gražinimą¹⁴⁴. Ši norma iš esmės kritikuojama dėl to, jog, kai kurių Prancūzijos teisininkų manymu, visiškai nepagrįstai suteikiama pernelyg didelė teisinė apsauga sutuoktiniui, kuris po skyrybų nebėra susijęs su verslu, jo valdymu ir dėl to nebegauna jokios tiesioginės paskolos / kredito naudos¹⁴⁵. Tai yra, dėl minėtų priežasčių kreditorius nebegali iš tokio asmens reikalauti atlikti iš laidavimo sutarties kylančių pareigų, nors sudarant laidavimo sutartį pastarojo interesas buvo neabejotinas. Be to, nėra aišku, kodėl buvo nuspręsta tokią apsaugą suteikti tik kalbant apie profesionalias (verslo) paskolas (ši teisės norma netaikoma laidavimo sutartims sudarytomis dėl vartojimo kredito). Taigi, teisinės abejonės ir teisinis neaiškumas šioje srityje pakankamai didelis ir keliantis nuolatines diskusijas. Manoma, jog išsiskyre asmenys gali būti pakankamai gerai

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ Kai vienas sutuoktinis laidavo be kito sutuoktinio sutikimo, tuomet kreditorius gali pareikalauti mokėti tik laidavusio asmens. Tuomet, kai buvo laiduota su kito sutuoktinio sutikimu, reikalavimas mokėti gali būti pareikštas taip pat tik laiduotojui ir jokios pretenzijos jo sutuoktiniui nėra galimos. Pretenzijos į šeimos turtą taip pat nėra galimos, kadangi jis turi būti padalytas ir tapti kiekvieno iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės dalimi. Trečia galima situacija – kai abu sutuoktiniai buvo laiduotojais. Pastaruoju atveju kreditorius gali kreiptis į bet kurį iš sutuoktinių ir reikalauti įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus visa apimtimi.

¹⁴⁴ Code Civil des Français, *supra* note 15, 1387-1 str.

Prisijungimo laikas: 2014-02-18.

¹⁴⁵ Barthez A-Z., Family R., Vigneron S., *supra* note 85.

apsaugoti nuo jų sutuoktinio ankstesnio nerūpestingo, nepakankamai gerai apgalvoto elgesio pasitelkiant kitas teises priemones¹⁴⁶. Šiuo atveju kalbama apie mūsų jau minėtą informavimo pareigą, proporcingumo reikalavimą ar taisykles, taikomas skyrybų atveju, kai yra padalijamas bendras šeimos turtas.

Pasitelkus šeimos teisės normas ypatinga apsauga laiduotojams yra numatyta Belgijoje - teismas visus susitarimus, keliančius grėsmę šeimos interesams, gali pripažinti negaliojančiais (šeimos finansinė padėtis privalo būti beviltiška)¹⁴⁷. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Vokietijos šeimos teisė nenumato jokių specialių teisės normų, kurios turėtų suteikti papildomą apsaugą neprofesionaliems laiduotojams. Laidavimo sutarties galiojimas nepriklauso nei nuo sutuoktinio sutikimo nei nuo separacijos ar skyrybų.

2.2.4. Bankroto teisė

Civilinės apyvartos dalyviai, veikdami verslo srityje, nuolatos susiduria su tam tikra rizika. Pasikeitusi situacija rinkoje, neprognozuojami kainų šuoliai, netinkami verslo spendimai, blogas įmonės valdymas gali priversti prie tokios padėties, kai verslo subjektui vykdyti savo prisiimtus įsipareigojimus tampa tiesiog neįmanoma. Tuomet imame kalbėti apie bankrotą. Tinkamas bankroto teisinių santykių reguliavimas yra be galo svarbus visai valstybės ekonomikai, todėl valstybė reguliuodama šiuos santykius, t.y. apibrėždama subjektų, galinčių bankrutuoti, ratą, įtvirtindama sąlygas nemokumui konstatuoti bei aptardama nemokumo teisinius padarinius¹⁴⁸, privalo elgtis labai protingai ir adekvačiai.

Lietuvoje bankrotas paprastai yra apibrėžiamas kaip nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka¹⁴⁹. Tačiau 2013 m. kovo 1 dieną Lietuvoje įsigaliojo Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (toliau – FABI). Šio įstatymo paskirtis - sudaryti sąlygas atkurti sąžiningų fizinio asmens, ūkininko ir kito fizinio asmens, kuris verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (toliau – fizinis asmuo), mokumą užtikrinant kreditorių reikalavimų tenkinimą šio įstatymo nustatyta tvarka siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros¹⁵⁰. Nors minėtas įstatymas susilaukė nemažai griežtos kritikos dėl teisinio netobulumo ir galimybe bankrutuoti iki šiol pasinaudojo tik nedidelis skaičius asmenų, visgi pripažįstama, jog tokio teisės akto priėmimas reikšmingas

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2.

¹⁴⁸ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė / R. Norkus. Pirmoji knyga. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 15.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 57-2823.

žingsnis stengiantis sudaryti sąlygas sąžiningiems, bet didelių finansinių problemų turintiems asmenims atkurti savo mokumą. Atsižvelgiant į analizuojamą temą, būtent fizinių asmenų bankroto ypatumai mums yra aktualūs.

Teismų praktikoje pripažįstamas glaudus bankroto ryšys su viešuoju interesu: „*įvertinus įmonių bankroto instituto esmę, tikslus bei paskirtį, galima spręsti, jog bankroto procese siekiama apsaugoti ne tik finansinių įsipareigojimų nevykdančios įmonės kreditorių, bet ir pačios bankrutuojančios įmonės interesus. Tai lemia neabejotiną viešojo intereso egzistavimą šios kategorijos bylose*“¹⁵¹. Toje pačioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, jog bankroto teisės institutas yra vienas iš rinkos ekonomikos įrankių, kurių pagalba siekiama užtikrinti ekonomikos gyvybingumą bei pašalinti iš apyvartos nemokius subjektus¹⁵². Taigi, valstybės bankroto teisinio reguliavimo ypatumai yra reikšmingi visai visuomenei, darantys įtaką įvairiems socialiniams ir ekonominiams rodikliams.

Norėdami suprasti, kokią įtaką laidavimo teisiniams santykiams gali turėti prasidėjęs bankroto procesas, pirmiausia trumpai apžvelgsime bankrotui keliamus tikslus. Teisės doktrinoje yra skiriamos net trys bankroto tikslų grupės: bankroto teisinių santykių subjektų tikslai; bankroto proceso tikslai; bankroto teisės tikslai¹⁵³. Visuotinai pripažįstama, jog pagrindinis kreditoriaus tikslas tokio proceso metu – atgauti skolą. Skolininkas paprastai tokiu atveju siekia normalizuoti savo finansinę situaciją, t.y. išspręsti problemas, susijusias su nevykdomais įsipareigojimais, vėl atkurti savo mokumą, o kartais ir toliau vykdyti tam tikrą veiklą. Nors paprastai neabejojama, kad pagrindinis bankroto procesui keliamas tikslas yra patenkinti kreditorių reikalavimus, visgi skolininko teisių apsauga taip pat laikoma vienu iš svarbiausių bankroto proceso principų: *Nors pagal bankroto procedūrų teisinio reglamentavimo prasmę iškėlus įmonės bankroto bylą prioritetas teikiamas kreditorių finansiniams reikalavimams patenkinti, tačiau ir tokiu atveju turi būti racionaliai vadovaujamas kreditoriaus ir skolininko pareigų ir interesų pusiausvyros principu. Neneigiant kreditoriaus prioritetinių teisių bankroto procedūrose, kreditoriaus interesas negali neproporcingai dominuoti ar net lemti situaciją, kai neatsižvelgiama į kitų su įmonės bankroto procedūromis susijusių ir teisėtą interesą turinčių asmenų teises ir teisėtus interesus*¹⁵⁴. Bankroto teisės tikslas – reglamentuoti teisinius santykius, kai skolininkas nesugeba įvykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų, sukurti nemokių ūkio subjektų pasitraukimo iš ekonominės veiklos arba jų mokumo atkūrimo mechanizmą, bei užtikrinti

¹⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Corporate Property Holding“ v. UAB „Medicinos sistema“, Nr. 2-316/2007.

¹⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Corporate Property Holding“ v. UAB „Medicinos sistema“, Nr. 2-316/2007.

¹⁵³ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt., *supra* note 148, P. 29.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008.

kreditorių interesų apsaugą nepažeidžiant skolininko interesų¹⁵⁵. Nors minėtose bylose buvo kalbama apie situaciją kai bankrutuoja įmonė, tačiau ir fizinių asmenų bankroto atveju kalbame iš esmės apie tuos pačius tikslus bei principus.

Neprofesionalaus laidavimo atveju pakankamai sunku užtikrinti susiinteresuotų asmenų interesų pusiausvyrą, tačiau atsiradus būtinybei skelbti bankrotą ir pradėti vykdyti visas reikiamas procedūras, situacija tampa dar sudėtingesnė. Kai nemokiu yra pripažįstamas skolininkas, kreditorius gali kreiptis į laiduotoją ir pareikalauti įvykdyti tai, ką pagal pagrindinę sutartį privalo įvykdyti pagrindinis skolininkas. Atsiskaitęs su kreditoriumi laiduotojas atsistoja į skolininko kreditorių eilę ir perima visas kreditoriaus teises ir pareigas bei susiduria su realia galimybe nebeatgauti visos ar dalies kreditoriui sumokėtos sumos. Jeigu skolininko įsiskolinimas yra ypač didelis, tuomet praktiškai jau turime kalbėti ne apie tam tikrą galimybę, o apie realų faktą. Jeigu skolininkas – fizinis asmuo, Fizinių asmenų bankroto įstatymas numato, jog fizinio asmens kreditorių reikalavimų tenkinimo ir mokumo plano trukmė negali būti ilgesnė nei 5 metai¹⁵⁶, taigi, kai įsiskolinimas didelis, praėjus tiems 5 metams dalis skolų bus nurašyta, skolininko mokumas atkurtas ir neprofesionalus laiduotojas (sudaręs laidavimo sutartį veikiamas tam tikrų, mūsų jau ankstesniuose skyriuose nagrinėtų ypatingų veiksnių) niekada nebegalės regreso tvarka išsireikalauti iš skolininko to, kas buvo sumokėta kreditoriui. Taigi, atrodo, jog bankroto teisės normos jokios papildomos apsaugos neprofesionalių laiduotojų teisėms nesuteikia. Tačiau negalime pamiršti to, jog laiduotojai turi tokią pačią galimybę bankrutuoti kaip ir skolininkai. Pripažinus neprofesionalų laiduotoją nemokiu, gali būti pradėtas bankroto procesas. Tokią galimybę, vargu, ar būtų galima pavadinti papildomu laiduotojų teisių apsaugos užtikrinimo saugikliu, bet jeigu skola didelė, bent jau dalis jos gali būti nurašyta. Nepaisant to, manytumėme, jog Lietuvos bankroto teisės normos dėl tam tikrų savo ypatumų (palyginti ilgas fizinio asmens bankrutavimo periodas, didelės administravimo išlaidos) negali suteikti tokios apsaugos neprofesionaliems laiduotojams, kokios jiems reikėtų. Ilgas ir sudėtingas, pakankamai brangus bankroto procesas, vargu, ar gali palengvinti tokių asmenų padėtį.

Norėtumėme taip pat pastebėti, jog atsiradusi fizinių asmenų bankroto galimybė, mūsų manymu, turėjo didesnę įtaką kreditorių interesams nei skolininkų. Bankrutavus pagrindiniam skolininkui ir laiduotojui, kreditorius nebegali reikalauti įvykdyti tai, ką įsipareigojo padaryti skolininkas pagrindine sutartimi (kai praėjus numatytam terminui dalis skolos, kurios bankrutavę asmenys nebegali padengti, yra nurašoma). Apskritai, ėmus kalbėti apie poreikį Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, suteikti fiziniams asmenims galimybę atsikratyti finansinės naštos, vėliau jau konkrečiai analizuojant būsimo įstatymo projektą, o dabar jau turint galiojantį Fizinių

¹⁵⁵ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt., *supra* note 148, P. 35.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 57-2823. 7 str. 5 d.

asmenų įstatymą, bankai ir kitos kredito įstaigos vis dar nuogaštuoja dėl galimo asmenų piktnaudžiavimo teise į bankrotą. Kadangi įstatymas taikomas neatsižvelgiant į fizinio asmens skolinių įsipareigojimų atsiradimo laiką¹⁵⁷, bijota, jog asmenys iki ekonominės krizės pradžios prisiėmę paskolų ar kreditų, o dabar nebegalintys vykdyti prisiimtų įsipareigojimų, suskubs pradėti bankroto procedūras ir tai ypač neigiamai paveiks būtent kreditorių finansinę padėtį. Visgi, didelio bankrotų bumo įsigaliojęs FABI nesukėlė, greičiausiai dėl tam tikrų teisinių spragų, teisinio neaiškumo ir be abejo, dėl savo brangumo. Tikriausiai tik po kelerių metų galėsime matyti, kaip šis įstatymas realiai funkcionuoja, kaip įgyvendinamas praktikoje, kokios taikymo taisyklės bus suformuluotos teismų praktikos. Neabejojama tik dėl to, kad vienareikšmiškai įvertinti fizinių asmenų bankroto sukeltus padarinius iš tiesų labai sudėtinga. Viena vertus, sunkioje finansinėje padėtyje atsidūrusiems asmenims suteikiama galimybė viską pradėti iš naujo, tačiau žvelgiant iš kreditorių pusės, kyla ganėtinai dviprasmiškos mintys – susiduriame su realia situacija, kai skolininko įsipareigojimai taip ir nebus niekada įvykdyti. Didžiausią nerimą bankams ir kitoms kredito įstaigoms kelia atvejai, kuomet norą bankrutuoti išreiškia abu sutuoktiniai (pavyzdžiui, pagrindinis skolininkas – vyras, o jo žmona – neprofesionali laiduotoja).

Kalbant apie juridinių asmenų bankrotą, norime tik atkreipti dėmesį į vieną, kreditoriui ypač svarbų, momentą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija 2011 m. gruodžio 29 d. nutarime pasisakė, jog *jei užbaigus bankroto bylą skolininkas likviduojamas ir išregistruojamas iš juridinių asmenų registro, tai pagrindinio skolininko prievolė yra laikoma pasibaigusia ir tuo pačiu metu paprastai baigiasi laidavimas*¹⁵⁸. Šiame nutarime pavartotas žodis „paprastai“ sukėlė didžiulę audrą teisės pasaulyje. Netikrumą ir teisinės dvejones panaikino pats Aukščiausiasis Teismas vėlesnėje savo praktikoje suformuluodamas taisyklę, jog, *kai bankrutuojant skolininkui, reikalavimas laiduotojui pareiškiamas atskiroje byloje iki pagrindinio skolininko likvidavimo, nors tokios bylos nagrinėjimo eigoje vėliau skolininkas ir likviduojamas, laidavimas nepasibaigia, nes kreditorius kreipėsi į teismą, siekdamas savo teisių ir teisėtų interesų gynybos, kai pagrindinio skolininko prievolė dar nebuvo pasibaigusi*¹⁵⁹. Taigi, jei kreditorius delsia atskiroje byloje pareikšti reikalavimą laiduotojui, jis rizikuoja savo finansinių interesų gerove, o įsigaliojęs Fizinių asmenų

¹⁵⁷ Ten pat. 1 str. 7 d.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. gruodžio 29 d. nutarimas civilinėje byloje *AB DNB bankas v. A. J. ir S. J.*, Nr. 3K-P-537/2011.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje *SEB bankas v. E. R. ir L. R.*, Nr. 3K-3-285/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. V. G.*, Nr. 3K-3-33/2013.

bankroto įstatymas reiškia, jog ta rizika tik išauga, kadangi atsiranda potenciali galimybė susidurti dar ir su fizinio asmens (laiduotojo) bankroto procedūromis.

Prancūzijoje taip pat egzistuoja skirtingos taisyklės, reglamentuojančios fizinių asmenų (vartotojų) ir vadinamąjį komercinį bankrotą. Tiesa, fiziniai asmenys yra vadinami ne bankrutavusiais, o pernelyg daug įsiskolinusiais. Pripažįstama, jog minėtos taisyklės nėra palankios laiduotojams, kadangi laidavimo sutarties pagrindinis tikslas yra apsaugoti ne laiduotojo, o būtent kreditoriaus teises ir teisėtus interesus¹⁶⁰. Kreditorius teisėtai tikisi, jog pagrindiniam skolininkui negalint įvykdyti tam tikrų įsipareigojimų, juos įvykdys laiduotojas. Vartotojas yra laikomas pernelyg daug įsiskolinusiu, kai jis negali grąžinti neprofesionalių / ne verslo paskolų¹⁶¹. Speciali komisija (*commission de surendettement*) patvirtina faktą, jog asmuo yra pernelyg daug įsiskolinęs, kai jis turi daugiau skolų nei gauna pajamų ar turi turto. Vėlesnė šio proceso eiga numatyta mūsų jau minėtame *Consumer Code*. Norėtumėme pažymėti, jog pagrindine problema, susijusia su bankroto proceso įtaka laidavimo sutarties pasekmėmis, Prancūzijoje yra laikoma tai, jog tų pasekmių praktiškai nėra. Laiduotojas negauna jokios naudos iš to, kad pirmosios proceso stadijos metu pagrindinis skolininkas su kreditoriumi susitarė, pavyzdžiui, dėl mokėjimo atidėjimo ar dalies skolos panaikinimo (parengiamas tam tikras planas). Tokia pozicija padeda užtikrinti kreditoriaus interesų apsaugą, tačiau laiduotojo ir skolininko – bankrutuojančio asmens interesų nepaisoma. Pastarojo įsiskolinimas laikomas nepakitusiu, kai laiduotojas sumokėjęs kreditoriui, perima visas jo teises (laiduotojas gali reikalauti iš skolininko grąžinti visą sumą, kurią jis sumokėjo kreditoriui). Manoma, jog įgyvendinti bankrotui keliamus tikslus, galbūt padėtų laiduotojo įtraukimas į minėto plano sudarymą, tokiu būdu užtikrinant, kad laiduotojas negalės pareikšti visos apimties reikalavimo pagrindiniam skolininkui¹⁶². Dar viena galimybė – kreditoriaus įsipareigojimas nereikalauti tuoj pat iš laiduotojo vykdyti laidavimo sutarties pagrindu atsiradusių įsipareigojimų. Kai pagrindinis skolininkas - bankrutuojanti įmonė, taikomos labai panašios taisyklės kaip ir Lietuvoje.

Vokietijoje Bankroto įstatymas taip pat reglamentuoja vartotojų, susidūrusių su nemokumu, procedūras. Jeigu kreditorius sutinka - sudaromas skolos mokėjimo planas, jeigu ne – vartotojas gali prašyti inicijuoti bankroto procedūrą. Pastaruoju atveju vartotojas privalo stengtis daryti viską, kad būtų patenkinti kreditoriaus interesai, tačiau praėjus šešeriems metams jis yra visiškai atleidžiamas nuo likusių įsipareigojimų kreditoriui. Vokietijos vartotojų bankroto teisės ypatumas, susijęs su laidavimo teisiniais santykiais, tas, kad šiuo atveju yra netaikomas

¹⁶⁰ Smaliukas A., Šulija G., *supra* note 4.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*

akcesoriškumo principas, t.y. skolininko atleidimas nuo jo turimų įsipareigojimų neturi jokios reikšmės laiduotojo įsipareigojimams kreditoriui¹⁶³.

¹⁶³ Gesetz zur Vereinfachung des Insolvenzverfahrens of 13 April 2007, *Bundesgesetzblatt (BGBl)* 2007 I, 509. 2 para. 301 str.

3. NEPROFESIONALAUS LAIDAVIMO TENDENCIJOS ATEITYJE, GALIMYBĖS TOBULINTI TEISINĮ REGULIAVIMĄ

Surasti valstybę, kurioje teisinis reguliavimas, susijęs su neprofesionalių laiduotojų teisių apsauga, būtų pavyzdinis, labai sudėtinga. Vienose šalyse tas reguliavimas jau pakankamai formalizuotas, pagrįstas konkrečiomis teisės normomis, kitose vis dar gajūs tik teoriniai pasvarstymai, ar apskritai būtinas didesnis dėmesys šiai sričiai (laiduotojo teisių apsaugos efektyvumas be abejo priklauso ir nuo laidavimo santykių paplitimo valstybėje). Mūsų nuomone, atsakymą į pastarąjį klausimą jau suradome – būtinas. Neprofesionalūs laiduotojai, kaip silpnesnioji laidavimo sutarties šalis, privalo būti saugomi specialiomis teisės normomis. Kiek jos bus specialios, priklauso nuo kiekvienos valstybės įstatymų leidžiamosios valdžios išmonės. Galbūt vienu atveju pakanka tik šiek tiek pakoreguoti jau esamą teisinį reguliavimą, pavyzdžiui, tam tikras vartotojų teisių apsaugos ar šeimos teisės normas, o kitu – jau reikalingas visiškai naujas požiūris į šią problemą, reikalingi nauji įstatyminiai ar poįstatyminiai teisės aktai.

Žvelgiant į bendrą situaciją Europoje galime tik pritarti įvairių valstybių teisininkams, jog nepaisant tam tikrų skirtumų, dabartinė situacija tokia, kad neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos lygis vis dar yra nepakankamas¹⁶⁴. Pagrindiniai laidavimo ypatumai – akcesoriškumas ir solidariosios atsakomybės principas – padeda užtikrinti tam tikras laiduotojo teises, tačiau negali visiškai patenkinti būtiniosios apsaugos poreikio.

Reikalavimas sudaryti laidavimo sutartį raštu taip pat negali būti laikomas pakankama neprofesionalaus laiduotojo teisių apsaugos priemone. Šiandien daugelis sandorių yra sudaromi raštu, todėl šiuo atveju toks reikalavimas nesukelia jokio specifinio poveikio. Tačiau tada, kai susiduriame su reikalavimu ranka įrašyti į laidavimo sutartį konkretų tekstą, jau galime kalbėti apie ypatingą teisinę apsaugą, skirtą užtikrinti didesnę tikimybę, jog neprofesionalus laiduotojas, sudarydamas šią sutartį, elgiasi atidžiai ir rūpestingai bei supranta savo prisiimamų įsipareigojimų apimtį bei reikšmę. Toks formalus reikalavimas galėtų padėti išvengti situacijų, kai asmenys net neskaitę pasirašo viską, kas jiems yra liepiama. Žinoma, tai neišspręs visų šios srities problemų, bet autorės nuomone, galėtų garantuoti bent jau didesnę dėmesį sudaromos sutarties atžvilgiu. Tokį reikalavimą, kaip jau minėjome anksčiau, numato Prancūzijos teisės normos¹⁶⁵.

Kalbant apie Prancūziją, turime pažymėti, kad nors ir yra pabrėžiama, jog proporcingumo tarp prisiimamų įsipareigojimų ir turimo turto / pajamų kontrolė yra geriausia

¹⁶⁴ Colombi Ciacchi A., Weatherill S., *supra* note 3.

¹⁶⁵ *Consumer Code*. L. 313-7 straipsnis.

priemonė apsaugoti neprofesionalių laiduotojų teises ir teisėtus interesus, manoma, kad problemų kelia nepakankamas ryšys tarp įvairių teisės šakų bei skirtingų teisės aktų¹⁶⁶. Pakankamas, palyginus su kitomis Europos valstybėmis netgi aukštas apsaugos lygis, visgi neišsprendė visų problemų, visų nesutarimų, kylančių susidūrus su neprofesionalių laidavimu. Kartais netgi abejojama, ar toks pakankamai griežtas reguliavimas nekenkia pačiai Prancūzijos ekonomikai. Žinoma, vargu ar galėtumėme teigti, jog neprofesionalaus laidavimo reguliavimas šioje valstybėje yra tobulas, visgi, autorės nuomone, tikrai turėtumėme ko iš jo pasimokyti, pradedant pelnyto dėmesio skyrimu šiai problemai.

Tuo tarpu pasakyti, kokia teisinė priemonė galėtų būti laikoma efektyviausia, pavyzdžiui, Vokietijoje, negalėtume. Pripažįstama, jog dabartinis neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos lygis šioje valstybėje taip pat yra nepakankamas¹⁶⁷. Nepaisant to, laidavimas, kaip prievolių užtikrinimo būdas, šioje šalyje yra labai paplitęs. Taip yra dėl dviejų priežasčių: pirmiausia, toks interesų apsaugos būdas kreditoriui yra pigesnis nei, pavyzdžiui, hipoteka (dideli registracijos mokesčiai); antra, Vokietijos privatinė teisė palyginus tik neseniai atkreipė dėmesį į asmenų nemokumo problemą, 1997 metais įteisindama galimybę viską pradėti nuo pradžių (pradėjo veikti bankroto procesą reglamentuojančios teisės normos (*Insolvenzverordnung*))¹⁶⁸. Manoma, jog neprofesionalių laiduotojų interesų apsaugos situaciją galėtų pagerinti, pavyzdžiui, mūsų minėto Vokietijos civilinio kodekso 138¹⁶⁹ straipsnio taikymo patobulinimas (pavyzdžiui, yra siūloma šį straipsnį interpretuoti atsakingo skolinimo principų šviesoje, taip sumažinant atvejų, kuomet neturint jokio nepriklausomo ekonominio intereso prisiimami neprotingi įsipareigojimai¹⁷⁰), dažnesnis *culpa in contrahendo*¹⁷¹ doktrinos naudojimas bei išplėtimas tam tikrų kreditoriaus (mūsų analizuojamu atveju – banko ar kitos kredito įstaigos) pareigų (pavyzdžiui, tokių pareigų kaip visos informacijos atskleidimo, pareigos įspėti laiduotoją dėl prisiimamų įsipareigojimų reikšmės ir pan.)¹⁷².

Vartotojų teisės vaidmuo nagrinėjamų santykių kontekste kol kas ganėtinai dviprasmiškas, tačiau dėl tam tikrų sąsajų neabejojama. Neprofesionalūs laiduotojai kaip ir vartotojai pripažįstami silpnesniąja sutarties šalimi, tačiau valstybių praktika sprendžiant klausimą, ar jiems turi būti taikomos vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančios normos, skirtinga. Nors atrodo akivaizdu, jog laidavimo sutarties sudarymu jokių vartojimo tikslų

¹⁶⁶ Barthez A-Z., Family R., Vigneron S., *supra* note 85.

¹⁶⁷ Rott P., *supra* note 31.

¹⁶⁸ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2.

¹⁶⁹ *The immorality clause*.

¹⁷⁰ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2, P. 385.

¹⁷¹ Netinkamo šalių elgesio derybose.

¹⁷² Rott P., *supra* note 31.

nesiekama, visgi yra valstybių, tokių kaip Prancūzija, Belgija¹⁷³, kurios nusprendė, jog yra būtina vartotojams teikiamą teisinę apsaugą išplėsti ir neprofesionaliems laiduotojams. O labai plati Norvegijos „vartotojo“ sąvoka lėmė tai, jog šioje šalyje vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugos taisyklės tam tikra apimtimi yra taikomos net profesionalams, laiduojantiems už savo įmonės skolas¹⁷⁴.

Anglijoje laidavimo sutarties sudarymo aplinkybės yra labiau specializuotos nei kitose Europos valstybėse. Čia neprofesionalaus laidavimo sutartis dažniausiai yra sudaroma tada, kai žmona laiduoja už savo sutuoktinio verslo paskolą pasinaudodama hipotekos institutu (įkeičiama jos šeimos namų dalis). Nors neprofesionalūs laiduotojai kaip ir Lietuvoje savo teises paprastai gina pasitelkdami tokias bendrąsias sandorių negaliojimo doktrinas kaip apgaulė, prievarta, klaidinimas, pasinaudojimas turima įtaka ar nelygiavertė derybinė galia, Anglijos teismų praktikoje suformuluota taisyklė, galinti jiems užtikrinti geresnę teisėtų interesų apsaugą: jeigu bankas žino, kad teisininkas / teisės konsultantas davė netinkamą patarimą sutuoktinei ar žino aplinkybes, iš kurių aišku, jog jai nebuvo suteiktas tinkamas patarimas, bankas prisiima visą su tuo susijusią riziką¹⁷⁵.

Savarankiško ekonominio intereso neturėjimas, mūsų nuomone, yra labai svarbus veiksnys, galintis padėti nustatyti, ar sudarant laidavimo sutartį skolininkas ar kreditorius nepasinaudojo tam tikromis aplinkybėmis, dėl kurių laiduotojas neturėjo kitos išeities kaip tik sudaryti minėtą susitarimą. Lietuvoje sudarant laidavimo sutartis visiškai nekreipiamas dėmesys į šį kriterijų. Mes nenorime pasakyti, kad turėtų būti sudaromos tik tokios sutartys, kurios ekonomiškai naudingos laiduotojui. Be abejo, ne. Tačiau išsamesnė neprofesionalaus laiduotojo motyvų, interesų, finansinės situacijos analizė leistų apsaugoti ne tik laiduotojus nuo pernelyg didelių finansinių įsipareigojimų prisiėmimo, bet ir pačius kreditorius nuo ilgo skolos išieškojimo proceso bei galimybės apskritai jos neatgauti. Konstatavimas, jog laiduotojas neturi jokie savarankiško ekonominio intereso sudaryti sutartį, skatintų toliau analizuoti esamą situaciją, vertinti kitus kriterijus, galinčius padėti nustatyti, ar sutartis yra bei bus sudaroma laikantis visų teisės principų bei teisės normų reikalavimų. Pavyzdžiui, Belgijos teisinėje sistemoje veikia teisės normos, suteikiančios teismui teisę atleisti neprofesionalius laiduotojus nuo jų įsipareigojimų, kai tie įsipareigojimai buvo ir yra neproporcingi jų finansiniam pajėgumui ir jie neturi savarankiško ekonominio intereso. Belgijos Konstitucinis teismas yra konstatavęs, jog, kai pagrindinis skolininkas gali būti atleidžiamas nuo savo įsipareigojimų kreditoriui, laiduotojas, kuris neturi savarankiško ekonominio intereso laidavimo sutartyje, taip pat turi turėti

¹⁷³ Belgijos vartojimo kredito įstatymas (*Belgian Consumer Credit Act*) nustato tam tikras taisykles, kurios yra taikomos ir laidavimo sutarties sudarymo atvejais: numatoma skirti kreditoriui baudą, jeigu jis pažeis pareigą informuoti laiduotoją, numatoma pareiga apriboti potencialią laiduotojo įsipareigojimų apimtį ir t.t.

¹⁷⁴ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2, P. 391.

¹⁷⁵ *Royal Banko of Scotland v Etridge* (No. 2) [2002] 2 AC 773.

tokią galimybę, priešingu atveju būtų pažeidžiami tokie konstituciniai principai kaip lygiateisiškumo ir nediskriminavimo (kalbama apie „naujos pradžios“ galimybę - bankroto institutą)¹⁷⁶.

Baigiant neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos analizę norėtumėme atkreipti dėmesį į tai, jog tam tikrus apsaugos mechanizmus galime rasti ne tik analizuodami atskirų Europos valstybių teisinį reguliavimą, bet ir pažvelgę, pavyzdžiui, į Europos sutarčių teisės principus (PECL). PECL 4:109 straipsnis yra taikomas įvairių rūšių sutartims. Šiuo straipsniu yra siekiama apsaugoti silpnesnes šalis nuo nesąžiningų sutarčių sudarymo. Laidavimo teisiniams santykiams minėtame straipsnyje įtvirtintos nuostatos gali būti taikomos, kai kreditorius nesąžiningai pasinaudoja tam tikru laiduotojo silpnumu, pavyzdžiui, ekonominiais sunkumais, laiduotojo ir skolininko asmeniniais santykiais, pagrįstais pasitikėjimu ir priklausomybe ar tokiais laiduotojo asmeninėmis savybėmis kaip neapdairumas, neišmanymas, nepatyrimas bei derėjimosi įgūdžių stoka. Europos civilinio kodekso studijų grupė (*Study Group on a European Civil Code* (toliau - SGECC)) taip pat yra parengusi taisykles, kurios numato tam tikrą apsaugą visiems vartotojams, netgi laiduojantiems už kredito, skirto verslui, gavimą. SGECC suteikiama apsauga daugiau yra procesinio pobūdžio (kreditoriaus pareiga tinkamai informuoti laiduotoją apie sudaroma sutartimi prisiimamą riziką; jeigu kreditorius žino ar turi žinoti apie tai, kad laiduotojo sutikimas sudaryti šią sutartį nėra laisvos valios išraiška, jis privalo užtikrinti, jog laiduotojas gaus nepriklausomą patarimą), kai tuo tarpu PECL straipsnis (4:109) numato materialinio pobūdžio normų suteikiamą apsaugą. Manoma, jog PECL ir SGECC taisyklių kombinacija galėtų garantuoti aukšto lygio ir efektyvią neprofesionalių laiduotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą¹⁷⁷. Kol kas šios taisyklės daugiau tik vadovėlinės, bet galbūt ateityje jos jau funkcionuos lygiai taip pat, kaip šiandien veikia kiekvienos atskiros Europos valstybės teisės normos.

Taigi, autorės nuomone, tolimesnė neprofesionalaus laidavimo teisinių santykių kryptis priklausys nuo ekonominės situacijos ir valstybės požiūrio į šiuos santykius. Teisinis reguliavimas tiesiogiai nulems šio prievolių užtikrinimo būdo naudingumą ir paplitimą šalyje. Būtent čia ir slypi pagrindinė problema – kaip surasti tinkamą balansą tarp neprofesionalaus laiduotojo ir kreditoriaus interesų? Jeigu įstatymų leidžiamoji valdžia nuspręstų imtis tam tikrų neadekvačių, pernelyg laiduotojo teises saugančių priemonių, rezultatas galėtų būti ne toks, kokio tikimasi. Kreditoriai, pajutę grėsmę, kad jų interesai sudarant laidavimo sutartį yra nepakankamai užtikrinami, gali tiesiog imti dažniau naudotis kitais prievolių užtikrinimo būdais. Dar blogesnė griežto valstybės reguliavimo pasekmė galėtų būti verslo finansavimo sumažėjimas

¹⁷⁶ Colombi Ciacchi A., *supra* note 2, P. 387.

¹⁷⁷ *Ibid.*, P. 393.

(paskolų / kreditų nebesuteikimas asmenims, turintiems bent menkiausią riziką, kad gali pablogėti jų finansinė situacija), kas paveiktų visą šalies ekonomiką. Nieko nedaryti šių laiduotojų teisių apsaugos srityje taip pat negalima. Būtina pasistengti užkirsti kelią neprotingų, nesąžiningų, kartais tragiškas finansines pasekmes sukeliančių sutarčių sudarymui.

Tad kaip galėtų būti tobulinamas Lietuvos teisinis reguliavimas? CK 6.77 str. 6 dalis nustato, jog ginčus dėl to, ar pakanka laiduotojo turto ir ar prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas adekvatus, sprendžia teismas¹⁷⁸. Bet ginčai paprastai kyla jau po sutarties sudarymo, kai laiduotojas negalėdamas ar nenorėdamas vykdyti savo įsipareigojimų kreditoriui ima ginčyti laidavimo sutarties galiojimą. Autorės nuomone, neprofesionalių laiduotojų interesai būtų efektyviau saugomi, jeigu tam tikrų teisinių priemonių būtų imtasi jau prieš sutarties sudarymą. Bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai bei sutarčių teisės nuostatos nenumato jokios specialios apsaugos, kurios poreikį lemia šių sutarčių sudarymo aplinkybės. Šeimos teisės, bankroto teisės, vartotojų teisių apsaugos normų įtaką laidavimo teisiniams santykiams jau analizavome. Šiandien nė viena iš šių teisės šakų negali pasiūlyti efektyvių priemonių siekiant apsaugoti Lietuvos neprofesionalių laiduotojų teises. Fizinį asmenų bankroto teisinis reguliavimas apskritai dar yra neaiškus ir keliantis daug diskusijų bei teisinių abejonių. Mūsų nuomone, pirmiausia būtina sulaukti atitinkamo teisės teoretikų ir praktikų dėmesio, o tuomet, remiantis kitų Europos valstybių patirtimi, galiojančiu teisiniu reguliavimu, galima pradėti ieškoti šios problemos sprendimo variantų. Veiksmingiausia teisinė apsauga galbūt būtų tuomet, kai kreditoriui, mūsų tyrimo atveju paskolas, kreditus suteikiančioms institucijoms, būtų nustatomos tam tikros pareigos ir tokios veiklos vykdymo taisyklės. Pareiga tinkamai informuoti neprofesionalų laiduotoją apie sudaroma sutartimi prisiimamos rizikos apimtį; pareiga garantuoti, jog laiduotojas žino tikrąją skolininko finansinę padėtį; pareiga suteikti visą kreditoriui žinomą ir laiduotojui būtiną žinoti informaciją; tam tikrų konkrečių taisyklių, kurios padėtų kreditoriui įvertinti, ar laiduotojas turi savarankišką ekonominį interesą sudaryti šią sutartį bei nustatyti, ar laiduotojo prisiimami įsipareigojimai yra proporcingi jo gaunamom pajamom ir turimam turtui – visa tai padėtų užtikrinti sąžiningos, racionaliais sprendimais pagrįstos sutarties sudarymą. Manytume, kad šiuo metu Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas lemia tą, jog minėtas pareigas kreditoriui patogiau būtų nustatyti arba papildant laidavimo santykius reglamentuojantį Civilinio kodekso skyrių nauju straipsniu (nustatyti, kas yra neprofesionalus laidavimas, apibrėžti ratą asmenų, galinčių patekti į neprofesionalių laiduotojų kategoriją, nustatyti, kokių reikalavimų turi būti laikomasi sudarant šią sutartį bei paskirstyti asmenims tenkančią riziką, jei kuris iš neprofesionalaus laidavimo santykių dalyvių nesilaiko jam numatytų pareigų), arba Lietuvos bankui priimant atitinkamą nutarimą (panašų į

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 7, 6.77 str. 6 d.

Atsakingojo skolinimosi nuostatus, tik pritaikytus neprofesionalaus laidavimo institutui). Jeigu kreditoriui kiltų įtarimas, jog laiduotojas sutinka priimti šiuos įsipareigojimus veikiamas pagrindinio skolininko per didelės įtakos ar konkrečių jo veiksmų bei jau sutarties sudarymo dieną būtų akivaizdu, jog jis negalės įvykdyti savo įsipareigojimų arba tie įsipareigojimai finansiniu, socialiniu požiūriu pražūtingi, kreditorius turėtų atsisakyti priimti tokio asmens laidavimą. Stengiantis užtikrinti, jok kreditorius laikysis visų šių įsipareigojimų, galėtų būti numatytos tam tikros administracinės sankcijos pažeidimo atveju. Bet jos turėtų būti protingos bei pakankamai efektyvios, priešingu atveju, jų laikymasis būtų priklausomas tik nuo kreditoriaus geros valios. Atsižvelgus į tai, kad kreditoriai dažnai bet kokiomis priemonėmis stengiasi apsaugoti tik savo interesus, vargu ar tokios taisyklės būtų labai džiugiai sutiktos praktikoje. Nepriklausomo teisininko patarimas šioje situacijoje galėtų būti puiki išeitis – laiduotojas suvoktų tikrąją situaciją, o kreditoriui kilus ginčui nereikėtų vargti įrodinėjant, jog jis laikėsi visų įstatymo jam numatytų pareigų ir padarė viską, kad neprofesionalus laiduotojas veiktų visiškai laivai ir žinodamas, ką tokia sutartis ateityje gali reikšti jam, jo šeimai. Neprofesionalaus laidavimo sutarčių sudarymo išsamesnis sureguliuojimas stabilizuotą situaciją rinkoje ir padėtų išvengti vis dažniau kylančių ginčų. Žinoma, pražūtingas būtų ir pernelyg griežtų taisyklių nustatymas, nes, kaip jau minėjome anksčiau, tai galėtų lemti laidavimo, kaip prievolių užtikrinimo būdo, naudojimo išsižadėjimą (pasirenkant kitus interesų apsaugos būdus) ar paskolų / kreditų suteikimo mažėjimą, kas paveiktų visą valstybės ekonomiką.

IŠVADOS

1. Neprofesionalaus laidavimo sąvokos nei Lietuvos CK, nei kiti įstatymai, nei teisės doktrina ar teismų praktika nepateikia, todėl, vadovaudamiesi kitų valstybių moksline teisine literatūra bei teisinio reguliavimo pavyzdžiais, neprofesionali laiduotoju laikydami asmenį, kuris sutinka tapti laiduotoju dėl ypatingo santykių su skolininku pobūdžio, neprofesionalų laidavimą galime apibrėžti kaip teisinius santykius, kurie atsiranda neprofesionaliam laiduotojui (asmeniui, kuris yra pagrindinio skolininko sutuoktinis; kitu neprofesionalaus laidavimo atveju – darbuotojas) laidavimo sutartimi neatlygintinai įsipareigojant atsakyti kito asmens (sutuoktinio; kitu atveju – darbdavio, įmonės, kurioje dirbama) kreditoriui (bankui), jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės. Pastaroji prievolė atsiranda iš verslo tikslais suteiktos paskolos ar kredito teisinių santykių.

2. Iš pateikto apibrėžimo matome, jog esminiai neprofesionalaus laidavimo požymiai, išskiriantys šiuos santykius iš bendrosios CK 6.76 straipsnyje pateiktos laidavimo sampratos – neprofesionalaus laidavimo teisinių santykių dalyvių, jų tarpusavio santykių specifiškumas ir viso to nulemtos šios sutarties sudarymo aplinkybės bei neatlygintinumo faktas.

3. Neprofesionalūs laiduotojai turėtų būti laikomi silpnesniąja laidavimo sutarties šalimi, todėl būtina užtikrinti adekvačią jų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kuri socialine bei ekonomine prasme yra ypatingai svarbi ne tik patiems laiduotojams, bet ir visai valstybei. Savarankiško ekonominio intereso nebuvimo nevertinimas, nepakankamas dėmesys proporcingumo tarp laidavimo sutartimi prisiimamų įsipareigojimų apimties ir neprofesionalaus laiduotojo gaunamų pajamų, turimo turto įvertinimui, patirties, žinių trūkumo nulemtas neteisingas suvokimas, o ne retai stiprių emocijų, nenoro griauti harmonijos šeimoje, baimės, baimės netekti darbo vietos lemiamas galimos didžiulės finansinės rizikos nepaisymas, nesąžiningas tikrosios skolininko finansinės padėties nuslėpimas – tai veiksniai, kurie lemia nesąžiningų, neprotingų, finansine prasme neprofesionaliems laiduotojams pražūtingų sutarčių sudarymą.

4. Kreditorius turėtų būti suinteresuotas, kad laiduotoju taptų tik toks asmuo, kuris iš tikrųjų bus pajėgus įvykdyti iš pagrindinės sutarties kylančias prievoles, jeigu to nepadarys skolininkas. Atsainus dėmesys į konkretaus laiduotojo pasirinkimą lemia vis dažnesnius teisinius ginčus dėl laidavimo sutarties galiojimo.

5. Neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos lygis įvairiose Europos valstybėse ganėtinai skirtingas, tačiau visuotinai pripažįstama, kad kol kas jis yra pakankamai žemas. Analizuojant, vertinant sutarčių, šeimos, bankroto teisės, vartotojų teisių apsaugos normas bei bendruosius principus, bandoma surasti būdą, kaip neprofesionaliems laiduotojams padėti

išvengti elementariai neprotingų sutarčių sudarymo, o *post factum* atvejais – kaip pasiekti tokių sutarčių pripažinimą negaliojančiomis (esant teisiam pagrindui) arba bent jau sušvelninti jų pasekmes, nes bendrieji sandorių pripažinimo negaliojančias pagrindai ne visuomet yra veiksmingi. Sunkiausia – surasti pusiausvyrą tarp kreditoriaus ir laiduotojo interesų, nes priešingu atveju – nustatius itin griežtus reikalavimus neprofesionalaus laidavimo sutarčių sudarymui – kreditoriai tiesiog nustotų naudotis laidavimo institutu kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdu arba tais atvejais, kai yra bent menkiausia galimybė, jog skolininkas gali turėti sunkumų gražinant paskolą, nebeišduotų verslo paskolų, o tai galėtų neigiamai paveikti visos šalies ekonomiką.

6. Šiuolaikinė rinkos ekonomikos situacija, dinamiška verslo aplinka ir augantys materialiniai poreikiai verčia mus manyti, jog noras, o dažnai ir būtinybė skolintis ateityje tik augs, todėl atveju, kai kreditorius, siekdamas apsaugoti savo interesus, sudarys neprofesionalaus laidavimo sutartį, taip pat turėtų tik daugėti. Dėl šių priežasčių įstatymų leidėjui būtina racionaliai pažvelgti į šioje srityje kylančias problemas ir pabandyti rasti jų sprendimo būdus. Atsižvelgdami į šiuo metu galiojančią teisinę reguliavimą, manome, jog neprofesionalių laiduotojų interesai geriausiai būtų saugomi imantis tam tikrų teisinių priemonių dar prieš laidavimo sutarties sudarymą, pavyzdžiui, papildant laidavimo santykius reglamentuojančią Civilinio kodekso skyrių nauju straipsniu (nustatančiu, kas yra neprofesionalus laidavimas, apibrėžiančiu asmenų, galinčių priklausyti neprofesionalių laiduotojų kategorijai, ratą, numatančiu, kokių reikalavimų turi būti laikomasi sudarant šią sutartį bei paskirstančiu asmenims tenkančią riziką, jei kuris iš neprofesionalaus laidavimo santykių dalyvių nesilaiko jam numatytų pareigų) arba Lietuvos bankui priimant atitinkamą nutarimą (panašų į Atsakingojo skolinimosi nuostatus, tik pritaikytus neprofesionalaus laidavimo institutui).

..... R. Jankauskytė
(parašas)

Darbo baigimo data: 2014-03-26

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891.
3. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 57-2823.
4. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
6. Lietuvos banko valdybos 2011 m. rugsėjo 1 d. nutarimas Nr. 03-144 „Dėl atsakingojo skolinimo nuostatų“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 111-5262.
7. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 94-1833.
8. Tarybos 1985 m. gruodžio 20 d. direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. OL L 372, 31/12/1985, P. 31-33.
9. Tarybos 1986 m. gruodžio 22 d. direktyva 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo. OL L42,12/02/1987, P. 48-53.

Specialioji literatūra

10. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt., / red. D. Ambrasienė ir E. Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
11. Baranauskas E., Kiršienė J., Pakalniškis V. ir kt., / red. V. Pakalniškis ir V. Papirtis. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
12. Beale H.G., Bishop W.D., Furmston M.P. Contract. Cases and Materials. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.
13. Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. VĮ Registrų centras, 2009.
14. Carter JW. The Construction of Commercial Contracts. Oxford and Portland, Oregon: HART PUBLISHING, 2013.

15. Chen-Wishart M. Contract Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.
16. Cherednychenko, O. Fundamental rights, contract law and the protection of the weaker party: a comparative analysis of the constitutionalisation of contract law, with emphasis on risky financial transactions. München: Sellier European Law Publishers, 2007.
17. Clarke P., Clarke J., Zhou M. Contract law. Commentaries, Cases and Perspectives. Australia & New Zealand: Oxford University, 2007.
18. Colombi Ciacchi A. Protection of Non-Professional Sureties in Europe: Formal and Substantive Disparity. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2007.
19. Colombi Ciacchi A., Weatherill S. Regulating Unfair Banking Practices in Europe: The Case of Personal Suretyships. Oxford University Press, 2010. Prieiga internete: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199594559.001.0001/acprof-9780199594559>.
20. Dambrauskaitė A. *Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
21. Duxbury R. Contract Law. *Sweet & Maxwell's Textbook Series*. 1st edition. Sweet & Maxwell, 2008.
22. Howells G., Janssen A., Schulze R. Information Rights and Obligations: A Challenge for Party Autonomy and Transactional Fairness. Ashgate, 2005.
23. Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
24. Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė / R. Norkus. Pirmoji knyga. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
25. Lietuvos teismų praktika: apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai, nutartys: civilinė teisė ir civilinis procesas, 1991 01 17 – 2000 06 16 / - 3-asis papild. Leid. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000.
26. McMeel G. The Construction of Contracts. Interpretation, Implication, and Rectification. Oxford: Oxford University Press, 2007.
27. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
28. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.
29. Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009.

30. Novikovienė L. Kai kurie vartotojų sampratos aspektai // Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje. Konferencijos mokslo darbų rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011.
31. Zimmermann, R., Whittaker, S. Good faith in European contract law. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Publikacijos

32. Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41(33).
33. Drazdauskas S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje // Teisė. 2007, Nr. 65.
34. Fehlberg B. Money and Marriage: Sexually Transmitted Debt in England // International Journal of Law, Policy and the Family, 1997, Nr. 11.
35. Kemežytė J. Laidavimo sutarties ginčijimas: teorinės ir praktinės problemos // Socialinių mokslų studijos, 2013, Nr. 5(3).
36. Kenny M. Standing Surety in Europe: Common Core or Tower of Babel? // The Modern Law Review, 2007, Vol. 70, Nr. 2.
37. Van Erp S. Surety Agreements and the Principle of Accessory – Personal Security in the Light of a European Property Law Principle // European Review of Private Law, 2005, Nr. 3 [309-331].

Teismų praktika

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. gruodžio 29 d. nutarimas civilinėje byloje *AB DNB bankas v. A. J. ir S. J.*, Nr. 3K-P-537/2011.
39. Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Kredito unija „Moteryų taupa“ v. M. R., A. N. ir A. B.*, Nr. 2A-1036-413/2011.
40. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *AS „Parex banka“ v. A. L.*, Nr. 2A-551/2010.
41. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *J. Z., D. Z., V. Z. ir V. Z. v. AB bankas „Snoras“*, Nr. 2A-634/2010.
42. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Danske Bank A/S*, Nr. 2A-443/2012.
43. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. v. S. K. ir AB Ūkio bankas*, Nr. 2A-309/2012.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. v. Danske Bank A/S*, Nr. 3K-3-258/2011.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. M. v. BAB bankas „Snoras“*, Nr. 2A-1415/2013.
46. Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje *„Swedbank“, AB v. V. A. ir O. A.*, Nr. 2A-1288-524/2012.
47. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *G. P., D. V. ir K. D. v. AB DnB NORD bankas*, Nr. 2A-428/2011.
48. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicinos bankas“ v. T. V., G. V., H. V. ir V. D.*, Nr. 2A-870/2013.
49. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. sprendimas civilinėje byloje *bankrutavusi žemės ūkio kooperatinė bendrovė „Pamario paukštynas“ v. AB Šiaulių bankas*, Nr. 2A-212/2011.
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *A. J., D. J. v. BAB „Snoras“, BUAB „Dairūna“*, Nr. 2A-2272/2012.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje *SEB bankas v. E. R. ir L. R.*, Nr. 3K-3-285/2012.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. V. G.*, Nr. 3K-3-33/2013.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. V. P. ir A. P.*, Nr. 3K-3-190/2012.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas v. V. M. ir L. M.*, Nr. 3K-3-294/2011.
55. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje *AS PAREX BANKA v. V. M.*, Nr. 2A-254/2013.
56. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje *akcinė bendrovė DNB bankas v. R. Č.*, Nr. 2A-156/2013.
57. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Escala“ v. D. M.*, Nr. 2A-921-464/2010.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. S. D.*, Nr. 3K-3-514/2005.

59. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicinos bankas“ v. A. Š., A. Š.*, Nr. 2A-388/2012.
60. Kauno apygardos teismo 2009 m. vasario 11 d. sprendimas civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. UAB „Jundos plokštė“*, *T. V. ir I. V.*, Nr. 2-677-527/2010.
61. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje *„Swedbank“, AB v. P. B., D. B.*, Nr. 3K-7-229/2009.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Corporate Property Holding“ v. UAB „Medicinos sistema“*, Nr. 2-316/2007.
63. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“*, Nr. 3K-3-166/2008.
64. ETT 1998 m. kovo 17 d. Sprendimas *Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG prieš Edgard Dietzinger*, C-45/96, Rink. p. I-01199.
65. ETT 2000 m. kovo 23 d. Sprendimas *Berliner Kindl Brauerei AG prieš Andreas Siefert*, C-208/98, Rink. p. I-01741.
66. *Barclays Bank v O'Brien* [1994] 1 AC 180.
67. *Royal Banko of Scotland v Etridge (No. 2)* [2002] 2 AC 773.

Elektroniniai šaltiniai:

68. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (Austrijos civilinis kodeksas):
http://www.jusline.at/Allgemeines_Buergerliches_Gesetzbuch_%28ABGB%29.html.
69. Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland (Vokietijos civilinis kodeksas): <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.
70. Civil Code (Prancūzijos civilinis kodeksas):
<http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>.
71. Commercial Code (Prancūzijos prekybos kodeksas):
<http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>.
72. Consumer Code (Teisės aktas, reglamentuojantis Prancūzijos vartotojų teisių apsaugą):
<http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>.
73. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // <http://dz.lki.lt/search/>.
74. Principles of European Contract Law (Parts I, II and III) (Europos sutarčių teisės principai).2002:
<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf>.

75. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai). Rome: UNIDROIT, 2010 : <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjami neprofesionalaus laidavimo sutarčių sudarymo teisinio reguliavimo ypatumai Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos valstybėse ir iš šių sutarčių kylantys teisiniai santykiai. Ypatingos neprofesionalaus laidavimo sutarčių sudarymo aplinkybės, nulemtos specifinio neprofesionalaus laiduotojo statuso, skatina atidžiau pažvelgti į šioje srityje kylančias teisines problemas. Veikiant šiuolaikinės rinkos ekonomikos veiksniams, vis daugiau žmonių, kovodami su iškilusiais finansiniais sunkumais ar tiesiog siekdami patenkinti augančius materialinius poreikius, kreipiasi į bankus. Bankai – finansų sektoriaus profesionalai – siekdami užtikrinti savo interesų apsaugą ir tam pasirinkę laidavimo institutą, labai dažnai nepaiso elementarių protingumo ir sąžiningumo principų. Bankui neatidžiai įvertinus ar apskritai nevertinant proporcingumo tarp neprofesionalaus laidavimo sutartimi prisiimamų įsipareigojimų ir laiduotojo gaunamų pajamų ar turimo turto, nekreipiant dėmesio į faktą, jog neprofesionalus laiduotojas neturi jokio savarankiško ekonominio intereso sudaryti šią sutartį, neprofesionaliam laiduotojui dėl informacijos, patirties ar žinių stokos netinkamai įvertinus ar dėl stipraus emocinio ryšio su skolininku, nenoro sugriauti šeimos harmoniją, kitu neprofesionalaus laidavimo atveju – darbuotojui saugant savo darbo vietą ar gerus santykius su darbdaviu, netgi puikiai žinant savo veiksmų galimas teisines pasekmes, laidavimo sutartis sudaroma tokiomis aplinkybėmis, kai vis dažniau abejojama dėl tokio sandorio galiojimo. Kylant klausimui, ar neprofesionalaus laidavimo atvejais kreditoriaus interesų užtikrinimas nepažeidžia laiduotojo teisių, šiuo tyrimu siekiama išsamiai išanalizavus neprofesionalaus laidavimo, kaip prievolių užtikrinimo būdo, teorinius ir praktinius aspektus įvertinti šioje srityje kylančias problemas ir teisinio reguliavimo Lietuvoje tobulinimo galimybes.

Nors neprofesionalių laiduotojų teisių apsaugos lygis įvairiose Europos valstybėse ganėtinai skirtingas, tačiau šiandieną visuotinai pripažįstama, jog šiuo metu veikianti apsauga vis dar nepakankama. Taigi, išanalizavę teisinę, ekonominę situaciją Lietuvoje, išnagrinėję kitų valstybių praktiką šioje srityje, manytumėme, jog mūsų hipotezė - siekiant teisinio stabilumo ir tikrumo, patikimesnės ir efektyvesnės neprofesionalių laiduotojų apsaugos, neprofesionalaus laidavimo teisinis reguliavimas Lietuvoje turi būti tobulinamas - pasitvirtino. Vadovaujantis kitų valstybių pavyzdžiais, paskutiniame šio magistrinio darbo skyriuje siekiame surasti atsakymą į klausimą, kokiomis priemonėmis – pasitelkus bendrąsias sutarčių teisės normas, šeimos, bankroto ar vartotojų teisės normas, o galbūt specialius teisės aktus – neprofesionalų laiduotoją, kaip silpnesniąją laidavimo sutarties šalį, galėtumėme apsaugoti nuo nesąžiningų, neracionalių ir ekonomiškai nenaudingų sutarčių sudarymo.

SUMMARY

The final master's thesis analyzes peculiarities of legal regulation of conclusion of non-professional suretyship agreements in the Republic of Lithuania and other European countries as well as legal relationships arising out of such agreements. Specific circumstances of the conclusion of non-professional suretyship agreements determined by the specific status of a non-professional surety encourage taking a closer look at legal issues emerging in this area. In view of economic factors of the modern market, more and more people struggle with financial difficulties or simply try to meet their growing material needs and, therefore, turn to banks. In order to protect their interests, banks, i.e. professionals of the financial sector, sometimes choose an institute of non-professional suretyship and quite often ignore basic principles of reasonableness and fairness. In cases, where a bank inadvertently evaluates or fails to evaluate proportionality between obligations undertaken under non-professional suretyship agreement and income or assets of the surety; where the bank fails to take into account the fact that non-professional surety has no independent economic interest in the conclusion of such agreement; where due to lack of information, experience or knowledge or strong emotional connection with the debtor, reluctance to interfere with the harmony of the family, the surety fails to properly evaluate the situation; where, in another case of non-professional suretyship, an employee wishes to keep his job or good relationship with an employer, even if he is well-aware of potential legal consequences of his actions, non-professional agreements are concluded in circumstances, when the validity of such transaction raises more and more doubts. In view of a question, whether security of interests of a creditor in cases of non-professional suretyship is in line with the rights of the surety, this paper aims at a detailed analysis of theoretical and practical aspects of non-professional suretyship as a method of security of obligations, assessment of issues emerging in this area and opportunities for improvement of legal regulation in Lithuania.

While the level of protection of rights of non-professional sureties somewhat varies in different European countries, it is generally recognized today that the existing level of protection is inadequate. Therefore, having analyzed the legal and economic situation in Lithuania and having examined the practice of other countries in this area, the author believes that the hypothesis, i.e. legal regulation of non-professional suretyship in Lithuania should be improved in order to ensure legal certainty and stability as well as more reliable and efficient protection of non-professional sureties, has been confirmed. In accordance with the examples of other countries, the last chapter of this master's thesis aims at finding an answer to the question, what are the measures, for example, general contract law rules, family, bankruptcy or consumer law rules, or, maybe, specific legislation, to protect a non-professional surety as the weaker party of

the suretyship agreement against conclusion of unfair, unreasonable and economically disadvantageous agreements.